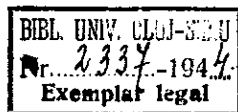
XXXIII ANUL XXXIII

NR. 1—2 IANUARIE—FEBRUARIE 1943

REVISTA TEOLOGICĂ

ÎNVĂŢĂTURA ÎNVĂŢĂTURILOR

REDACŢIA ADMINISTRAŢIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

ANUL XXXIII Ianuarie—Februarie 1943 NR. 1—2

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

INVĂȚĂTURA TUTUROR ÎNVĂȚĂTURILOR

de

Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Fiecare început de an reprezintă un moment de răscruce pentru sufletele treze cari se învrednicesc să-i treacă pragul. Frânezi o clipă alergătura vieții tale de toată ziua, rupându-ți răgazul trebuincios pentru o convorbire în audiție internă. Iți spovedești ție însuți, ca celui mai iscusit duhovnic, faptele de merit pe cari le-ai putut săvârși până atunci. Insoțești cu un oftat prelung ca o părere de rău, trist ca o iluzie spulberată, încercările bine intenționate în cari — din vina ta sau, prea arareori, a unor împrejurări neprielnice — ai dat greș. Și mai ales simți cum se aliniază în suflet, această geană deschisă spre viitor, alaiul dorurilor tale.

E anul nou! Și tu ești preot. Preot al lui Hristos și părinte al poporului ce ți-a fost rânduit spre a-l povățui pe cărările de lumină ale Cerului prin smârcurile acestei vieți împovărate de griji și de nevoi. Tu vrei cu tot dinadinsul să ușurezi jugul deaproapelui, să-i stâmperi durerile, să-i reconfortezi nădejdile, să-i îmbunezi sufletul și să-i luminezi cugetul. Tocmai de aceea, tu nu intri în noul an ca din întâmplare, ci cu brațele sumese pentru lucru ne-

curmat, săvârşit cu înţelepciune, cu pricepere şi cu avântul creştinesc pe care-l simţi duduind ca un cutremur în toată fiinţa ta. Această măsurătoare a vremii nu-ţi mai poate fi, de aceea, un an ca oricare altul. Pentru tine, preote, este anul *tău* preoţesc, postatea pe care trebue s'o dai gata până când vei rupe ultima filă din calendarul nou-nouţ pe care-l aşezi acum cu emoţie pe masa ta de trudă.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, vei isbuti să mântueşti porţia de muncă duhovnicească ce ţi-ai atribuit. Tu îţi vei face slujba deplin, cum te-a învăţat Apostolul (cf. II Tim. 4,5). Iţi cunoşti ţinta spre care alergi şi ştii ce trebue să faci ca să răsbeşti la bucuriile fără seamăn ale lucrului dus la bun sfârşit, căci tu ai un *program* la alcătuirea căruia ai pus multă luare aminte, ţinând seamă deopotrivă de propriile-ţi experienţe pastorale şi de ale altor fraţi de-ai tăi întru apostolie şi controlând detaliile lui în lumina încercatelor poveţe pe cari ţi le împărtăşeşte necurmat conducerea bisericească.

Gândurile aşternute în paginile ce urmează nu râvnesc altceva decât să-ţi stea într'ajutor la săvârşirea migăloasei operaţiuni de revizuire şi primenire a *uneltelor* cu cari vei aplica pe teren bogatul program pastoral ce ţi-ai făurit din prilejul acestui început de muncă înoită. Ai dreptul la ele nu numai pentru că nu le-ai minimalizat nici când valoarea, ci şi fiindcă raţiunea de-a fi a acestei reviste zace în faptul că ea se scrie *pentru tine*. Făuritorul ei a vrut-o rug încins ce arde vâlvătae. Şi smeriţii săi ostenitori de-acum socotesc că n'au altceva mai bun de făcut decât să-i înteţească dogorile.

Vorbim dela inimă la inimă. Să luăm aminte, deci!...

*

Sfântul Grigorie Teologul, fără 'ndoială cea mai pură frunte de gânditor creştin a „epocii de aur" a Bisericii dreptmăritoare, rânduia preoţia mai presus decât cele mai eminente slujiri ale binelui obştesc. „Să ştie preotul cum i se cade a păstori şi a îndruma spre tot lucrul bun turma încredinţată lui, este *învăţătura tuturor învăţăturilor* şi măestria cea mai înaltă. Căci preotul, spune sfântul Părinte

episcop de Nazianz, „slujind stă cu îngerii, aduce doxologie cu arhanghelii, săvârşeşte jertfa la sfântul altar, lucrează cu Hristos sfinţirea, înnoieşte lutul, ridică prin botez chipul cel căzut şi-l face om nou prin a doua naştere, aceasta în duh".

Tocmai de aceea, preoţia crează înfricoşătoare răspunderi, cărora nu oricine le poate face faţă cu succes. Şi vai celor ce nu poartă cu inimă curată şi cu zel neîmpuţinat de nici o împotrivire vicleană jugul cel greu pe care l-au luat asupra lor prin punerea mâinilor arhiereului. Pentru unii ca aceştia, văd porţile iadului destul de larg deschise ca să încapă cu toţii în besna de nepătruns ce se cască dincolo de pragul lor dezolant. Unii ca aceştia, asemenea ipocriţilor mustraţi cu neînduratoare severitate de Mântuitorul (Mat. 23, 14), închid împărăţia cerurilor înaintea oamenilor şi nici ei nu intră în ea, nici pe cei ce vor să intre nu-i lasă. Antrenanta elocvenţă a sf. Ioan Hrisostom, ori cât s'ar părea că forţează nota, a brodit şi 'n această privinţă implacabilul adevăr mărturisit cu o îndrăsneală demnă de neînfricatul său curaj creştinesc, în aceste cutremurătoare cuvinte: „Nu mi se pare că mulţi preoţi se vor mântui, ci cei mai mulţi vor pieri".

A fost o vreme — şi nu-i prea mult de-atunci — când asemenea severe avertismente deţineau locul de onoare în pregătirea clerului Bisericii noastre. Mitropolitul Andreiu Şaguna le-a transcris cu litere bătătore la ochi în valorosul său „Manual de Studiu pastoral" şi le-a comentat copios.

Nemuritorul Ierarh avea perfectă dreptate. Convins până în adâncurile fiinţei sale că „noi Românii de religia răsăriteană, în părţile acestea, unde din vechime trăim mestecaţi cu alte naţiuni favorite pân'acum bisericeşte şi politiceşte în paguba bisericii şi naţiunii noastre, avem să mulţumim numai şi numai aşezămintelor bisericii noastre răsăritene că ne-am putut susţine limba noastră maternă şi, prin ea, naţionalitatea noastră", s'a trudit o viaţă întreagă ca să hărăzească poporului nostru blând şi bun un cin preoţesc capabil să valorifice cu înţelepciune şi avânt aplecarea firească a sufletului obştesc spre cuvântul lui Dum-

nezeu și spre darurile binecuvântate ale Bisericii. Calea cea mai scurtă și mai sigură pentru atingerea acestui țel salvator era întoarcerea la trecutul de mărire al creștinătății ecumenice, adoptarea integrală a severei concepții despre preoție pe care o mărturiseau întru cuvânt și faptă luceferii vremurilor patristice.

Dar această categorică orientare spre idealul preoțesc contemplat de sfinții Părinți, copiat cu fidelitate și urmat cu un devotament împins până la sacrificiu de generațiile crescute în spiritul învățăturii lor luminate, nu nesocotea câtuși de puțin realitățile locale. Dimpotrivă. Uriașul care doarme cu trupul în mausoleul dela Rășinari a dat dovadă de-o uimitoare prevedere în devotatele sale străduinți de creștere a clerului. Preotul șagunian — cum i-am putea spune — este rezultatul adaptării idealului preoțesc patristic la necesitățile duhovnicești ale sufletului românesc de pretutindenea — și mai cu osebire de dincoace de munți.

In îndeplinirea binecuvântatei sale vreri de-a pune la'ndemâna studenților teologi și a preoțimii noastre un mănunchiu de îndrumări pastorale, Mitropolitul Șaguna nu s'a mulțumit să scrie oricum un tratat de specialitate, care putea să fie simplă carte de umplutură, ci *a creat* pentru întâia oară la noi un studiu pastoral cu aderență la realitățile locale, corespunzător necesităților de viață duhovnicească ale clerului și poporului nostru. Manualul său de studiu pastoral este o lucrare care se poate citi și astăzi cu foarte bune rezultate. Exceptând limbajul în care este redactat, el nu prezintă nici un element anacronic. Inspirându-se din înțelepciunea inegalată și inegalabilă a tradiției bisericești răsăritene, Mitropolitul Șaguna a evitat cu bună știință să ciugulească firimiturile căzute dela mesele „avansatei" științe pastorale apusene, fie aceasta romano-catolică sau protestantă. Firile zorite ale celor cari au pus la îndoială ortodoxia unuia sau altuia din aspectele operei șaguniene, uită cu o vinovată ușurătate atitudinea categorică pe care marele preot al deșteptării noastre a luat-o bunăoară față de diletantismul biblicist al lui I. Heliade Rădulescu sau față de Teologia pastorală a Episcopului Melchisedec al Hușilor. „Noi am examinat cartea aceasta — scrie Șaguna

— şi n'am aflat în ea ceea ce aşteptam, adică n'am aflat povăţuiri manducătoare în serviciurile preotului de religia noastră ortodoxă răsăriteană, ci am aflat povăţuiri generale pentru un preot de orice religie cristiană. Mai departe n'am aflat povăţuiri manducătoare pentru un preot răsăritean în privinţa referinţelor sale casnice, familiare şi sociale. După convingerea noastră, nu poate corespunde scopului nici o scriere pastorală faţă cu clerul nostru, dacă povăţuirile acelea nu sunt eflusuri naturale ale instituţiunilor bisericii noastre, precum sunt canoanele, tipicul şi dogmele ortodoxe. Nu cunoaştem nici scrierile unui Antonie, Amfiteatrov, Chiril şi Reichenberg, că acelea ar fi recunoscute în literatura bisericească răsăriteană de opuri clasice şi vrednice de imitaţiune, şi de model pentru elevii seminariilor de religia noastră, deşi la aceşti bărbaţi ca la nişte autorităţi în biserica noastră se provoacă părintele arhimandrit Melchisedec."

Caracterul specific al Pastoralei şaguniene este elasticitatea, adaptarea — nu acomodarea! — tezaurului de experienţe duhovniceşti al Bisericii ecumenice la necesităţile clerului şi poporului nostru dreptcredincios. Preotul contemplat de neuitatul nostru dătător de legi şi datini este mai presus de toate „mire al poporului". Rugător către Hristos pentru obştea încredinţată păstoririi lui, preotul şagunian nizueşte să reaşeze în Hristos toate detaliile vieţii publice şi individuale. El e una cu poporul, ca sufletul în trup. Va trebui să se stărue cândva — şi lucrul acesta aşteptăm să-l facă un teolog de specialitate — asupra idealului preoţesc spre atingerea căruia au nizuit ostenelile de-o viaţă întreagă ale restauratorului Mitropoliei noastre. Concluzia la care o să ajungă, este vizibilă: preotul şagunian reprezintă *un virtuos al învăţăturii tuturor învăţăturilor.*

Masivă şi trainică, această coloană de susţinere a legăturii strânse dintre cler şi popor a rămas până'n zilele noastre factorul determinant al pastoraţiei ortodoxe de dincoace de munţi. I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, când era profesor de Teologie, a pledat cu o captivantă insistenţă pentru respectarea şi adâncirea ei, iar după ce a fost rânduit pe jeţul vlădicesc al lui Şaguna, a umplut-o

de strălucire nouă. Preoţimea crescută sub directa Sa purtare de grije, a înţeles că îndatorirea ei de căpetenie zace în a-l duce pe Hristos în vâltoarea vieţii, ca s'o primenească şi s'o sfinţească prin darurile Sale cele bogate. Intr'o vreme când glasuri potrivnice Bisericii noastre cereau sgomotos eliminarea preoţimii din viaţa publică, I. P. Sf. Sa a opus un categoric; „Nu ... nu ştiţi ce cereţi"! Dimpotrivă! Preotul nu trebue să se limiteze numai la îndeplinirea îndatoririlor sale liturgice. El este îndatorat să cerceteze pe enoriaşi şi la ei acasă, chiar şi atunci când frecventează regulat biserica — şi mai ales când n'o cercetează. El trebue să fie prezent pretutindenea. Prin graiul său, însuşi Hristos ne aduce aminte tuturor că fără Dumnezeu nu putem face nimic de ispravă *(Nihil sine Deo)*. Pastoraţia individuală a căpătat astfel un impuls hotărâtor, iar preotul chemat s'o săvârşească fără preget, cu tact, cu înţelepciune şi avânt, a fost obligat să înţeleagă că succesul prezenţei sale active în mijlocul poporului este direct proporţional cu măsura în care poate spune despre sine, cu conştiinţa împăcată, ca oarecând sf. Apostol Pavel: *„Mie a vieţui este Hristos"* (Fil. 1, 21).

Anii de cumplite nelinişti, de umilitoare îngenuncheri naţionale şi de nedrepte vătămări a integrităţii patrimoniului nostru străbun, din a căror zodie neprielnică n'am ieşit încă, departe de-a slăbi râvna pastorală a clerului Bisericii noastre, au înteţit-o şi mai mult. Iar dacă azi, după abia doi ani dela evenimentele ştiute, sufletul poporului nostru urcă de zor culmea încrederii nezdruncinate în viitor — să nu uităm! — aceasta se datoreşte în cea mai covârşitoare măsură bunelor îndrumări de cari l-au făcut părtaş Biserica şi preoţimea noastră.

Acestei preoţimi, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae i-a cerut cu timp şi fără timp să nu se clintească dela postul ei de veghe duhovnicească, mustrând, certând, îndemnând pe toţi şi toate cu îndelungă răbdare şi mai ales nevoindu-se să aline cu sporită iubire valul crescând al atâtor suferinţi sociale. Ceea ce am numit mai înainte „elasticitatea" pastoraţiei ortodoxe, a primit o confirmare strălucită în recomandările pe cari Inaltul Chiriarh le face mereu preoţimii noastre.

Cea mai proaspătă solie a Arhipăstorului către clerul în subordine, a răsunat într'una din Duminecile sfântului post al Naşterii Domnului din pragul altarelor tuturor bisericilor noastre, la scurtă vreme după ce preoţimea întrunită în congres a avut prilejul s'o asculte aici la Sibiu. A fost o pledoarie caldă, luminoasă, complectă, a îndatoririlor preoţimii noastre în mijlocul frământărilor de-acum. Noi vedem în ea *constituţia* mântuitoarei învăţături a tuturor învăţăturilor, pe care clerul ortodox trebue s'o deprindă şi s'o aplice pe teren fără să ocolească nici o iotă şi nici o cirtă.

Nu stăruim asupra detaliilor ei. Preoţimea noastră le cunoaşte din textul oficial care a fost trimis tuturor membrilor ei. Reţinem însă, în conformitate cu scopul ce ne-am propus în acest articol de îndrumare, mijloacele pe cari Inaltul Ierarh le recomandă slujitorilor sfintelor altare în vederea reuşitei integrale a ostenelilor lor pastorale. Iată pomelnicul lor:

1. Impărtăşirea cu sfintele şi de viaţă dătătoarele Taine.

2. Predică deasă şi densă de învăţătură dumnezeească, predică despre şi cu Hristos, căci „numai atunci nu vom greşi, dacă în centrul propovăduirii noastre vom aşeza pe Hristos Domnul şi Evanghelia Lui şi dacă în lumina ce cade de aici vom judeca întâmplările vremii de azi".

3. Exercitarea pastoraţiei individuale.

4. Practicarea iubirii şi milostivirii creştine, cari „n'au fost nici când mai mult reclamate ca astăzi".

5. Fortificarea încrederii poporului nostru în Dumnezeu, în puterile Neamului şi 'n dreptatea cauzei noastre. Să nu se uite, la acest capitol, că „Ortodoxia, mai mult decât ori care din celelalte comunităţi creştine, se întemeiază pe minunea Invierii din morţi a Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Noi credem nezdruncinat în această minune. Iar cel ce crede în Inviere, acela trebue să creadă că după Vinerea Patimilor trebue să sosească Dumineca Invierii şi pentru Neamul Său. De aceea vă cer şi vă îndemn din tot sufletul meu de Părinte iubitor, să vă faceţi purtătorii acestui duh de înviere în mijlocul poporului nostru".

Toate acestea ne vor uşura menţinerea şi adâncirea legăturii noastre cu poporul, al cărui suflet trebue să-l ferim de orice întinăciune şi amăgire vicleană.

Instrumentul de căpetenie în îndeplinirea acestui program de obştească mântuire, *rămâi tu, preote!* Nu te trufi! Căci „tu, preot al lui Hristos, nu dai nimic dela tine; dai numai ceea ce ai primit. Şi cât de smerit trebue să fii dacă ceea ce dai poporului la toate ocaziile nu-i rezultatul elaborării minţii tale, ci înţelepciunea dumnezeească, lumina cerească cea descoperită nouă în Domnul Iisus Hristos. Tu n'ai decât s'o pui în sfeşnicul fiinţii tale, ca să lumineze tuturor celor ce se apropie de tine".

„Prin urmare, tu preote, nu eşti decât o unealtă, un vas. Dar un vas ales. Dela tine nu cere Dumnezeu altceva decât să aduci pe altarul slujbei tale preoţeşti toate puterile modeste pe cari le ai, toată râvna, toată dragostea ta luminată de darul de sus, toată voinţa ta de îndeplinire a poruncilor Domnului, toată credinţa ta nezdruncinată în prezenţa şi ajutorul lui Iisus Hristos, Domnul nostru".

Toţi ochii sunt aţintiţi asupra noastră. Să luăm aminte, deci! „Mai ales azi, slujba preoţească, cea mai esenţială şi mai necesară dintre toate, reclamă toată agerimea minţii şi toată căldura inimii noastre. Ea ne reclamă pe fiecare în întregime, cu tot ce e mai bun în fiinţa noastră".

Cine nu ţine seamă de acest adevăr, acela nu posedă *învăţătura tuturor învăţăturilor.*

Aud, iubite frate preote, cum te încredinţezi pe tine însuţi, în graiu de taină, că te vei nevoi să îndeplineşti fără greş tot ce aşteaptă dela tine Hristos şi sufletul plâns al Neamului tău.

Dumnezeu să-ţi ajute!

MITROPOLITUL TEODOSIE VEȘTEMEANUL

(1668—1672 și 1679—1708) [1]

de

Prof Dr. IOAN LUPAȘ
Prorectorul Universității Daciei Superioare

I

In ciclul conferințelor religioase, organizate de Universitatea Daciei Superioare, mi-a revenit sarcina de a încerca să înfățișez cu acest prilej, în limitele reglementarelor 3 sferturi de oră academică, personalitatea unuia dintre marii ierarhi luptători pentru biruința românismului în veacul al XVII-lea. O chestiune istorică de asemenea natură poate fi, sper, încadrată deplin în acest ciclu de conferințe care, pe lângă nelipsitele preocupări cu privire la exigențe de ordin științific, urmărește și anume scopuri de ordin educativ.

Dacă după definiția unui autor englez istoria n'ar fi decât „filosofia care instruează prin exemple", tot atât de îndreptățită apare și definiția, care ar înfățișa istoria bisericească drept o religie menită să instrueze prin exemple. Nu era lipsită de temeiu prețuirea marelui preot-profesor Herder dela sfârșitul veacului XVIII așezând, sub raportul valorii educative, istoria alături de religie, nici aceea a vestitului scriitor Novalis care spunea că „biserica este lăcașul istoriei" (Die Kirche ist das Wohnhaus der Geschichte). In deosebi istoria bisericească năzuește să înfățișeze felul cum a lucrat și roadele ce a produs, dealungul veacurilor, Evanghelia lui Hristos în viața neamurilor creștine, mai ales prin exemplarele de elită răsărite din sânul lor.

---

[1] Conferință rostită la Universitatea din Cluj—Sibiu, în ciclul „Conferințelor religioase", Duminecă 29 Noemvrie 1942. Clișeul Mitropolitul Teodosie este reprodus din *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* 1940, fascicola 106, p. 25.

Dacă istoria știe povesti adeseori despre cârmuitori și slujitori ai bisericii — cari, copleșiți de povara imperfecțiunilor umane și a neajunsurilor vieții pământești, nu au fost în stare să sporească sfințenia instituțiunii, în serviciul căreia se aflau, — are în schimb cu prisosință prilej să prezinte numeroase exemplare demne a fi prețuite, din generațiune în generațiune, ca necontestate energii de valoare educativă, ca luminoase culmi în desvoltarea istorică a unui popor. Istoria nu este tocmai așa de întunecată, cum vor s'o zugrăvească cei obișnuiți să-i scotocească mai cu predilecțiune laturile tenebroase. Nici timpurile cele mai bântuite de viforul patimilor și răutăților omenești nu sunt lipsite de eroi ai credinței, de sfinți ai muncii și ai virtuții, de personalități active cari, prin lupta credinței neșovăitoare și prin roadele muncii lor nepregetate, au putut contribui la îmbogățirea și înfrumsețarea vieții istorice a poporului, din coapsele căruia s'au înălțat.

O astfel de personalitate a fost Mitropolitul Teodosie Veștemeanul, a cărui sbuciumată dar rodnică păstorire va fi schițată, în limitele acestei conferințe, prin câteva din momentele ei principale.

II

Veacul al XVII-lea s'a întâmplat să fie deosebit de bogat în fețe bisericești active, cari și-au asigurat prin munca, credința și suferința lor mucenicească locuri de cinste în istoria spiritualității românești. Va fi de ajuns să amintim, în sprijinul acestei afirmațiuni, câteva nume de mari ierarhi moldoveni ca Anastasie Crimca, Varlaam și Dosoftei, sau transilvani ca Zărăndeanul Ghenadie II (din Brad), Ilie Iorest, Simion Ștefan și Sava Brancovici-Brâncoveanu. In ce privește pe marii ierarhi munteni din acest veac, mai ales trei dintre ei se impun atențiunii obștești: Teofil, Ștefan și Teodosie.

Dacă județul Vâlcea a putut da scaunului mitropolitan din Târgoviște și din București în cursul veacului XVII, în persoana lui Teofil dela Bistrița și a lui Ștefan din Costești doi vrednici ierarhi luptători pentru întărirea credinței ortodoxe și pentru progresul limbii românești, județul li-

mitrof din nordul Carpaţilor, judeţul Sibiului, a fost sortit să vadă pe unul dintre cei răsăriţi din sânul populaţiei sale rurale, pe Teodosie din Veştem, purtând aproape 40 de ani cârja de arhipăstor cu aceeaşi vrednicie, cu care o purtase mitropolitul Ştefan, antecesorul său, timp de două decenii.

Teodosie, născut din părinţi ţărani[1] în satul Veştem la 1621, îşi făcuse ucenicia călugărească în multiseculara şi vestita mănăstire dela Cozia, în atmosfera de evlavie şi tradiţie monahală a ctitoriei lui Mircea cel Bătrân. Aci trebue să se fi distins prin viaţă fără prihană şi prin iubire de învăţătură, ridicându-se deasupra nivelului obişnuit al celorlalţi fraţi adăpostiţi în mănăstirea de pe malul drept al Oltului şi deschizându-şi calea spre treapta de egumen la mănăstirea Argeşului. De mănăstirea Cozia îşi va aduce mai târziu Mitropolitul Teodosie cu drag aminte ca de pepiniera în care-şi începuse pregătirea pentru demnitatea arhierească, stăruind pe lângă Şerban Cantacuzino şi pe lângă Constantin Brâncoveanu, să restaureze vechea zugrăveală care „pentru îndelungata vreme a trecuţilor ani şi-a fost pierdut podoabele", după cum spune inscripţia săpată deasupra uşii cu amintirea preasfinţitului Mitropolit chir Teodosie „fiind *păstor Ţării*".[2]

III

Egumenul Teodosie avea vârsta de 47 de ani, când Mitropolitul Ştefan trecuse pragul veşniciei. A fost chemat atunci să urce scaunul rămas vacant. Despre această ieşire a lui

---

[1] Afirmaţiunea că Teodosie Veştemeanul „se trăgea din familia Cantacuzenilor", cf. Paraschiv Popescu, *Teodosie Mitropolitul Ungrovlahiei 1668—1708*, Bucureşti 1898 p. 7, — este lipsită de temeiu. Greşala a izvorît probabil din împrejurarea că Teodosie a fost un protejat, iar nu un membru, al vestitei familii Cantacuzino.

[2] O dovadă a spiritului de sacrificiu, de care era animat Mitropolitul Teodosie, dă şi inscripţia dela măn. Cetăţuia din Râmnicul-Vâlcii: „Cu vrearea Tatălui şi cu ajutoriul Fiului şi cu săvârşirea Sf. Duh ridicatu-s'au această sfântă şi dumnezeească biserică şi cu chilii întru cinstea şi lauda marilor voevozi Mihail şi Gavriil şi a tuturor fără de trupuri puteri, *cu toată cheltuiala şi osârdia preasfinţitului părinte chir Theodosie, Arhiepiscop şi Mitropolit* a *toată Ţara Românească*, în zilele prealuminatului Domn pravoslavnic creştin Şerban Voevod Cantacuzino Basarab în luna Auguts. 7188 (=1680)". Cf. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* 1931, p. 126.

din anonimatul cinului monahal Condica Sfântă dela Mitropolia Ungrovlahiei a păstrat o amintire sigură, cuprinsă în următoarele cuvinte: „De vreme ce prea sfânta Mitropolie a toată Țara Românească a rămas fără al ei adevărat Mitropolit plătindu-și dar obșteasca datorie fericitul Kir Ștefan, noi cari ne-am aflat aice, arhierei și egumeni, cu porunca fericitului Părinte Metodie Patriarhul Constantinopoleos și a prealuminatului Domn Radu Leon-Voevod, împreună cu toată adunarea soborului Țării Românești, întrat-am în sfânta Mitropolie a Țării Românești, unde este hramul sfântului și marelui Constantin, pentru ca să alegem obraz vrednic, care să fie chivernisitor acestei sfinte Mitropolii; deci întâi pus-am pe egumenul dela Tismana Kir Petronie, al doilea pe egumenul dela Sadova Kir Ștefan și al treilea pus-am pe egumenul dela Argeș, Kir Teodosie care s'a arătat mai vrednic și de folos și obraz mai luminat a fire destoinic acestei sfinte Mitropolii, a fi Mitropolit, drept aceasta s'a scris la Condică la Mai 20 zile în leat 7176" (1668).[1]

Se repetă deci cazul dela 1632, când la cârma Mitropoliei moldovene fusese chemat tânărul arhimandrit Varlaam din mănăstirea Secul, trecându-se cu vederea aspirațiunile de înaintare ale episcopilor de scaun.

Tot astfel și la Mitropolia Ungrovlahiei s'a înlăturat, de astădată, uzul tradițional de a fi așezat în locul răposatului Ștefan fie pe Serafim, episcopul Râmnicului, fie pe Grigorie al Buzăului.

Aceștia fuseseră amândoi de față la alegerea egumenului Teodosie, dându-și consimțământul prin iscălirea actului electoral din Condica Sfântă. Obrazul „mai luminat", vrednicia și destoinicia lui Teodosie se vede că era așa de mult prețuită de către toți cei în drept să aibă un cuvânt de spus la alegerea Mitropolitului, încât cei doi episcopi de scaun nu au mai încercat să se împotrivească. Hirotonia lui s'a săvârșit a doua zi, la sărbătoarea sf. Constantin și Elena, hramul catedralei mitropolitane din București.

---

[1] Cf. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Teodosie pe tronul Ungrovlahiei*, în *revista „Biserica Ortodoxă Română"* vol. V. p. 31—32.

IV

Ce zestre sufletească aducea Teodosie în locul acesta de supremă conducere ierarhică a românismului muntean și transilvan? Ce fel de moștenire luase el în primire de odată cu scaunul mitropolitan din București?

Aducea zestrea luată cu sine din casa părintească a Veștemului, sporită apoi prin învățăturile ce a putut culege din cetaniile și practicele religioase în cursul anilor de ucenicie călugărească la mănăstirea Cozia și de egumenie la Argeș. Moștenirea ce-i rămăsese dela vrednicul său înaintaș, Mitropolitul Ștefan, nu era nici decum ușoară. Căci acest Mitropolit se întâmplase a fi om de rară vrednicie, păstor conștient de grava răspundere ce-l apăsa pentru povățuirea duhovnicească a numeroșilor săi credincioși, ierarh luptător împotriva străinismului hrăpăreț și pentru biruința elementului etnic românesc în toate domeniile vieții, mai cu deosebire în domeniul bisericesc și cultural.

Incă din timpul păstoririi Mitropolitului Ștefan se pornise un puternic curent de nemulțămire împotriva Grecilor, curent asemănător aceluia, care înlăturase la 1632 din scaun pe Leon Tomșa, tatăl lui Radu, deschizând lui Matei Basarab calea spre domnia Țării Românești. Acest curent era pe pragul de a izbucni în revoltă fățișă, așteptând doar clipa ca noul Mitropolit să pășească în fruntea boerimii și a gloatelor de nemulțumiți cerând să fie îndepărtat din scaun Radu Leon Vodă, ocrotitorul Grecilor. Acesta însă, spre a evita deocamdată primejdia, s'a grăbit să urmeze în tocmai exemplul tatălui său Leon Vodă, promițând să isgonească el însuși pe Greci și întărind această promisiune cu jurământ înaintea Mitropolitului Teodosie, după cum arată hrisovul dela 9 Decemvrie 1668, din care merită reproduse următoarele rânduri: „socotit-am Domnia mea dimpreună cu tot Sfatul Țării de am făcut Domnia mea legătură și mare jurământ, de am jurat Domnia mea Țării pre sfânta Evanghelie cu mare afurisanie înaintea cinstitului și preasfințitului nostru al Țării Kir Teodosie Mitropolitul și de naintea părintelui Serafim Episcopul dela Râmnic și a părintelui Grigorie Episcopul dela Buzău, în sfânta Mitropolie cea mare din scaunul Domniei mele din București, unde

este hramul marele împărat sfântul Constandin și Elena, și după jurământ cu tot Sfatul Țării călcat-am Domnia mea acele obiceiuri rele (ale Grecilor) și le-am pus Domnia mea toate jos și am scos pe acei Greci streini din Țară afară, ca pe niște oameni răi și neprietini ai Țării... și încă iar am mai socotit Domnia mea împreună cu tot Sfatul Țării, mănăstirile cele mari și cele mici, care nu sânt închinate print'alte părți streine pe la alte mănăstiri, acelea încă să aibă a-și pune egumeni rumâni după obiceiul și tocmeala lor, iar om strein Grec să nu fie volnic nimenilea a pune, nici a le închina să fie metoașe altor mănăstiri; așișderea și la biserica Domniei mele din curtea domnească încă am tocmit Domnia mea să nu mai fie oameni streini, călugări greci, ci să fie popi mireni rumâni, precum au fost și mai de nainte vreme, pentrucă acești oameni streini Greci n'au fost niciodată Țării și Domniei de folos, ci tot de pagubă și stricăciune ca niște oameni răi și fără de frica lui Dumnezeu, că și în zilele răposatului părintelui Domniei mele Ioan Leon Ștefan Voevod, și atuncea Grecii iar au fost împresurat Țara cu vânzările și cu cametele ca și acum, până ce i-au fost scos Țara și părintele Domniei mele cu mare ocară... precum am văzut Domnia mea și cartea răposatului părintelui Domniei mele întărită cu mare blestem și afurisanie".[1]

Acest hrisov însă nu l-a mai putut salva pe Radu Leon Vodă, care a fost mazilit și înlocuit cu un Domn de țară, cu Antonie Vodă din Popești (1669—1672). Noul Domn era un sprijinitor al Mitropolitului Teodosie ca și fiii răposatului Velpostelnic Constantin Cantacuzino, cărora le venea în ajutor în pricina judecății pentru asasinarea părintelui lor, adresând boierilor la 21 Aprilie 1669 această carte de îndemn și îmbărbătare, sfătuindu-i să facă mărturie despre tot ce știu cu privire la asasinarea postelnicului Const. Cantacuzino în timpul domniei lui Grigore Ghica, deoarece „sângele nevinovatului strigă înaintea lui Dumnezeu neîncetat cerșind: judecată, judecată ... Deci care va mărturisi derept, să fie blagoslovit de Vlădica Chs. și de smerenia noastră; iar care va tăgădui a se astupa sângele

[1] *Magazin istoric pentru Dacia* I, p. 132—133.

dereptului şi va strica dereptul judeţ a sfintei pravile, să fie afurisit şi blestemat de Vlădica Chs. şi de smerenia noastră, aceasta întărim pecetluit — Aprilie 21 leat. 7177[1] (1669). Judecata se făcu, ucigaşul postelnicului fiind osândit la moarte de către divanul domnesc. Dar prin intervenţia văduvei postelnicese Elena, care nu voia să răsplătească „sânge cu sânge", scăpă ucigaşul Stroe Leurdeanu, fiind dus la mănăstirea Snagov şi silit a se călugări cu numele de Silvestru.

Prin această duhovnicească stăruinţă şi îndemnare Teodosie se afirma ca un potrivnic al Domnilor străini, pricinuitori de multe strâmbătăţi, ca un neînfricat luptător pentru românism şi ca partizan al Cantacuzinilor. Din aceste motive Ghica Vodă, îndată ce a reuşit să surpe domnia lui Antonie din Popeşti, s'a răsbunat asupra lui Teodosie, înlocuindu-l în scaunul Mitropoliei cu Dionisie de Athos.

Dar înainte de a se întâmpla aceasta, s'a produs din partea lui Antonie-Vodă un act de mare importanţă culturală şi care îmbie cu o dovadă mai mult despre încrederea deosebită a bunului Domn de ţară în destoinicia şi iubirea de lumină a vrednicului Mitropolit Teodosie. Infiinţând Antonie-Vodă *o şcoală în oraşul Câmpulung,* prin hrisovul său din *28 Martie 1670* dispune ca „jumătate din toată vama *Rucărului şi Dragoslavele* să aibă a luare pe an, să hie de plata dascălilor şi de hrana copiilor", iar „cinstitul părintele nostru Kir *Teodosie Arhiepiscop şi Mitropolit Ţării şi sfinţia lui să se afle ispravnic şi purtător de grije şcolii acesteia,* cât îl va ţinea Dumnezeu întru viaţa Sf. Sale, iar după petrecania Sf. Sale, pe care părinte ar dărui Dumnezeu să fie Vlădică şi Mitropolit Ţărei, *din părinte în părinte, toţi să hie purtători de grijă acestei şcoli,* dupăcum scrie mai sus. Iară care Mitropolit va *lăsa întru uitare* şi fără de nici o grijă şi va rămânea această şcoală părăsită de dascăli şi de învăţătură, *să aibă a dare seama înaintea lui Dumnezeu* şi în urma Domniei mele pe care va milui Dumnezeu a fi Domn şi biruitor Ţării Româneşti, încă-l rog cu numele lui Dumnezeu, ce e în Troiţă slăvit,

[1] Ibidem p. 404—405.

să'noiască şi să întărească acest cinstit hrisov al Domniei mele pentru această casă adecă şcoală... iară care Domn *va călca şi va strica şi va sparge acest hrisov al Domniei mele, acela Domn dempreună cu îndemnătorii lui să hie supt blestem, anatema, proclet şi afurisit ot 318 oteţi ij vă Necheii, cinste să aibă cu Iuda şi cu Arie la un loc. Amin".*[1]

Dar Mitropolitului Teodosie nu i-a fost dat să împlinească această nobilă însărcinare a lui Antonie-Vodă mai mult de doi ani. Căci mazilitul Grigorie Ghica-Vodă, întors din pribegia sa prin ţările Apusului, a ştiut unelti la Constantinopol să-şi redobândească tronul pierdut, spre a domni din nou dela 1672—1674, când fu înlocuit cu Gheorghe Duca-Vodă (1674—1678).

V

Mazilirea lui Antonie-Vodă şi revenirea lui Ghica nu a întârziat să aibă urmări neplăcute atât pentru Cantacuzini, cari au trebuit să se refugieze, cât şi pentru Mitropolitul Teodosie, destituit în primăvara anului 1672 din partea noului Domn, care oferi scaunul mitropolitan episcopului din Râmnic: *Varlaam*. Acesta a ezitat însă la început a primi scaunul, din care ştia că vrednicul Teodosie fusese „scos în silă". Astfel ajunse mitropolit al Ungrovlahiei *Dionisie de Athos*, care a păstorit însă scurtă vreme: din primăvara anului 1672 până în Decemvrie acelaş an, când a decedat. Veni iarăş rândul lui Varlaam, episcopul Râmnicului, care „având silă despre Domn", nu a mai refuzat cârja mitropolitană smulsă din mâna lui Teodosie, ci primind-o din mâna lui Ghica-Vodă o purtă cum îl iertau împrejurările, dela sfârşitul anului 1672 până în Aprilie 1679.

Destituitul Teodosie s'a retras în liniştea codrului la mănăstirea Tismana, aşteptând clipa răsplătirii, care a şi sosit îndată ce Şerban Vodă-Cantacuzino, izbutind să surpe domnia lui Duca-Vodă, a luat cârma Ţării Româneşti la sfârşitul anului 1678. In primăvara anului următor a convocat la Bucureşti un sinod, să examineze pricina desti-

---

[1] D. I. Băjan: *Documente câmpulungene*, p. 4—5. Cf. şi *Anuarul Institutului de Istorie Naţională*, Cluj, vol. III, rezumatul dlui Ioachim Crăciun.

tuirii lui Teodosie. S'a putut lămuri repede, că această pricină fusese de ordin pur politic. Insuş Mitropolitul Varlaam a recunoscut înaintea sinodului, că Teodosie fusese alungat din scaun fără nici o vină, apoi „au pus cârja pe masă înaintea Domnului şi a tot soborul... şi luând cârja Domnul, au dat-o, cum spune Condica, Vlădicăi Teodosie şi l-au trimis la Mitropolie cu mare cinste Marţi, în săptămâna cea mare înaintea Paştilor-*Aprilie 26*", dupăce sentinţa de reabilitare o pronunţaseră membrii sinodului cu o zi înainte astfel: „Noi am rupt judecata cu voia şi porunca preasfântului Patriarh (Dionisie) şi cu puterea sobornicestii cărţi, cum că Kir Teodosie, precum s'au arătat nevinovat, nici pârâşi fiind, nici mărturii ca aceştia, să aibă iar scaunul Mitropoliei, la care s'au hirotonisit pre lege şi să i se dea scaunul păstoririi, adecă cârja şi să se cunoască de acum iar ales Mitropolit şi Vlădică Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Iar Varlaam fiind mutat la scaunul acesta, una pentru prostimea lui, alta făcându-i-se silă după moartea lui Dionisie şi mărturisind adevărul şi nevinovarea lui Kir Teodosie şi plecându-se cu ascultare bună la judecata aceasta şi cerşând iertăciune dela sfântul sobor, el să hie însă depărtat de scaunul Mitropoliei Ungro-Vlahiei şi de toate veniturile ei şi să se afle întru pace şi odihnă şi aşa chivernisind treaba şi judecata aceasta, s'au scris aceasta la sfânta Condică a Mitropoliei Ungro-Vlahiei întru arătare, Aprilie 25 an 7187 (1679).[1]

Varlaam ne mai putându-se întoarce la scaunul episcopesc din Râmnic, unde păstorea atunci Ştefan (Sava) de Sadova (1672—1693), a pribegit câtva timp prin Transilvania,[2] apoi întors în Ţară şi-a ales drept adăpost schitul Trivale, lângă Piteşti.

V

Mitropolitul Teodosie Veştemeanul sub oblăduirea lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu a păstorit

---

[1] *Biserica Ortodoxă Română* vol. V p. 41.

[2] Cf. I. Lupaş. *Pribegia prin Transilvania a Mitropolitului Varlaam al Ungro-Vlahiei* (1679—1680) în *Studii, conferinţe şi comunicări istorice* I. p. 199.

apoi fără întrerupere timp de 29 de ani afirmându-se ca sfetnic credincios la cârma Țării și ca bun păstor al turmei încredințate lui spre povățuire duhovnicească.

Dacă în tot timpul păstoririi s'a străduit Mitropolitul Teodosie, ca și înaintașii săi, pentru o bună îndrumare a preoților și pentru păzirea tradițiilor ortodoxe, grijile lui în această privință au sporit către sfârșitul veacului al XVII-lea, pricinuindu-i grele sbuciumări sufletești, când a prins de veste că Habsburgii, reușind să-și întindă stăpânirea asupra Transilvaniei, n'au întârziat a-și arunca mrejile de prozelitism religios în marea vieții sbuciumate a Românilor din această țară. Teodosie nu a lipsit dela datoria sa de a încerca să apere unitatea de credință dintre eparhioții săi și dintre cei din Transilvania, pe cari în mod firesc îi socotea ca făcând parte din aceeași turmă cuvântătoare, pentru îndrumarea căreia simțea întreagă povara răspunderii. O luptă grea a fost sortit să poarte octogenarul ierarh Teodosie în anii de criză a unității sufletești, amenințate prin tendințele de expansiune habsburgică transilvană nu numai de ordin politic, ci și religios.

In lupta aceasta aprigă i-a stat în ajutor patriarhul Ierusalimului Dosoftei, care aflându-se în capitala Țării cu prilejul hirotonirii lui Atanasie Anghel ca „episcop al Țării Ardealului" nu a lipsit a da acestuia o amănunțită instrucțiune în *22 puncte*, spre a-l întări în credința ortodoxă și a-l învăța cum s'o apere de dușmanii porniți a o surpa.

Simțind că Atanasie se clătina în ortodoxie, patriarhul Dosoftei îl sfătuiește că orice *îndoială* ar avea, să caute a cere lămuriri dela „Mitropolitul Ungrovlahiei, iar de nu se va face deslegare aci, să aibă a se deslega îndoielile mai pe urmă la patriarhul Țarigradului". De încheiere, în ultimele două puncte, îi dă aceste îndrumări (porunci): „Ca să nu lungim vorba, poruncim arhieriei tale, *să păzești dogmele, tainele și năravurile bisericii Răsăritului neclintite*". După cum „curat propoveduește sf. Scriptură și aevea învață purtătorii de Dumnezeu părinți, încă și cam pe scurt le dovedește cartea ce se chiamă *Pravoslavnica Mărturisire*, care de curând s'au scos pe limba românească și s'au tipărit românește și de vreme ce limba românească este pu-

ţină şi îngustă, de va fi vre-un cuvânt sau noimă cu nevoie spre înţelegere la izvodul cel românesc, arhieria ta cere deslegare şi tâlcuire dela temeiu, adecăte dela cea elinească".

„Insă mai pe urmă de toate zicem că se cade arhieria ta...turma ce ţi s'au dat de Duhul Sfânt să o cârmueşti, *a-ţi pune sufletul pentru oi.* Pre cei ce merg la întunerecul păcatului, să-i îndreptezi la liman, să-ţi păzeşti mâinile curate de nedreptăţi, de lăcomii cu răpire şi de cea mare răutate simonie... Pentru cei năpăstuiţi să stai într'ajutoriu, pe cei necăjiţi să-i îndreptezi, celor lipsiţi să aduci mângăierea cea după putinţă, să te bucuri cu ceice se bucură şi să plângi cu ceice plâng. In posturi şi în rugi cătră Dumnezeu să te zăboveşti, mâini curate spre Domnul să ridici ziua şi noaptea. Să priveghezi pentru sufletele ce ţi s'au încredinţat şi spăşenia lor de sus să o ceri, precum eşti dator a da seamă pentru dânsele".[1]

Dar sfaturile acestea au răsunat, pentru Atanasie, ca glasul celui ce strigă în pustie. Intors în Transilvania la scaunul vlădicesc, fu împresurat de iezuiţii unguri Paul Baranyi şi Gavriil Heveneşi, cari au reuşit să-l amăgească făcându-i felurite promisiuni de înlesniri şi privilegii egale cu ale clericilor bisericii catolice, dominante în imperiul Habsburgilor. In toamna anului *1698, la 7 Octomvrie, 38 de protopopi* au semnat, împreună cu Atanasie, cunoscutul manifest, vestind că ei se unesc cu biserica Romei, dar cu condiţia să nu se schimbe nimic din legea lor ortodoxă, nici din slujbele bisericii, nici din liturghie şi din posturi, ci toată vechea lor rânduială bisericească *„să stea pe loc"*.

Acest pas al conducătorilor clerului transilvan a umplut de mâhnire inima Mitropolitului Teodosie. Starea lui sufletească se poate cunoaşte dintr'o scrisoare, pe care la 8 Martie 1700 o trimise din Bucureşti patriarhului Adrian al Moscovei. Intre altele făcea bătrânul Teodosie următoarele mărturisiri: „Din nemărginita bunătate şi milă a lui Dumnezeu ţinem până acum, *cum putem,* cârma sfintei, soborniceştii şi apostoleştii biserici a Răsăritului şi o cârmuim după dogmele ei nestricate, deşi cu mare trudă şi

[1] *Biserica Ortodoxă Română* vol. V, p. 101-102.

silinţă; şi nu atât din partea păgânilor necuraţi întâmpină sfintele lucruri bisericeşti greutate (căci ei chinuiesc şi năcăjesc foarte mult neamul creştinesc în privinţa politică şi naţională) cât din partea papistaşilor se fac din toate ţinuturile lor mari siluiri, mari ispite şi mari prigoniri, ca să-i convertească la sine, la duşmanii dumnezeeştii biserici răsăritene, că *cu multă durere în inimă* şi *amărăciune a sufletelor noastre* şi *a tot poporul ortodox* pravoslavnic auzim şi înţelegem că *sfintelor biserici din Transilvania şi altor ortodocşi cari trăesc în Ungaria de sus* li se fac multe, nespuse cruzimi şi cu toată înşelăciunea şi viclenia Iezuiţii şi alţii cari se numesc „băraţi" (călugări) ca lupi răpitori ascunşi în piele de oaie, se întrec fără de încetare şi fără de odihnă; şi duc în rătăcire şi amăgesc pe mulţi neputincioşi şi neştiutori cu născocirea unui cuvânt înşelător şi nefolositor, care după nume îl numesc *unie*, ducând *orb pe orb* de mână, ca amândoi să cadă într'o groapă, potrivit cuvintelor nemincinoase ale Domnului Hristos".[1]

Bietul Atanasie pornit odată pe povârnişul, spre care îl împinseseră Iezuiţii, nu s'a mai putut opri, oricâte încercări a făcut Constantin Brâncoveanu şi Mitropolitul Teodosie să-l salveze pentru vechea legătură sufletească cu restul neamului. La *20 Martie 1701* a făcut jurământ la Viena că se supune *întru toate* Arhiepiscopului catolic din *Estergom (Ungaria)* şi că se leapădă de *Craiul sau Voda Ţării Româneşti* şi „nici pe *Bucureşteanul* (Mitr. Teodosie) *mai mult al meu Arhiepiscop şi Mitropolit a fi nu-l voiu cunoaşte*" pe amândoi numindu-i *„şismatici"* şi *„eretici"*. Jurământul acesta dela Viena îl socotea prof. N. Iorga drept „cel *mai înjositor act public, săvârşit până atunci de vre-un vlădică românesc*".[2]

Prin actul dela 1701 s'a produs dureroasa sfâşiere a unităţii religioase, care formase de-alungul veacurilor de urgie cea mai puternică şi mai sfântă legătură sufletească între toţi fiii neamului românesc.

---

[1] S. Dragomir, *Relaţiile bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII. An. Acad. Rom. M. S. I.* 1912 p. 1226-1227.

[2] N. Iorga, *Ist. bis. rom.* vol. II. p. 28-29.

După defecțiunea și caterisirea lui Atanasie (*5 Aug. 1701*) Teodosie luându-și titlul de *Mitropolit al Transilvaniei*[1] îngrijea el duhovnicește de Românii din Transilvania, dupăcum făcuse aceasta și până aci cu cei din Țara Bârsei. Astfel încă din *21 Iulie 1701* avizase pe protopopul Brașovului *Vasilie* că a hirotonit pentru biserica din Satulung pe preotul *Petru* terminându-și scrisoarea cu această îmbărbătare: „Voi încă *vă întăriți întru credință tot așa,* precum ați început, *nimic să nu vă temeți de faptele și de lucrurile acelui diavol*".[1]

VI

Nu numai ca stâlp și scut apărător al credinței poate sta Mitropolitul Teodosie cu cinste alături de antecesorii săi Teofil și Ștefan, ci și ca neobosit ostenitor și îndrumător în opera de tipărire a cărților de slujbă și de zidire sufletească. Râvna lui pentru stimularea preoților și luminarea credincioșilor se vede lămurit din prefața *Liturghiei* tipărite în vara anului 1680 cu „osârdia și cheltuiala" sa în calitate de „Mitropolit al Târgoviștii și Bucureștilor, Arhiepiscopul a toată Ungrovlahia și Exarh laturilor iproci".[2]

In această prefață exprimă un sentiment de mâhnire pentru faptul că nu numai norodul n'are putința să înțeleagă slujba bisericească, dar se găsesc și *mulți preoți,* cari nu cunosc rânduiala și ceremoniile ei cum a se sluji trebue, ceeace mai vârtos „din neînvățătură și din neînțelegerea limbii pogoară, care nouă *jalnic și plânguros lucru este* într'atâta micșorare și călcare rodului nostru cestui românesc, carele odată și el numărat între puternicele neamuri și între tarii oameni se număra, iară acum atâta de supus și de ocărât este, cât *nice învățătură, nice știință, nice armă, nice legi, nici nice un obiceiu întru tot rodul, ce se pomenește astăzi rumân*[3] — *(între Rumâni ce*

---

[1] *Bis. Ort. Română* V, p. 108: Theodosius, Dei gratia Arhiepiscopus Bucurestiensis et *Metropolita Transilvaniae.* Așa semna la *1702* Mitr. Teodosie o scrisoare latină, trimisă lui Atanasie împreună cu actul patriarhului Calinic relativ la excomunicarea lui din sânul bisericii ortodoxe.

[2] Sterie Stinghe, *Documente* I. p. 14.

[3] Bibliografia românească veche vol. I, Buc. 1903 p. 231.

zicem, cuprindem şi pe Moldoveni, că tot dintr'o fântână cură) — nu este, ci ca neşte nemernici şi orbi într'un obor învârtindu-se şi înfăşurându-se, *dela streini şi dela varvari, doară şi dela vrăjmaşii rodului nostru, cer şi se împrumutează şi de carte şi de limbă şi de învăţătură. O grea şi dureroasă întâmplare!*" [1]

Astfel de împrejurări l-au îndemnat pe Teodosie la muncă fără preget mărturisind convingerea că „măcar o scânteie către atâtea mii ale altora la focuri mari ce se văd zgândărând de a lumina dintr'un tăciunaş cât de mic, încă neştine a o lăsa şi a se lenevi de a nu o mişca, nu trebue. Precum şi noi acuma *pentru* folosul cunoscând al *neamului nostru,* mai vârtos al cetii bisericeşti, nevoit-am de ceastă dată de am dat în lumină *Liturghiia* şi nu mai mult alta am făcut (să vai că gândim că altădată ca aceasta nu s'au făcut) fără cât *tipicul* ei tot de pe izvod grecesc pre orânduiala lui, *pre limba noastră am întors,* pentru ca preoţii şi diaconii, măcar cât de puţin ar şti, lesne să se povăţuiască, de a putea cunoaşte, ce este a face şi a sluji."[2]

„Iară *Liturghiia toată a o prepune pre limba noastră* şi a o muta, nice am vrut, *nice am cutezat;* drept mărturisesc pentru multe alte pricini ce m'au împins, săvai că şi pentru *scurtă limba noastră ce este,* o am făcut şi pentru lipsa dascălilor (cum am zis) ce nu sunt întru ticălos rodul nostru, şi pentru neînţelegerea năroadelor, tainele ce sânt şi ce însemnează, şi şi pentru neobiciaiul bisericii noastre, ce până astăzi n'au ţinut. Ci dar aceasta de cieastă dată şi *mai întâiu tiparului a se da am* socotit. Şi după aceasta iarăş nădăjduind întru Tatăl, Părintele veşnic şi întru unul născut Fiul său... gândesc şi alte cărţi a mai da la lumină, cât voi putea, iar zic pentru folosul şi adausul lipsitului neamului nostru... carele mai călcat şi mai zmult decât toate pământurile că este vedem; şi simţim tiranica putere păgânească într'însul tolănindu-se şi răsfirându-se..." [3]

---

[1] Ibidem p. 234.

[2] Ibidem p. 235.

[3] Bibliografia românească veche I, pag. 234.

N. Iorga presupunea că această prefaţă, cu toate că e iscălită de Teodosie, ar fi fost scrisă în parte de Dosoftei patriarhul Ierusalimului, iar în partea privitoare la lipsa de învăţătură a neamului românesc, de Constantin Stolnicul Cantacuzino, care şi în scrierea sa istorică întrebuinţa expresiuni asemănătoare şi accentua stăruitor că „Români se înţeleg nu numai ceştia de aici, ci şi cei din Ardeal, cari *încă şi mai neaoşi sânt*, şi Moldovenii şi toţi câţi şi într'altă parte se află şi *au această limbă*".[1] Autorul nu aduce însă nici o dovadă în sprijinul acestei presupuneri. Din cuprinsul citatei prefeţe nu se poate invoca vre-o expresiune sau întorsătură de frază în sprijinul hipotezei lui Iorga. Dimpotrivă, s'ar putea găsi mai curând rostiri asemănătoare sau chiar identice cu cele obişnuite în graiul transilvan, cum sunt d. e. aceste cuvinte ale lui Teodosie: „iară rog ca Lumina lumii, păzitoriul nostru Chs pre Măria Ta (Şerban Cantacuzino) să te lumineze spre căile şi dreptăţile sale şi să te adaogă în lungi ani, întărindu-te, fericindu-te şi păzindu-te nouă şi *Patriei noastre* . . ."

Cu doi ani mai târziu apăru *„Sfânta şi Dumnezeiasca Evanghelie"* tipărită în scaunul Mitropolii Bucureştilor (1682) cu cheltuiala lui Şerban Cantacuzino *„întru folosul şi înţelegerea Pravoslavnicii Româneşti Biserici*, ispravnic fiind *Prea sfinţitul Kir Teodosie Mitropolitul Ţării şi Exarh Laturilor* în scaunul Mitropoliei Bucureştilor".[2] In prefaţă spune însuş Şerban Vodă că această sf. carte era menită a se distribui în „dar pre la toate bisericile Ţărei noastre, întru folosul creştinescului norod şi întru pomenirea noastră şi a părinţilor". — Ea a fost în adevăr dăruită nu numai bisericilor din cuprinsul Ţării Româneşti, ci şi unor biserici din Transilvania. S'a păstrat dovada în exemplarul dăruit de Gheorghe „Brancovanul" bisericii din Veştem la 1683 în amintirea fratelui său, răposatul mitropolit Sava Brancovici. Iar despre alt exemplar se ştie că a fost dat de însuşi Şerban Cantacuzino la 1684 Mitropolitului transilvan Sava Veştemeanul, consăteanul lui Teodosie, cu prilejul hirotonirii

---

[1] Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti* ed. II, Bucureşti 1925 p. 394—396.
[2] Ibidem p. 246

sale în Bucureşti, „când a fost în Ţara Muntenească pentru vlădicie". Faptul că Gheorghe Brancovici trimite Evanghelia tocmai la biserica din Veştem, precum şi hirotonirea unui nou ierarh răsărit din populaţia ţărănească a acestui sat, îndreptăţeşte afirmaţiunea, că Mitropolitul Teodosie ajuns în cea mai înaltă treaptă ierarhică nu a dat uitării umila lui origine ţărănească, ci îşi aducea aminte de locul de unde plecase şi de trebuinţele lui sufleteşti. La sfârşitul anului 1683 (Noemvrie) a apărut în condiţiuni similare, tot în tipografia dela „scaunul Mitropoliei Bucureştilor" şi *Apostolul,* în prefaţa căruia Şerban Cantacuzino arată deasemenea că l-a închinat „dar bisericilor Ţării noastre, Ungro-Vlahiei, întru folosul preoţilor şi tuturor credincioşilor, carii se roagă pentru a noastră ispăşenie şi a tot creştinescului norod şi întru pomenirea vecinică a noastră şi a părinţilor".[1]

Bucuria lui Teodosie va fi atins culmea, când a văzut ieşind de sub teascurile tipografiei la 1688 (Noemvrie) întreagă *Biblia adecă Dumnzeeasca Scriptură...* tălmăcită după limba elinească spre *înţelegerea limbii româneşti* cu porunca preabunului creştin şi luminatului Domn *Ioan Şărban Cantacuzino Basarab Voevod* şi cu îndemnarea Dumnealui *Constandin Brâncoveanu Marele Logofăt,* nepot de soră al Măriei Sale... şi *pentru cea de obşte priinţă s'au dăruit neamului românesc,* în vremea păstoriei Prea sfinţitului părinte Kir Teodosie Mitropolitul Ţării şi Exarh Laturilor.[2]

Fără să fi fost el însuşi înzestrat cu vre-un dar deosebit al scrisului, Teodosie era la loc de frunte între *Mecenaţii literaturii religioase* a timpului său, îndemnând şi încurajând pe traducători, cheltuind cu dărnicie din agonisita sa, pentru sporirea cărţilor bisericeşti, după cum dovedeşte şi episcopul Mitrofan al Buzăului, care la începutul cărţii *Invăţăture de şapte taine* (Buzău *1702*) tipărită „cu porunca şi cu *toată cheltuiala*" Mitropolitului Teodosie, îi adresează următoarele stihuri de laudă şi urare:

---

[1] Ibidem p. 261.
[2] Ibidem p. 281.

Doamne Isuse, păzeşte în Sfânta Mitropolie
Pre al nostru Părinte şi în veacul ce va să fie,
Pre Teodosie Vlădica al Ţării Româneşti
Care la un gând s'a unit cu marii Basarabeşti,
De au scos la lumină aceste şapte taine sfinte,
Şi le-a 'mpărţit la preoţi să le ia foarte aminte,
Ca printr'nsele *să sfinţească norodul creştinesc*
Şi să-l ducă la 'nfrumuseţatul Raiul cel ceresc.

Plecatul poslușnic
Mitrofan Episcop [1]

In prefaţa cărţii justifică Mitropolitul Teodosie necesitatea de a o tipări şi răspândi prin cuvinte, cari reamintesc pe ale antecesorului său Ştefan din prefaţa cărţii tipărite la Târgovişte în 1651 sub titlul *Mistirio* sau *Sacrament.* Arată în rostiri lămurite însemnătatea sf. taine, cari „ca nişte coloane vârtoase, neclătite şi ca nişte stâlpi nesurpaţi ţin toată zidirea credinţei noastre şi a adunării creştineşti în casa înţelepciunii lui Dumnezeu, în sf. beserecă; şi păzitorii şi apărătorii de cele ce s'ar vedea că sunt împotriva acestor sfinte taine, suntem noi arhiereii; judecat-am pentru aceea cu amănuntul şi cu tot deadinsul cercând sf. Scripturi şi citind Pravila sf. Părinţi şi socotind cele ce vedem sau şi auzim că se fac între voi preoţii, am aflat unele carele se împotrivesc învăţăturilor apostoleşti şi tainelor sf. Besereci: şi mai ales de sfântul Botez, de sf. Cuminecătură şi de Mirul cel mare. Care împotriviri în tot chipul a le smulge şi a le desrădăcina voim şi ne silim. De care lucru şi porunca aceasta dăm: ca cele ce se vor vedea într'nsele a fi drepte şi adevărate, să se ţie cu toată paza, iară cele potrivnice şi carele se fac făr-de-cale, să se lase şi să se lepede".

Chiar şi aproape de asfinţitul vieţii şi al păstoririi sale nu uită Mitropolitul Teodosie a repeta stăruitor îndemnul *pentru păzirea nestrămutată a ortodoxiei.* Avizând pe protopopul Vasile din Braşov despre hirotonirea fratelui său Oprea, îi scria că l-a pus „supt *groaznică afurisanie* şi supt mare blestem, ca să-şi păzească credinţa pra-

[1] Bibliografia Rom. Veche I, p. 433-434

voslavnică neclătită și să întărească și pe alți creștini cu învățătura, *să nu se dăhame și să alunece din credință*, că așa se cade preotului să se mântuească și pe sine și pre alții, că pentru aceea se face păstor turmei lui Christos".[1]

La câteva luni după trimiterea acestei scrisori de îndemn și îmbărbătare pentru statornicia în credința ortodoxă, Mitropolitul Teodosie adormi întru Domnul, la începutul anului 1708.[2]

La mormântul lui a fost așezată o piatră de formă cilindrică, având săpată într'însa următoarea inscripție: „Răposat-au în Domnul Prea Sfințitul Mitropolit Kir Teodosie la anul 1708 Ghenarie 27 de zile la a 87 pol (jumătate) de ani ai vieții sale, în zilele prealuminatului Domn Io Constantin B. Voevod păstorind turma lui Christos ani 39 și 9 luni și s'au îngropat aicea".[3]

VII

Astfel s'a încheiat viața și cariera ierarhică a Mitropolitului Teodosie Veștemeanul. Amintirea lui se cere perpetuată în paginile istoriei românești nu numai pentru lupta nepregetată ce a purtat cu izbândă împotriva străinismului și pentru afirmarea elementului autohton la cârma vieții de Stat, ci mai ales pentru punctul culminant ce l-a putut atinge, în zilele păstoririi sale, limba și cultura română prin tipărirea Bibliei dela 1688.

Așezând această carte de temelie a culturii românești alături de Noul Testament tipărit la 1648 în zilele Mitropolitului transilvan Simion Ștefan, editorul de mai târziu al Bibliei, Andrei Șaguna, aprecia tălmăcirile din veacul XVII drept „ușile pe cari s'a învrednicit neamul românesc a intra în câmpul ceresc al dumnezeeștilor învățături". Iar un traducător mai recent compară punctul culminant dela 1688 cu vârful muntelui Ararat, devenit în sfârșit „vizibil după retragerea potopului slavon".

Această izbândă a spiritualității românești din zilele lui Teodosie Veștemeanul se cuvine să fie prețuită ca încu-

---

[1] Sterie Stinghe, o. c. p. 38.
[2] *Biserica Ortodoxă Română* vol. VI. p. 42.
[3] Ibidem nota 1.

nunarea unor strădanii desfăşurate timp de un veac şi jumătate dela apariţia celei dintâi tipărituri româneşti aici în Sibiu (1544) şi până la Biblia dela Bucureşti, de soarta căreia nu a lipsit a se îngriji marele ierarh originar din preajma Sibiului.

Merită subliniat faptul că şi la ediţiile de mai târziu ale Bibliilor româneşti, aproape în toate cazurile, se poate constata prezenţa iniţiativei şi a tenacităţii transilvane. Aşa la Biblia tipărită în Blaj (1795) nu a lipsit osteneala lui Samuil Micu-Klein din Sadu, care alergase cu manuscrisul traducerii sale la episcopul din Sibiu Gherasim Adamovici. Acesta căuta tocmai oameni generoşi, cu a căror contribuţiune bănească să poată purcede la tipărire, când a primit ordinul guvernatorului transilvan Gheorghe Banffi să trimită manuscrisul colegului său Ioan Bob. Nici dela următoarea ediţie a Bibliei româneşti (1819 — Petersburg) nu a lipsit iniţiativa şi stăruinţa Mitropolitului Gavriil Bănulescu, originar din Bistriţa Transilvaniei, după cum nu a lipsit nici dela ediţia sibiană (1856-58) grija lui Andrei Şaguna, nici dela ediţia Sf-lui Sinod din 1936 grija răposatului Patriarh Miron Cristea, pe care în duhul vechilor tradiţii ar trebui să-l numim, după locul său natal: Topliţa Română, *Miron Topliţanul*, — nici dela cea mai proaspătă ediţie a Noului Testament (1942 — Cluj) grija episcopului Nicolae Colan.

Ce rezultă de aici? Evident că neîntrerupta prezenţă a iniţiativei şi stăruinţei transilvane timp de 250-300 ani la toate ediţiile Noului Testament, dela Simion Ştefan până la Nicolae Colan, şi ale Bibliei întregi, dela Teodosie Veştemeanul până la Miron Topliţanul, asigură în istoria spiritualităţii româneşti o necontestată întâietate cuvântului arhieresc din Transilvania sau de obârşie transilvană. Acest cuvânt răsună peste veacuri ca o înălţătoare *predică de pe munte*, îndeplinind în viaţa neamului nostru şi pentru unitatea lui sufletească rolul sacru, pe care l-a îndeplinit şi continuă să-l îndeplinească în viaţa creştinătăţii *predica de pe munte* a Mântuitorului.

DIN TRECUTUL BISERICII ROMÂNEȘTI DIN FĂGĂRAȘ IN VEACUL AL XVII-lea

de

Prof. VALER LITERAT

E cunoscut din istoria bisericească a Românilor din Transilvania că în decursul veacului XVII Ţara Făgăraşului a fost de multe ori şi pentru multă vreme smulsă din legătura canonică cu Mitropolia de Alba-Iulia şi pusă în atârnare de biserica reformată calvină, fie direct de consistoriul calvinesc din Făgăraş, fie prin intermediul unui episcop propriu. Prin această despărţire se spera de sigur că Românii din Ţara Oltului vor fi câştigaţi mai uşor pentru calvinism. In special sub domnia celor doi Gheorghe Rákoczi proselitismul calvinesc a fost foarte accentuat. Două aşezăminte urmau să câştige legii reformate cât mai multe suflete româneşti: instituţia inspectorilor calvini pe seama bisericilor şi preoţilor români [1] şi şcoala românească din Făgăraş, [2] amândouă înfiinţate de principesa Susana Lorantfi, văduva lui Gheorghe Rákoczi I.

Mi se pare însă că nu s'a accentuat de ajuns şi un alt motiv, pentru care biserica românească din Ţara Oltului a fost pusă în dependenţă de calvini: Domnii feudali se credeau îndreptăţiţi să impună religiunea lor personală şi supuşilor de pe domeniile lor, după principiul, zis de drept,

---

[1] Pokoly József,, *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár, VIII,* Budapest 1910, p. 110-112 şi utilizate de mai mulţi autori români. — Vezi şi V. Literat şi M. Járai, *„Vizitele" calvineşti la preoţii români din Ţara Făgăraşului*, in *Anuarul Inst. de Ist. Naţională*, Cluj, v. VII, 1939, p. 582 şi urm.

[2] Pokoly József, o. c., Dr. I. Raţiu, in *Foaia şcolară* Blaj reprodus la N. Aron, *Monogr. bisericilor, şcolilor rom. din Făg.*, Făgăraş, 1913, p. 207-216. Dr. I. Lupaş, *Ist. bisericească a Rom. ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 71-72; Şt. Meteş, *Ist. bis. rom. din Transilvania*, v. I. ed. II, Sibiu, 1935. p. 211-217 şi *Viaţa bis. a Rom. din Ţara Oltului*, Sibiu, 1930, p. 9-13.

cuius regio, eius religio. Ori, se știe că domeniul Făgărașului a fost pentru mult timp dat ca zestre principeselor. Pe lângă Caterina de Brandenburg (1626-1631), care va fi rămas catolică, domni feudali au fost aici Susana Lorantfi (1631-1658) și Ana Bornemissa (1663-1688), soția lui Mihail Apafi, amândouă calvine. Că acest punct de vedere e îndreptățit, se poate deduce și din împrejurarea că și biserica luterană din cele două parohii săsești din Țara Oltului, Beclean și Șercaia, au fost supuse jurisdicției preotului calvinesc din Făgăraș. Iată în ce termeni hotărâți o spune aceasta Ana Bornemissa, la 10 Aprilie 1665: „Deoarece episcopul săsesc nu are nicio jurisdicțiune în baronatul nostru făgărășan,... nu putem suferi ca predicatorii numitelor comunități săsești, (fiind pe propietatea noastră) să facă numai aceea ce vreau în afaceri bisericești, ci vrem ca ei să atârne de consistoriul format din predicatorii și inspectorii eclesiei reformate din Făgăraș,.... dându-i putere deplină numitului consistoriu și asupra bisericilor din Șercaia și Beclean, în orice administrație bisericească după cuvântul lui Dumnezeu, precum, (să hotărască asupra) alegerii viitorilor predicatori, să examineze pe cei actuali, să-i aprobe pe cei vrednici, iar pe cei nevrednici... să-i schimbe", etc.[1] Iar în 6 Febr. 1670, Apafi însuș interzice pastorului săsesc din Beclean să facă servicii credincioșilor luterani din Făgăraș:... „ci cine vrea să boteze, să căsătorească, să ia cina Domnului, să înmormânteze morții cu ceremonie, să-și caute altă cale, să-i ducă în Beclean sau unde vrea".[2] Și să nu se uite că aceste măsuri luate față

---

[1] Pokoly József, o. c. p. 126-7. „Mivel fogarasi baronatusságunk alatt a szász püspöknek semmi iurisdictiója nincsen, ... nem szenvedhetjük hogy az megnevezett szász ecclesiák, azoknak praedicatori (az mi birtokunk alatt lévén) csak azt cselekedjék, a mit akarnak az egyházi dolgokban, hanem a fogarasi reformata ecclesia... praedicatoriból és inspectoriból álló consistoriumtól függeni akarjuk, telyes hatalmat adván a megnevezett consistoriumnak a sarkanyi es bethleni ecclesiakban is, az Isten igéje szerint való egyházi minden igazgatásra, ugy mint az hivandó praedicatorok választására, a jelen valók vizsgálására, az illendőknek helyben hagyására ès ha kik illetlenül... megváltoztatására....

[2] *Ibidem*, p. 133:... hanem a ki kereszteln, copulalni, urvacsorájával élni, halottját czeremoniával akarja temetni, más utat keressen neki, vigye be Bethlenben, vagy az hová akarja.

de biserica luterană, care era receptă, sunt exact măsurile luate față de cea ortodoxă, care, după legile Ardealului, era numai tolerată.

In ce priveşte însuş oraşul Făgăraş, care în vremea domnilor munteni era socotit ca „marele oraş românesc" (1393), recăzând sub stăpânirea regilor ungari, e foarte probabil că voevozii Tansilvaniei au alungat pe locuitorii români, cum s'a mai întâmplat şi în alte orașe. Şi pentru Țara Oltului avem ştire scrisă despre o încercare analoagă: Principele Ştefan Báthori, viitorul rege polon, a hotărât să alunge pe Românii din Beclean, ca acest sat să fie numai săsesc, — de data asta fără să-şi poată aplica hotărârea.[1] Cu atât mai vârtos vor fi fost alungați Românii din Făgăraş. Sigur e că la 1595, într'o conscripție funciară nu se găsește nici un nume de proprietar român în Făgăraș. Dar afluența Românilor către oraşul lor Făgăraş nu poate fi multă vreme zăgăzuită, așa că nu mai departe decât la 1617 numărul familiilor sigur românești se ridică la cel puțin 16.[2] Iar la 1643, se știe că tăbăcarii români din Făgăraș se prezintă organizați în breaslă sau țehiu, cu statute aprobate de Gh. Rákoczi I.[3]

E natural că în astfel de împrejurări organizațiunea bisericească a Românilor din Făgăraș trebuia să o ia dela început. Până acuma se știa din o reclamație a lor, dela 1665, că magistratul nu-i lasă să-și refacă biserica arsă, deși au drept dela Gavriil Bethlen să-și facă biserică și să-și țină preot.[4] Printre hârtiile țehiului tăbăcarilor din Făgăraș, am putut da peste un act, în original, prin care G. Bethlen dă voe Românilor din Făgăraș, la 1625, să-și țină preot românesc.[5] E scris dealungul, pe prima pagină a unei coale de hârtie. Hârtia are ca marcă un fel de cruce cu două brațe transversale, pe un creștet de coroană, toate

---

[1] O dovedește o diplomă dela 1579, dată de prefectul Făgărașului, Cosma Horváth Petritievith, pe care o avem inoită de Gavriil Báthori, la 1610. — Diploma se găsește în arhiva primăriei din Beclean.

[2] Conscripția pomenită se găsește în arhiva bisericii reformate din Făgăraș.

[3] La N. Aron, o. c., p. 223 și urm.

[4] Șt. Meteș, *Ist. bis. rom. din Trans.*, v. I., ed. II., Sibiu, 1935, p. 222.

[5] Actul îl dau în anexa I.

cuprinse într'un cadru oval. Foaia a doua a coalei e prinsă de cea dintâi printr'o fâşie de hârtie, capetele fâşiei sunt prinse cu ceară roşie, pe ea stă fixat un sigil sec, imprimat pe o foaie de hârtie pătrată. Pe sigil se citesc titlurile principelui, cuprinzând cam acelaş text ca şi introducerea documentului. Pe dosul actului, cu o scrisoare măruntă, o adresă: Wolph(g)angus Csizmadia Cehae Cothurnificor. (um) Fogarasien. Magister, consensu reliquor, eiusde. religio(n)is existe.; hoc opus per itercessionem perfe...[1]

In acest act, Gavriil Bethlen spune că iobagii din Făgăraş de credinţă romană, unii dintre ei vechi, alţii veniţi de curând din ţările vecine, se plâng pentru durerea ce o au în sufletele lor, fiindcă nu au preot de limba lor, care să facă slujbă în public, dela care să audă şi să înţeleagă cuvântul lui Dumnezeu; când sunt bolnavi şi în alte ocaziuni n'au la cine să se cuminece după rânduiala lor, tot aşa că înmormântările nu li se par făcute cinstit, dacă nu sunt făcute cu preotul şi după ceremoniile lor. Principele le permite deci să-şi ţină preot român, pe cheltuiala lor, aşa cum se obişnueşte şi în Alba-Iulia şi în Hunedoara. Funcţionarii să nu-i împiedece dela aceasta şi nimenea neturburându-i în cultul lor, pentru ca iobagii noştri „să nu se înstrăineze şi pustiească, ci să sporească în oraşul nostru".

O greutate de înţelegere se iveşte dela expresia: „iobagii valahi de credinţă romană" (romai hiten levő oláh jobbágyink). Dacă nu e numai o inadvertenţă a copistului, după text e greu de admis că ar fi vorba de Români papistaşi, căci în acest caz ei n'ar fi cerut cu atâta durere în suflet slujbă şi preoţi româneşti. Nici Români uniţi n'au putut fi, cu 75 de ani ante quam. Şi mai puţin de crezut e că ar fi vorba de Români calvinişti, cu toate că accentuiază trebuinţa ce o simţesc de a asculta cuvântul lui Dumnezeu în limba lor. Lasă că în acest caz ordinul principelui către funcţionari şi către alţii să nu-i împiedece pe

---

[1] Actul a fost de sigur eliberat acestui Wolphgangus, un Lupu curat românesc, cu toată înfăţişarea atât de străină a numelui său. Să se reţină că nu era numai un cismar oarecare, ci chiar mai marele ţehiului.

Români, ar fi cu totul de prisos, dar petiționarii mai stăruesc și asupra cuminecăturii la moarte și la alte ocaziuni, apoi asupra ceremoniilor dela înmormântare, cari nu puteau fi calvinești.

Deși nu se pomenește în act anume despre biserică, dar fiindcă admiterea preotului implică necesar și existența bisericii, e de crezut că *aceasta* e diploma, la care se provoacă Românii, în reclamația lor dela 1665, către Ana Bornemissa. Chestiunea poate fi lămurită definitiv când se va afla cum era organizată biserica românească din orașele Alba-Iulia și Hunedoara, de cari se face amintire în actul nostru.

Avizați însă numai la puterile lor, se vede că Românii din Făgăraș au reușit să-și ridice biserică numai la 1648. Urma să și-o sfințească, cu câteva zile înainte de 10 Octomvrie 1648, după ce preotul și protopopul din Făgăraș, Stan din Copăcel, căpătase la 9 Septemvrie, dela Gh. Rákoczi I, autorizația de târnosire. Poate că știrea nu s'ar fi putut păstra în scris, dacă sfințirea bisericii n'ar fi dat prilej la incidente ce urmau să fie sancționate de Scaunul Superior de judecată din Făgăraș.

In procesele verbale luate în acest for, la 31 Octomvrie 1648 și 13 Februarie 1649,[1] se găsesc lucruri interesante: Biserica s'a ridicat aproape de Olt, la locul numit atunci Galațul mic.[2] Autorizația de sfințire se dăduse de Gh. Rákoczi I înainte de moartea lui (întâmplată la 11 Octomvrie 1648,[3] în anexa III: *idvezült* urunk ő nagysága parancsolatjából). Sfințirea bisericii trebuia să fie o zi de sărbătoare pentru credinicioși. In loc de asta, s'a iscat ceartă urâtă, ba chiar și bătae, cari au împiedicat sfințirea. *Provocatorii au fost boierii („egregii")* Dobrin Grecul, Mihul Grecul, Ghioca Grecul, Marcul Grecul cel bătrân, Simion Grecul, o femee: văduva

---

[1] Aci, anexele II și III.

[2] Numirea de Galațul mic s'a pierdut. Nu poate fi vorba nicidecum de Galațul de azi, din dreapta Oltului, satul acesta neținându-se niciodată de domeniul Făgărașului.

[3] Szilágyi S., *Erdélyország története*, v. II. Pest, 1866, p. 204.

Dumitra Napa și Precup Vameșul alias Cizmașul. Aceștia sunt învinuiți că s'au opus poruncii înalte, care da voe să se sfințească biserica, că au vrut să aducă preot și episcop străini pentru sfințire. Opoziția lor a fost socotită ca o ofensă la adresa căpitanului suprem al cetății și ținutului, Ioan Kemény de Gerö Monostor, prin care venise porunca principelui; deci vinovații au fost osândiți la „vivum homagium" (răscumpărarea capului), cu amendă de câte 23 florini.

Pe protopopul Stan îl mai găsim și la 1645, atunci cu locuința încă în Copăcel, dar și acolo având atribuția de unul dintre protopopii Țării Făgărașului, după cum însuș declară înaintea Scaunului Superior de judecată. La 1645, la două săptămâni după Rusalii, cununase, dimpreună cu popa Hangul din Săvăstreni, o părechе de neromâni, ceea ce le era interzis prin deciziile dietelor ardelene din 1641 și 1646. Improcesuați de magistrat la Scaunul Boierilor de judecată din Făgăraș, acesta îi osândește la o amendă ușoară. Nemulțumit de sentință, magistratul face apel la Scaunul Superior, cerând sentință mai aspră. Preoții se apără, în ședința dela 12 Ianuarie 1647, cu motivarea că n'au cunoscut articolele de legi, la cari se referă advocatul magistratului, cari de altfel, susțin ei, nici nu se pot aplica în Țara Făgărașului, „de oarece Ținutul Făgărașului are legea lui, obicinuită de demult în cauze de amendă" (mivel Fogarasföldének régi szokott törvénye vagyon az birság dolgából is) și că dacă ei totuș ar fi găsiți vinovați, pot fi amendați cu câte 12 florini, așa cum hotărîse și Scaunul Boierilor. Scaunul Superior dă o sentință mijlocie între pretensiunile magistratului și sentința Scaunului Boierilor, pe care însă magistratul o apelează (foaia 262).

La 26 Ianuarie 1647, „petru pop"-ul Stan, cu locuința tot în Copăcel, și popa Hangul din Săvăstreni cer Scaunului Superior despăgubiri împotriva unui Gyulai Tamás, fiindcă acesta fusese cel ce le ceruse cununia aducătoare de atâtea mizerii și care se obligase atunci să suporte eventualele amende pentru această cununie făcută incompetent. Amenzile căzute pe capul preoților se urcă

la câte 240 fl.[1] Scaunul Superior le admite în parte cererile (foaia 263).

La 9 Septemvrie 1648, cum s'a văzut mai sus, Stan de Copăcel e preot și protopop în Făgăraș și capătă dela magistrat autorizația știută pentru sfințirea bisericii. Este însă aspru criticat de Nicolae Grecu alias Albonaș, în piață și în alte locuri. Tras la răspundere de magistrat prin Scaunul Superior de judecată (foaia 331), Nicolae Grecu neagă că ar fi agitat împotriva ordinului de sfințire, dat de magistrat, dar susține că protopopul Stan s'a făcut vinovat de fapte nedemne. Am văzut mai sus că și alți credincioși au fost sancționați de Scaunul Superior de judecată pentru opoziție la sfințirea bisericii. Se poate că un motiv de revoltă al credincioșilor să fi fost purtarea nedemnă a protopopului. Cred însă că hotărâtoare a fost o altă pricină. Repetăm că cei doi Rákoczi au dus o politică mai agresivă de calvinizare față de Români,[2] față de care credincioșii au reacționat, cerând ca biserica lor să fie sfințită nu numai de alți preoți, ci și de alt episcop, deci cari să nu fie legați de calvinism. Deși dintre credincioșii opozanți, amintiți mai sus, cei mai mulți au numele de familie Görög (Grecu), ei nu pot fi nicidecum Greci de neam, dacă luăm în considerare numele lor de botez, cu rezonantă așa de romândască: Dobrin, Mihul, Marcul, Dumitra, Precup. Numele de Grecu trebue să fie un nume comun, designând ocupația lor, sinonim cu negustor, precum Precup avea numele de vameș (vámos) și cizmar (csizmadía), după ocupația lui. E cu dreptul să-i socotim pe acești osândiți ca reprezentanți ai tradiției românești ortodoxe, la Făgăraș, față de preoții și episcopii calvinizanți susținuți de oficia-

[1] Pedeapsa e în adevăr considerabilă, dacă se are în vedere că d. e. la 1758, deci la 110 ani mai târziu, când banul e mai devalorizat, prețul mijlociu al unui bou era de 13 fl. renensi, prin urmare amenda reprezenta valoarea a 18-20 de boi. După Șt. Meteș, *Situația economică a Românilor din Țara Făgărașului*, v. I, Cluj 1935, p. LXXXIX-XC.

[2] Istoricul ungur Al. Szilágyi, o. c., p. 205, caracterizează astfel pe Gh. Rákoczi I: A fost credincios zelos până la intoleranță, ... față de religiile nerecepte, față de cari avea dreptul bazat pe lege, nu a arătat nicio cruțare. De aceea... a părtinit pe acei Români, cari s'au acomodat culturilor reformaților și a îngăduit episcopului său Geleji influință în administrația bisericească a lor.

litate. Deci alături de arhiereii Ilie Iorest și Sava Brancovici, cari au pătimit pentru credința lor strămoșească în secolul XVII, putem așeza și pe acești simpli credincioși, cari prin reacțiunea lor împotriva protestantismului au ținut să arate că noua lege nu corespunde cu aspirațiile sufletului lor.

Popa Stan de Copăcel mai e pomenit și la 1652, în două rânduri: odată la 15 Iunie, a doua oară într'o cauză interesând pe o fiică a sa, la 20 Septemvrie, când i se spune numele așa: Popa Stan de Copăcel, pastorul ordinar al bisericii românești făgărășene și superintendent al celorlalte biserici românești făgărășene (foaia 450: Ecclesiae Fogarasiens. Valachicae ordinarius pastor ac super intendens caeter. Valach. ecclesiar. Fogaras.). Funcționând încă la 1648, la Făgăraș, Stan de Copăcel este deci cu 21 de ani înaintaș preotului și protopopului Radu, considerat până acum ca cel mai vechiu din cei cunoscuți în acest oraș.[1]

Românii din Făgăraș nu s'au putut bucura vreme îndelungată de biserica lor, ridicată la 1648: abia nouă ani. Am precizat în altă parte[2] că ea a fost arsă la 1658 de Turcii și Tătarii cari în expediția lor împotriva lui Gh. Rákoczi II au trecut și peste Făgăraș, pustiind tot ținutul. Alte rugăminți ale Românilor de a li se da voe să-și rezidească biserica și tot așa alte amânări și piedici puse în cale. Nici de biserica zidită de Constantin Brâncoveanu, la 1698, n'au avut ortodocșii prea mult parte, abia 25 de ani, fiindcă la 1723 le-a fost luată de episcopul unit Ioan Giurgiu Pataki. Au trebuit noi osteneli și opintiri, ca ei să ajungă la biserica actuală, sfârșită la 1783, iar azi prea puțin încăpătoare.

Ca o urmare logică a evenimentelor, ne punem întrebarea: Când se va înălța catedrala pe care Făgărașul se frământă să o aibă?...

*
* *

[1] Șt. Meteș, *Istoria bisericii românești din Transilvania,* v. I. ed. II, Sibiu, 1935, p. 223.

[2] V. Literat și M. Járay, o. c., p. 585.

ANEXE

I

Principele Ardealului, Gavriil Bethlen, dă voie Românilor din Făgăraş să-şi ţină preot, pe cheltuiala lor, la 13 Aprilie 1625.

Gabriel, Dei gratia Sacri Romani Imperii et Transylvaniae Princeps, partiu. Regni Hungar. Dominus, Siculor. Comes, ac Oppuliae et Ratiboriaeque Dux, (etc.?). Fidelibus nostris univers. Gener., Egregiis et Nobilibus, Capitaneo, Provisor. et Castellanis arcis et praesdii nri Fogaras., Pruden. item ac circumspectis Judici Primar. caeterisque juratis civibus oppidi nri Fogaras moder. sclt et futuris quoque pro tempor. constituen. cunctis etiam aliis quor.... interest seu intererit praesentiu. noticia. habitur nobis dilectis, salutem et gratiam nostram. Fogarasi városunkban régtől fogván való megtelepedett és szomszéd országgokból is jövevény lakos római hiten lévő oláh jobbágyink jelentek alázatos könyörgések által, minemü nagy fogyatkozásuk és szívü fájdalma volna azon, hogy nyelvüken való papjok nélkül volnának és közönséges helyt nem hallhatnák és érthetnék az Istennek igéjét, hivataljok szerint Istenüket nem solgálhatnak, nehéz betegségben és egyébb időbenlevő embereknek is nem volna kihez comuinicalniok módjok szerint azonképen temetésekkor is nem volna tisztességes temetések pap nélkül, ceremoniajok szerint. Hogy azért ők is hivataljok szerint közönséges helyt Istenüket solgálhassák, könyörgésüket kegelmessen meghallgatván, megengedtük nekik hogy maguk fizetésüken, tulajdon nyelvüken való oláh papot tarthassanak ez exponensek, oly rendtartással mint egyébb várasainkban: Fejérvárt, Vajda Hunyadon vagy másutt. Hagyuk azért és serio parancsolyuk minden rendbeli tisztviselő hiveinknek hogy megnevezett rendbeli Fogarasi jobbágyinknak paptartásukat ne ellenze, hanem tarthassanak oláh papot magoknak senki meg nem háborgatván őket rendtartásukban, hogy jobbágink ne idegenedjenek és pusztuljanak, hanem szaporodjanak városunkban. Secus non factur. Praesen. perlectis exhiben. restitutis. Datum in Arce nra Fogaras, die decima tertia mensis Aprilis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto. Gabriel (manu propria), Gregorius Ozmánközy, m(anu propr)ia.

Traducerea textului maghiar:

....Iobagii români de credinţa română, locuitori aşezaţi din vechime în oraşul nostru Făgăraş şi şi străini (venetici) din ţările vecine, au arătat printr'o umilită plânsoare că ce lipsă mare şi durere

în sufletele lor ar fi având dintr'aceea că sunt fără preot de limba lor, şi în public nu pot auzi şi înţelege cuvântul lui Dumnezeu, că nu pot sluji Dumnezeului lor după dorinţa lor; oamenii, când sunt în boală grea, precum şi în alte timpuri, n'au la cine să se cuminece după rânduiala lor, — tot aşa şi la înmormântări, că nu ar fi înmormântări cinstite, fără de preot, după ceremoniile lor. Deci ca şi ei să poată sluji pe Dumnezeul lor, după dorinţa lor, în loc public, cererea lor ascultând-o cu milă, le-am dat voie ca petiţionarii să-şi poată ţinea preot românesc de limba lor proprie, pe cheltuiala lor, după rânduiala din alte oraşe ale noastre, Alba-Iulia, Huniedoara sau altundeva: Lăsăm de aceea şi poruncim serios tuturor credincioşilor noştri funcţionari să nu se împotrivească la susţinerea preotului de către numita clasă a iobagilor noştri din Făgăraş, ci ei să-şi poată ţinea preot românesc, nimenea netulburându-i în cultul lor, pentru ca iobagii noştri să nu se înstrăineze şi pustiască, ci să se sporească în oraşul nostru. Altfel nu se va face. Acestea fiind cetite, s'au predat petiţionarilor. Dat în cetatea noastră Făgăraş, în ziua a treisprezecea a lunei Aprilie, anul Domnului o mie şase sute douăzecişicinci. Gabriel, manu propria, Gregorius Ozmanközi, manu propria.

II

La 31. VIII. 1648 Magistratul Superior al Cetăţii şi Districtului Ţării Făgăraşului chiamă la judecata Scaunului Superior de judecată din Făgăraş pe boierii Dobrin Grecul, Mihul Grecul, Ghioca Grecul, toţi din Făgăraş, pentrucă s'au opus poruncii Căpitanului suprem al Făgăraşului, prin care se permitea sfinţirea bisericii din acel oraş, în toamna anului 1648.

Anno 1648, die 31 Octobr. Levata causa Magi (stratus) Superioris Arcis et District. Terrae Fogarasien. ut A(ctor) contra et adversus Eg(regi)um Dobrin Görög, Mihul Görög, Gioka Görög omnino de Fogaras ut Inctos. Actor per constitutum suum procuratorem Ioannem Kovásznay de Fogaras, cum prostaone dicit: Ezért citaltattam ez inctusokat, 1648 die 10 Octobris ide az ö Nga felsö törvényes székère szolgabiró Csürész Mihály uram által, hogy az inctusok ugyan in anno 1648, tudni illik ez elmult napokban, mikoron az oláhok szentegyházát felakartak volna szentelni Főkapitány uram ö kgme parancsolatjából, ez inctusok abban ö kgmek nagy gyalázatjára ellenttartottak, visszavonók voltak, söt fő Magiusok akaratja s parancsolatja ellen insurgaltak, idegen papokat püspököket akartak ide hozni és

gy akadályoskodtak Főkapitan uram ő kgme parancsolatja ellen, söt Dobrin Görög ugyan ott az szentegyházban, melyet fel kelett volna szentelni, rút veszekedést, vereséget inditott: mely ilyen nyilván való főtisztek ellen insurgaló személyeket seorsim et singillatim in emenda capi kivánom convincaltatni, mely cselekedeteket magok sem tagadhatják. Söt ha szintén tagadnák is, exmissiom lévén, actiom szerint fogok docealni. Protestat ad ulteriora.

I (ncti) simpliter negant és juramentumot kivánnak maguknak rtatlanságukról, hogy mindazokban az melyekkel az Dnus actor convincal (?) ártatlanok, melyről exmissiojok lévén docealnak is. Protestant ad ulteriora.

Anno 1649, die 23 Ianuarii. Deliberatio Sedis Sup(erioris); Mivel világosan constall az Dnus A-nak relatoriajából hogy az inctusok ellenkeztek a templomuk felszentelésében, ergo tetszik az ö Nagys. Székk hogy in vivo homagio singillatim et seorsim elmaradk in flo. 3. Az többit penig az kik complicesek voltak az Dn A. keresheti.

Traducerea textului maghiar:

Pentru aceea am chemat pe aceşti acuzaţi, în ziua de 10 Octomvrie 1648, la Onor. Scaunul Superior de judecată, prin subjudele Mihai Csürész, pentrucă aceşti acuzaţi, în anul 1648, anume în zilele trecute, când Românii ar fi vrut să-şi sfinţească biserica, după porunca măriei sale domnului Căpitan suprem, aceşti acuzaţi au stat împotriva aceleia, spre marea ruşinare a măriei sale, au produs ceartă. Ba încă s'au revoltat împotriva voinţei şi poruncii magistratului superior, au vrut să aducă preoţi şi episcopi străini şi astfel au încercat să împiedece porunca măriei sale Căpitanului suprem, ba încă Dobrin Grecul tot acolo în biserică, care ar fi trebuit să se sfinţească, a pornit ceartă urâtă, bătae; cari persoane răsvrătite aşa pe faţă împotriva funcţionarilor supremi cer să fie osândite în parte şi fiecare la (pedeapsa de) răscumpărarea capului, pe cari fapte nici ei nu le pot nega. Ba chiar dacă le-ar nega, având ancheta făcută, voiu dovedi (că este) după acţiunea mea. Protestat ad ulteriora.

Acuzaţii neagă simplu şi cer jurământ pentru nevinovăţia lor, că în toate cele cu cari îi acuză (!) domnul acuzator sunt nevinovaţi, pentru ceea ce fiind ancheta lor făcută, o şi dovedesc. Protestant ad ulteriora.

Anul 1649, ziua 23 Ianuarie. Hotărârea Scaunului Superior. Deoarece e dovedit limpede din raportul (relatoria) domnului acuzator

că acuzații s'au opus la sfințirea bisericii, prin urmare măritul Scaun hotărăște ca să-i osândească în parte și pe fiecare la vivum homagium, cu 23 florini. Insă domnul acuzator poate urmări și pe ceilalți cari au fost complici.

III

Scaunul Superior de judecată judecă, la 13 Februarie 1649 pentru aceeaș vină ca și a celor din procesul anterior, pe Marcul Grecul cel bătrân, Simion Grecul, apoi pe femeea Dumitra și Precup Vameșul alias Cizmașul.

Anno 1649 die 13 Februarii. Levata causa Magistratus Superior. Arcis et Districtus Terrae Fogaras ut A., contra et adversus Egregiu. Marcul Görög majore., Szimio. Görög, contra et adversus Dumitra honestam foemina. relictam vidua. de Fogaras, in platea Olthid, contra et adversus Praecup Vámos als Csizmadia de Fogaras, in platea Ujhid ut Ic. A. per constitutu. procurator. suu. Joanne. Kovásznai cum protestatione dicit: Ezért citáltattam ez felyebb specificalt személyeket szolgabiró Szabó Mihály uram által Ao 1649 die 28 Januarii ide az öNaga Felsőszékére, hogy a felyebb specificalt személyek minden nemü dologban interesatusok voltak az előbbeni tőrvénynapokon az mely gőrögekre tőrvényt látadám, tudni illik az itt való Fogarasban, Kis Galacon levő oláhok templomának felszentelésének ellenmondásában, ellentartásában az melyet kapitány ur ö kgme, az melyet az mi kegls idvezűlt urunk ő Naga parancsolatjából, kapitány uram ö kegme is meg parncsolt volt az, ö kgme méltőságos parancsolatja ellen insurgaltak, ö kegmének nagy gyalázatjára, mely cselekedetekért kivántam volt elöbbi actiomban is az melyekk törvényük volt seorsim et singillatim in emenda capitis convincalltassanak; mivel pedig ez felyebb specificalt személyek ugyan azon dologban voltak interessatusok, azért kivánom ezeket is seorsim et singiillatim hogy ha arra az ö Naga székének tekintete nem lenne, hasonló poena convincaltassanak az elöbeliekkel együtt, tudni illik Görög Nicola, Gioka Görög, Mihul Görög, Dobra Görög az mely poena. convincaltatanak, mivel ez causa coniuncta, elöbbeni actiomb. cselekedetekk mind Annusat dieset specificaltam, mely mostani actio. szerint is instante kész leszek docealni. Protestat ad ulteriora.

Anno 1649, die 27 Febr. Deliberaczio Sedis Juditiar. Super. Pro in causam attracti nemo, ideo in acquisitione convincunt.

Die 1 Martii az I. Görög Markul és az Napa Dumitra asszony renov(?) mivel akarnak élni, tiltották az sententiat.

Traducerea textului maghiar:

...Pentru aceea am chemat persoanele mai sus specificate prin domnul subjude Mihai Szabó, la anul 1649, ziua 28 Ianuarie, înaintea măritului Scaun Superior, fiindcă persoanele mai sus specificate au fost interesate în toate felurile de lucruri din zilele trecute de judecată, în cari m'am ocupat de judecata Grecilor, anume în contrazicerea și opunerea la sfinţirea bisericii Românilor din Galaţul mic, aici în Făgăraş, pe care din porunca măriei sale răposatului Domnului nostru a poruncit-o și măria sa domnul Căpitan, s'au revoltat împotriva poruncii măriei sale, spre marea ruşinare a măriei sale, pentru cari fapte cerusem în acţiunea mea anterioară ca cei împrocesuaţi să fie osândiţi la răscumpărarea capului în parte și fiecare. De oarece însă persoanele specificate mai sus au fost interesate în aceleași lucruri, de aceea cer, dacă și părerea măritului Scaun e aceeaș, ca și acestea să fie osândite în parte și fiecare la pedeapsă asemănătoare cu a celor anteriori, anume: Nicula Grecul, Ghioca Grecul, Mihul Grecul, Dobra Grecul, la care pedeapsă au fost osândiţi, — de oarece această cauză este legată cu cele făptuite în acţiunea mea anterioară, la care am specificat anul și ziua, ceeace sunt gata să dovedesc în şedinţă și pentru acţiunea de acum. Protestat ad ulteriora.

Anul 1649, Febr. ziua 27. Hotărârea Scaunului Superior de judecată. Din partea celor chemaţi în judecată, nimenea, de aceea sunt osândiţi după acuzaţiune.

Ziua 1 Martie. Acuzaţii Grecul Marcu şi femeea Napa Dumitra, de oarece vreau să se folosească de înoirea (procesului), au oprit sentinţa.

OASTEA DOMNULUI

— 20 DE ANI DE STRĂDANIE IN CÂMPUL MISIONAR —

de

Preot GHEORGHE SECAȘ

Consilier arhiepiscopesc

O CTITORIE ARHIEREASCĂ

Intre marile realizări ale I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului, pe cari la vremea sa le va însemna istoria pe răbojul ei, va figura la loc de cinste Oastea Domnului. Judecând *sine ira et studio* faptele și frământările petrecute la noi în intervalul dintre cele două răsboaie mondiale, în ordinea spirituală Oastea Domnului, apare ca cea mai considerabilă realizare, cu larg răsunet în conștiința poporului nostru.

Luând ființă la Sibiu acum 20 de ani, Oastea Domnului nu rămâne o simplă acțiune locală în cuprinsul Arhiepiscopiei de Sibiu; pornind din Ardeal, această mișcare duhovnicească trece chiar dela început granițele ardelene și prinde rădăcini temeinice în toate părțile țării: la București, în Moldova, în Banat, în Basarabia, etc.

Oastea Domnului a întâmpinat dela începuturile ei mari vrăjmășii, dar a trecut peste toate împotrivirile din afară grație suportului moral și sprijinului înțelept, dar dârz, al I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului.

CUM S'A NĂSCUT IDEEA DE OASTE?

Dela urcarea Sa în scaunul șagunian, I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae a purtat în suflet dorul de ridicare a poporului prin lumina Mântuitorului nostru Iisus Hristos. In planul Său de păstorire, a așezat înainte de toate *misiunea internă, evanghelizarea satelor, luminarea poporului dreptcredincios* și adăparea lui din isvoarele curate ale credinței ortodoxe.

„Voi propovedui, drept aceea, cu vreme și fără de vreme evanghelia mântuirii; în spiritul ei voi conduce

turma ce-mi este încredinţată, cercetând-o cu poveţele mele şi împlinind lipsurile ei; voi căuta apropiere între împreună slujitorii altarului, ca să ne înălţăm conştiinţa misiunii noastre sfinte şi să ne *perfecţionăm metodele de păstorire a sufletelor.*

Am înaintea ochilor figura ierarhului care priveşte în faţă realitatea vieţii cu toate frământările ei şi îşi pune sufletul pentru deslegarea lor în spiritul credinţei mântuitoare. **Vreau o biserică vie şi o religiositate militantă** pentru înfăptuirea idealului dela care se inspiră."[1]

Noul Mitropolit îşi avea încă dinaintea răsboiului mondial legăturile Sale cu poporul: scosese ani de zile la Sibiu o foaie pentru el, *„Gazeta Poporului"*. Indrumările din acea gazetă erau însă, potrivit timpurilor de atunci, mai mult de ordin naţional, pregătind lumea satelor pentru ziua cea mare a unirii tuturor românilor.

După răsboi şi după pustiirea pe care el o pricinuise în sufletele creştinilor, trebuia turnat un alt balsam peste inimile dornice de tihnă; Inaltul Ierarh s'a cugetat atunci la o gazetă prin care săptămână de săptămână să se trimită în casele plugarilor noştri *lumina lui Hristos, pâinea cuvântului vieţii şi apa cea vie a Evangheliei.*

In felul acesta s'a născut „Lumina Satelor", care la 1 Ianuarie 1922 a pornit la drum, cu solia din partea I. P. S. Sale de a fi lumina satelor, *dar mai ales lumina sufletelor.* Apariţia acestei gazete pe seama poporului, gazetă ce avea ca *misiune principală hrănirea şi adăparea poporului din izvoarele Evangheliei lui Hristos,* **este a se considera cea dintâi scânteie a Oastei Domnului.**

La redactarea „Luminii Satelor" au lucrat la început mai mulţi preoţi, dar deosebită vocaţie pentru scrisul pe înţelesul poporului a dovedit I. Trifa, detaşat în acest serviciu dela Vidra la Sibiu. Indrumată în sensul ideilor expuse mai sus, ale I. P. S. Sale, „Lumina Satelor" a făcut şcoală în popor, impunându-se dela început prin duhul ei misionar. Noul Mitropolit vedea cu bucurie cum

---

[1] Din cuvântarea ţinută cu prilejul sfinţirii şi instalării I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului, Sibiu, Rusaliile anului 1920.

planurile Sale duhovniceşti în legătură cu evanghelizarea satelor încep a se realiza sub cele mai bune auspicii.

CHEMAREA LA LUPTĂ

In Decemvrie 1922, redactorul „Luminii Satelor" s'a prezentat în audienţă la I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae şi i-a cerut arhiereasca binecuvântare pentru ca în Nr. 1 al gazetei din *anul 1923*, să publice o chemare către popor, pentru înfrăţirea celor cari ar voi să pornească la luptă împotriva celor două păcate mari cari stăpânesc în sânul neamului nostru: *sudalma* şi *beţia.*

Inaltul Ierarh a dat cuvenita aprobare şi binecuvântare. Chemarea la luptă împotriva înjurăturilor şi a beţiei a apărut de *Anul Nou 1923* şi de aici, putem zice, a început a se trage cea dintâi brazdă pentru realizarea unei societăţi misionare, numită *Oastea Domnului.*

Atunci la început era greu de prevăzut ce va ieşi din Oastea Domnului. Fapt este că prin 1924 şi 1925, când veniau mereu adeziuni şi erau publicate în gazetă sub titlul: *„Oastea noastră creşte"*, mulţi zâmbiau şi priviau mişcarea cu neîncredere, alţii o duşmăneau, dar toate criticile şi pornirile vrăjmaşe erau înlăturate de autoritatea I. P. S. Sale, care susţinea din răsputeri Oastea Domnului, fiindcă vedea în ea realizarea planurilor I. P. S. Sale în legătură cu înduhovnicirea maselor largi ale poporului.

*

In anul 1930 problema Oastei s'a pus în adunarea Eparhială din Sibiu. Cu acel prilej, I. P. S. Sa a lămurit rosturile acestei mişcări misionare. Arătând setea religioasă a poporului în epoca de după răsboi, I. P. S. Sa a precizat:

„In faţa vremurilor schimbate ne trebuia o preoţime mai activă, ne trebuia un curent de regenerare religioasă. De aceea am purces la trezirea acestui curent religios. **Dela mine s'a pornit acest curent".** [1]

*

[1] Din cuvântarea I. P. S. Sale rostită la Adunarea Eparhială în Sibiu 1930.

Binecuvântat curent, care ani de zile a înviorat pe cei mai râvnitori din credincioșii satelor noastre. Dacă ar fi numărat cineva toate adunările cari s'au ținut în cadrele Oastei Domnului și cuvântările cari s'au rostit, cum se ține seamă de acest lucru la alte instituțiuni, ar vedea o lucrare de proporții neobișnuite, executată pe toată întinderea țării noastre. La loc de frunte se cuvine să amintim Bucureștiul cu gruparea model pe care o are. Biserica Zlătari, biserica sf. Ioan Botezătorul, Sf. Treime din Ghencea și biserica *sf. Ecaterina*, alcătuiesc tot atâtea mărturii sfinte de lucrare duhovnicească binecuvântată, ce s'a făcut în Capitală prin Oastea Domnului.

In orice parte a țării ne-am îndruma cugetul, aflăm urme de aleasă lucrare legate de mișcarea dela Sibiu. Fie că ar fi vorba de capitale de ținuturi ca: Iașii, Cernăuții, Chișinăul, Timișoara, Oradea, sau de capitale de județe ca Brașovul, Aradul, Sighișoara, Deva, Făgărașul, Bacăul, Buzăul, Pitești, Ploești, Galați sau de sate nenumărate: Scorțeni, Curtici, Batiz, Viștea, Rășinari, Săsciori, Vinerea, etc. etc., toate ne stau mărturie nedesmințită despre minunata lucrare și despre ecoul sfânt pe care l'a trezit în suflete Oastea Domnului.

In mișcarea noastră misionară s'au angajat în mod cu totul voluntar, pe lângă zecile de mii de plugari, muncitori și meseriași și un însemnat număr de preoți și intelectuali de marcă. Capitala ne-a dat pe dnii *I. Gr. Oprișan, Lascarov-Moldovanu, C. Goran,* scriitori cunoscuți și poeți. Din restul țării amintim pe medicii Dr. Suciu Sibianu, Dr. Mircu-Lugoj; advocat Dr. Malița-Oradea; Colonel Coman Ionescu-Tecuci, etc. Nu mai pomenim cu numele falanga de preoți plini de râvnă, cari prin instrumentul Oastei Domnului au repurtat remarcabile succese misionare în toate părțile țării.

Când s'au împlinit 10 ani de Oaste, I. P. S. Sa Mitropolitul *Nicolae* a dat o pastorală specială precizând în ea rosturile acestei mișcări duhovnicești. Dăm un pasaj din acea pastorală. Nr. 9932/1932.

„Societatea „Oastea Domnului" este astăzi o undă proaspătă și înviorătoare a vieții creștinești în albia largă

a sfintei noastre biserici. Din chiar începuturile ei ea s'a decis să asculte glasul Domnului care răsună limpede din învățătura sfintei noastre biserici dreptmăritoare, aşa cum se desprinde din sfânta Scriptură şi din predania veacurilor creştine; să caute sfinţirea sufletelor prin darul lui Dumnezeu în sfintele taine; să cerceteze cât mai regulat sfânta Liturghie în Duminicele şi sărbătorile de peste an; să cinstească rânduelile şi aşezămintele bisericeşti, să dee respectul cuvenit preoţilor, să strălucească prin podoaba virtuţilor creştineşti ale membrilor ei. Departe de a fi o societate desfăcută de biserică ea este mai vârtos legată prin tot duhul ei şi prin toată lucrarea ei de biserica Domnului. Acesta este rostul ei, dela care nu vrea să se abată". (Pastorala I. P. S. S. Mitropolitului Nicolae la 10 ani de Oaste).

Acum când se împlinesc 20 de ani dela darea semnalului pentru mânecare la luptă duhovnicească mai vie prin Oastea Domnului, am ținut să precizăm fapte și idei cari au prezidat la începuturile acestei mișcări misionare din sânul Bisericii noastre.

Nu stăruim asupra realizărilor din acest răstimp. Lăsăm acest lucru pentru alte aniversări, când meritele „curentului" dela Sibiu se vor fi cristalizat și mai mult.

*

Drumul Oastei Domnului s'a precizat foarte mult în anii din urmă. După furtuna care a bântuit în 1936 prin defecțiunea preotului caterisit I. Trifa, s'a ajuns în 1937 la „Pravila Oastei" iar adevărații ostași au înțeles că rosturile mișcării lor sunt bine întemeiate numai în cadrele Bisericii și'n ascultarea față de ierarhia bisericească. S'a renunțat la manifestări sgomotoase în afară și s'a căutat în tăcere și'n duh de smerenie zidirea dinlăuntru. Pelerinagiile la sfintele mânăstiri au întărit pe ostași, adeverindu-le sănătoasă calea pe care au apucat. De altfel în vremea anilor de războI nici nu se putea afla o mai bună metodă de lucrare decât școala smereniei și a rugăciunii stăruitoare. Când cerul ne va învrednici din nou cu vremi de pace și de tihnă, Oastea Domnului va porni din nou, cu puteri sporite, la ofensiva duhovnicească în slujba Bisericii și a neamului.

O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA RAPORTURILOR DINTRE BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ȘI „BISERICA VIE" SUB JUGUL BOLȘEVICILOR[1]

de

† IOSIF

Episcopul Taganrogului

Indată ce bolșevismul a pus mâinile pe frânele guvernării în fosta Rusie, sau — mai bine zis — pe Nordul ei, atitudinea lui față de Biserică a devenit clară.

Mai întâi de toate au apărut o mulțime de afișe-caricaturi, fără să se știe de unde provin, cu chipul Țarului, Episcopului și al bogătașului. Afișele acestea aveau inscripția: țar, popă și culac. Apoi au fost afișate alte caricaturi blasfematorii, îndreptate împotriva Maicii Domnului, cu inscripțiile hulitoare ale poetului Demian Bednâi. Totodată a început să circule cu perseverență svonul că obiectele sfinte făcute din metal nobil, precum și icoanele înfrumusețate cu pietre prețioase, vor fi luate din biserici. Atunci clerul a început să ascundă lucrurile de preț.

---

[1] Prea Sfințitul Episcop *Iosif* al Taganrogului a așternut în acest articol, pentru cititorii ortodocși români, câteva considerațiuni asupra fazelor prin cari a trecut Ortodoxia rusească sub regimul bolșevic. Manuscrisul P. Sf. Sale, redactat în limba rusă, a fost înmânat C. Ieromonah Ștefan Lucaciu, actualmente preot militar pe front, care l-a trimis Episcopiei Aradului. P. Sf. Episcop Dr. *Andreiu Magieru*, prin adresa nr. 5466/1942, a binevoit a ni-l oferi spre publicare. Facem bucuros acest lucru și exprimăm P. Sf. Sale mulțumirile noastre respectuoase.

Odată cu manuscrisul acestui articol, P. Sf. Episcop Iosif al Taganrogului a trimis și următoarele două autografe, ale căror originale se păstrează în arhiva Episcopiei Aradului:

I. *Mărire lui Dumnezeu pentru toate cele ce îndurăm în viața noastră pământească.*

II. *Mare este recunoștința poporului rus față de vulturii germani și români, car l-au eliberat de sub jugul înfricoșetor al bolșevismului.*

Autografele poartă data de 27 Octomvrie 1942. (N. R.).

Au urmat persecuţiile provocate de denunţări şi la ordinele organelor superioare. Odată cu jaful tezaurului bisericilor, s'a început şi întemniţarea întregului cler. La instigaţia bolşevicilor, pretutindeni la oraşe, la sate şi în trenuri, au pornit persecuţiile şi uciderea clerului.

In anul 1920 a avut loc jaful sistematic al obiectelor bisericeşti. Atitudinea vrăjmaşe a bolşevicilor faţă de Biserică era mai mult decât evidentă. Aceeaşi situaţie era şi la Petrograd ca şi în restul ţării. Trei preoţi — Crasniţchi, Calinovschi şi Voscresenschi — s'au prezentat atunci Patriarhului Tihon al Moscovei şi în termeni ultimativi i-au pretins retragerea din scaunul patriarhal, iar conducerea Bisericii să fie încredinţată colectivităţii bisericeşti. E necesar să ne amintim împrejurările în cari Mitropolitul Tihon a devenit Patriarhul Bisericii ruse.

Tocmai în zilele când bolşevicii atacau Moscova, acolo aveau loc şedinţele Sfântului Sinod, în care se discutau chestiunile reorganizării Bisericii ortodoxe. Sub vuetul tunurilor şi ţăcănitul mitralierelor, au avut loc şedinţele acestui Sinod.

Când situaţia oraşului a devenit critică, membrii Sinodului şi-au dat seama că lucrările lor pot fi întrerupte din clipă în clipă şi că Biserica e ameninţată de anarhie. Pentru a preveni desordinile, au socotit nimerit să concentreze conducerea Bisericii în mâinile unei singure persoane. Astfel s'a hotărît reînfiinţarea Patriarhatului, desfiinţat de Petru cel Mare. În ziua de 21 Noemvrie 1917, Mitropolitul Tihon al Moscovei a fost ales Patriarh.

Pentru Patriarhul Tihon era evident că preoţii Crasniţchi, Calinovschi şi Voscresenschi acţionează cu învoirea şi la îndrumarea bolşevicilor. De aceea Patriarhul nici n'a crezut necesar ca să i se arate că cererea şi atitudinea lor de preoţi faţă de dânsul n'are baze legale şi canonice.

De atunci a luat fiinţă o altă organizaţie bisericească, numită „Biserica Vie", având de scop reînoirea nu numai a vieţii bisericeşti, ci şi a dogmelor.

„Biserica Vie" a câştigat dela 'nceput atenţiunea şi sprijinul bolşevicilor. Poporul văzând aceasta, a numit-o „Biserica Roşie".

Poporul rus nu înțelegea ideea și scopul pe care-l urmărea „Biserica Vie". In publicațiile sale oficiale, cu ton dulceag, „Biserica Vie" a căutat să se înfățișeze ca luptătoare pentru Ortodoxia pură, cum a existat ea în veacurile primare.

In realitate, conducătorii „Bisericii Vii" au urmărit un plan diabolic. Cum știm, formularea dogmelor Bisericii ortodoxe s'a făcut după o frământare îndelungată. De pildă dogma dumnezeirii Domnului nostru Iisus Hristos, fusese rezultatul luptei aprige cu arienii, cari au știut să câștige de partea lor puterea Statului bizantin, încât ortodocșii au suferit persecuții, exiluri și chiar moarte. Finalul luptei a fost că adevărul a triumfat și dogma referitoare la dumnezeirea Mântuitorului a fost formulată de întâiul Sinod Ecumenic din Nicea.

Conducătorii „Bisericii Vii" au cerut revizuirea dogmelor și restabilirea Liturgiei cum a fost ea în zilele sf. Ioan Gură de Aur. Dar ei n'au ținut seamă că oamenilor li s'a descoperit mai târziu că Maica Domnului este „Mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită..." Deci, în zilele sf. Ioan Gură de Aur, rugăciunea „Cuvine-se..." n'a figurat în textele Liturgiei. Despre toate acestea, în „Biserica Vie" nu s'a vorbit direct și deschis, ci conducătorii ei, cu viclenie, au căutat mai întâi baza istorică pentru reformele lor, prin care atrăgeau atențiunea credincioșilor asupra pretinsei îndepărtări a credinței ortodoxe a zilelor noastre, precum și a cultului, de adevărul istoric.

Poporul și o parte din clerul ortodox, care a ținut la adevărul Ortodoxiei, acel adevăr mărturisit de sf. Părinți și de martirii Bisericii ortodoxe, s'a ținut în rezervă față de „Biserica Vie".

Aderenții „Bisericii Vii" nu s'au liniștit, ci fiind sprijiniți de bolșevici pe față, au pornit în propagandă pentru ideile lor. Ei au încercat să isgonească cu forța clerul ortodox și să-l înlocuiască cu aderenții lor. Pe contrarii lor, mai ales pe cei mai convinși și mai activi, chiar și pe laici, i-au acuzat de comploturi contra bolșevicilor, făcând să fie exilați. Atunci s'au format două tabere bine distincte: ortodocșii, cu Patriarhul Tihon în frunte, care s'au opus re-

formelor proiectate; iar alt grup, care n'a fost mulţumit cu Patriarhul, în frunte cu un soviet, lucra pentru reforme.

Cu scopul de a discredita şi a furniza materialul de acuze că Patriarhul conspiră, ei au stăruit pentru convocarea unui sinod, la care urmau să fie desbătute toate chestiunile de controversă dintre ei şi ortodocşi. Conducătorii „Bisericii Vii" au fost de convingerea că adevărul este de partea lor, iar în ceeace priveş e pe Patriarh, acela se încăpăţinează în devotamentul său orb faţă de regimul politic răsturnat, ca şi faţă de cel bisericesc actual, deci trebue să fie convins. Astfel vedeau ei împăcarea lor cu aderenţii Patriarhului. De fapt, sinodul proiectat ar fi fost un for judiciar în care Biserica diriguită de Patriarh ar fi figurat ca acuzată pentru activitatea sa contrarevoluţionară, unde ea ar fi fost silită să dea socoteală despre spiritul său conservativ şi astfel demascată, ar fi fost trecută pe mâinile Cekei sau GPU-ului.

Patriarhul Tihon, înţelegând perfect de bine viclenia agenţilor bolşevici din „Biserica Vie", nu numai că n'a luat parte la acest sinod, ci a oprit şi pe clericii săi să participe.

După ce s'a văzut că planul bolşevic de a-l amăgi pe Patriarh a dat greş, ei au pornit pe faţă lupta împotriva Patriarhului.

In mânăstirea Donscoi, unde era stabilită reşedinţa Patriarhului, preotul Crasniţchi a acuzat în public pe Patriarh de activitate contrarevoluţionară, sucind şi pervertind toate atitudinile şi dispoziţiile Patriarhului.

Rezultatul a fost că GPU-ul l-a tras la răspundere pe Patriarh şi l-a judecat pentrucă ar fi oprit clerul să dea de bunăvoie tezaurul bisericilor pentru ajutorarea regiunilor înfometate şi pentru alte motive de activitate contrarevoluţionară, toate înscenate de bolşevici şi de conducătorii „Bisericii Vii".

De sigur s'ar fi născut un proces cu răsunet mondial. Sentinţa era gata, dar intervenţia energică a Lordului Cherson, care a înmânat guvernului sovietic o notă ultimativă cu 12 puncte, dintre cari unul pretindea încetarea imediată a persecuţiilor contra Patriarhului, n'a rămas fără efect.

In schimb, bolşevicii au pretins ca, la rândul său, Patriarhul să dea o declaraţie, în care să exprime regretul pentru mentalitatea sa contrarevoluţionară. Declaraţia a fost dată publicităţii, ca să-l compromită pe Patriarh.

In anul 1925, Aprilie 7, Patriarhul a decedat. Ca locţiitor al lui, a rămas Mitropolitul Petru Crutiţchi. Bolşevicii au exploatat şi această împrejurare, aplicând sistemul machiavelic „desbină şi guvernează": au creiat încă o grupare clericală, care n'a recunoscut pe Mitropolitul Petru Crutiţchi ca locţiitor patriarhal şi au ajutat pe cei nemulţumiţi să improvizeze un nou organ de conducere numit „Conducerea Superioară Nouă a Bisericii", sub preşedinţia Episcopului Grigorie din Orenburg. Această grupare, deşi mai puţin numeroasă decât „Biserica Vie", a contribuit totuşi şi ea nespus de mult la desbinarea credincioşilor Bisericii ortodoxe.

Totodată bolşevicii organizau conferinţe şi discuţii religioase, cu scopul să slăbească şi să clatine convingerile religioase ale poporului. Piaţa a fost invadată din nou de cărţi şi broşuri în cari, în mod profanator, expuneau dogmele Bisericii ortodoxe, sau le negau în articole aparent ştiinţifice.

După aceea, au început persecuţiile directe pentru convingerile religioase şi pentru manifestările acestor convingeri, deşi pretutindeni s'a trâmbiţat atunci — verbal şi în scris — despre libertatea şi toleranţa religioasă.

In acest timp, Mitropolitul Petru Crutiţchi a fost arestat şi exilat şi orice legătură cu lumea dinafară i-a fost interzisă.

Cu astfel de măsuri, bolşevicii au vrut să îngreuneze şi conducerea şi viaţa Bisericii ortodoxe.

După înlăturarea din scaun a Mitropolitului Petru Crutiţchi, a preluat conducerea Bisericii Mitropolitul Serghie din Nijni-Novgorod. Planurile şi aşteptările bolşevicilor şi aici au dat roade, pentrucă şi pe Mitropolitul Serghie nu toţi l-au recunoscut ca locţiitor al Patriarhului. Astfel desordinea în Biserica ortodoxă a crescut şi situaţia ei internă s'a înrăutăţit şi mai mult.

Paralel cu aceasta, bolşevicii au continuat dărâmarea bisericilor şi persecutarea clerului şi a tuturor acelora cari au avut vreo legătură cu viaţa bisericească.

Incetul cu încetul, au dispărut biserici şi cler. Chiar şi faptul de a adera la vreun cult, era considerat ca o crimă contra Statului, atrăgând după sine nenumărate represalii.

In acelaşi timp, bolşevicii şi-au îndreptat atenţiunea asupra tineretului, urmărind destrămarea lui sufletească şi nizuind să şteargă din inima lui orice urmă de religiositate, prin literatură, prin conferinţe şi discuţii antireligioase.

S'a înfiinţat „Uniunea militantă a celor fără Dumnezeu". Activitatea acestei organizaţii, totdeauna a fost mai intensă şi mai întinsă în preajma marilor sărbători, cum sunt Naşterea şi Invierea Domnului. In ajunul acestor sărbători, apăreau afişe-caricaturi, iar presa era plină de articole referitoare la aceste sărbători, cu intenţia să producă confuzii şi îndoieli cu privire la ideia şi adevărul istoric care stă la baza lor.

Când dovezile logice n'au fost suficiente, atunci au recurs la minciuni, defăimări şi batjocură.

Toate încercările credincioşilor de a protesta contra tratamentului barbar aplicat Bisericii şi clerului, erau considerate ca o împotrivire faţă de „Marea Constituţie stalinistă", prin care s'a admis propaganda celor „fără Dumnezeu".

Sub puterea acestor presiuni, pe tot întinsul Rusiei au amuţit clopotele, au dispărut bisericile şi au încetat cu desăvârşire procesiunile religioase. Clerul întreg, începând cu Episcopii şi până la ultimul crâsnic, a fost dus în exil şi în temniţe.

După aceea, bolşevicii au trâmbiţat la toate colţurile drumurilor şi la toate ocaziile că poporul rus, în sfârşit, conştient, s'a eliberat şi a lepădat de bunăvoie prejudecăţile sale religioase.

Iată, pe scurt, faţa adevărată a ţării, fostă cândva ortodoxă, până la venirea armatelor eliberatoare.

In româneşte de Preot ANDREI CUZNEŢOV

DESPRE EROISM, EROI ȘI CULTUL EROILOR

de

Prot. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Consilier arhiepiscopesc

Mai mare dragoste decât aceasta, ca cineva să-și pună sufletul pentru prietenii săi, nimeni nu are. Ioan 15, 13

Cugetând la vremile pe care le trăim și la faptele legendare pe care le săvârșesc vitejii noștri pe îndepărtatele câmpuri de luptă, precum și la numărul mare de eroi pe care neamul românesc îi oferă ca o jertfă sfântă și în acest răsboi, socotim că nu este lucru fără de rost a zăbovi stăruitor cu sufletul asupra a ceeace este eroism, eroi și cult al eroilor.

Eroismul este în primul rând și mai presus de orice dragoste curată, dragoste nețărmurită față de prieteni, față de semeni, față de neam; este iubirea cea mai desăvârșită, manifestată în cea mai sublimă și în cea mai uriașă faptă pe care omul o poate săvârși în lumea aceasta, în fapta de a se dărui pe sine integral pentru binele și fericirea altora. *Mai mare dragoste decât aceasta, ca cineva să se jertfească pe sine pentru prietenii săi, pentru neamul său, nimeni nu are.*

Pe această cale a jertfei totale, pe calea celui mai sublim eroism a premers omului, cu exemplul Său măreț, însuși Dumnezeu. Căci *„așa a iubit Dumnezeu lumea, încât și pe Unul născut Fiul Său l-a dat, pentru ca tot cel ce va crede într'ânsul să nu piară, ci să aibă viață veșnică"* (Ioan 3, 16). In această iubire a lui Dumnezeu față de făptura Sa și în această supremă și cea mai mare jertfă de pe lume, noi vedem măsura celui mai înalt eroism. Căci orice s'ar spune, creștinismul a fost și rămâne cea mai uriașă faptă eroică din întreagă istoria omenirii și în

acelaş timp fapta îndrăsnelii fără margini a câtorva pescari şi vameşi din Galileia, care au dărâmat imperiul roman, au dovedit a fi nebunie filosofia păgână şi au învins iudaiceasca credinţă. In creştinism „mii şi mii de martiri şi-au răsucit trupurile în flăcări. Şi tot atâţia sfinţi şi eroi au spart vremurile, au zdrobit fatalităţi şi au schimbat faţa pământului".[1] De aceea creştinismul a fost şi va fi până la sfârşitul veacurilor — atât prin iubirea pe care Creatorul a arătat-o şi prin jertfa pe care a adus-o pentru creatură, cât şi prin ofranda vieţii atâtor sfinţi, martiri şi mucenici — isvorul cel mai bogat de inspiraţie al celui mai nobil eroism din lume.

După exemplul creştin, eroismul este evadare totală a individului şi uneori chiar a colectivităţilor din îngustimea egoismului personal şi înrolarea voluntară în serviciul binelui obştesc. „Eroismul nu este deci o forţă oarbă ca uraganul, ci descărcarea unei energii supraomeneşti, rânduită în slujba unui ideal superior".[2]

Eroismul este dăruire personală nelimitată în slujba demnităţii, a libertăţii şi a dreptăţii naţionale sau sociale.

Eroismul împrumută eroilor puteri cu adevărat miraculoase, care doboară mai curând sau mai târziu vrăjmăşii colosale şi fac să biruiască dreptatea, onoarea şi binele comun. Puterea aceasta miraculoasă rezultă din faptul că „eroii sunt exponenţii colectivităţilor naţionale sau sociale, ei sunt învestiţi cu întreg asentimentul mulţimilor, ei sunt gândul milioanelor de gânduri şi braţul milioanelor de braţe..."

„Eroii sunt vulcanii în erupţie ai sufletului colectiv,"[3] ei sunt paratrăznetul care acumulează întreaga tensiune spirituală a unei generaţii întregi, sau a unui neam întreg.

In fiecare erou geme, scrâşneşte, se frământă, se sbate, se ridică tumultuos şi se descarcă neamul întreg, obştea în totalitatea ei.

---

[1] Nichifor Crainic: Ortodoxie şi etnocraţie, p. 34.

[2] Acelaş, p. 29—30.

[3] Acelaş, p. 30—31.

Prin eroi se exprimă năprasnic asuprirea, prin ei vorbeşte răsbunător umilirea, prin ei se repară nedreptatea, prin ei primeşte satisfacţie integrală demnitatea naţională, care a fost pălmuită, prin ei vorbeşte răspicat în istorie neamul întreg.

„Dar eroii sunt în acelaş timp şi plăsmuitorii, modelul şi într'un înţeles larg creatorii a tot ceeace mulţimile doresc şi visează să realizeze....

Eroii sunt lumina care luminează tot întunerecul lumii. Ei ard întocmai ca o făclie naturală, strălucind pretutindeni ca un dar al cerului".[1]

Eroii se smulg din sfera efemerului şi se transpun prin zările idealismului în planul veşniciei.

Şi ca să înţelegem şi mai bine ce este eroismul şi cum sunt eroii, voiu istorisi următoarea întâmplare:

Generalul Montluc apărând în veacul al XVI-lea cetatea Siena, a luptat împotriva regelui Henric al II-lea cu o putere supraomenească.

In faţa unui duşman cu mult mai puternic, cu mult mai bine înarmat şi cu mult mai numeros, a rezistat vreme îndelungată cu multă înverşunare. Dupăce a terminat toată hrana şi toate muniţiile, a ieşit sfidător din cetate în sunet de trâmbiţi şi sub fâlfăiri de steaguri.

Regele, văzând o oaste atât de mică şi o manifestare atât de îndrăsneaţă, a întrebat în ce a constat taina unei rezistenţe atât de mari şi ce anume îl face atât de neînfricat. Iar generalul Montluc a răspuns:

„Inainte de a mă hotărî să port războî, am mers în târg şi am cumpărat o pungă mare şi frumoasă. Am aprins apoi un cuptor, am aruncat punga în flăcări şi am privit cu bucurie cum a ars şi s'a prefăcut în scrum şi cenuşă. Şi când am plecat de acolo eram un om nou, eram un om cu suflet de erou".

Regele n'a înţeles nimic.

„Am uitat să spun Măriei Tale — a continuat mai departe generalul Montluc — că în punga aceea am pus

[1] Thomas Carlyle: Eroii, p. 2.

toată lenea, toată grija de mine, toată frica de moarte, toate îndoielile față de biruință și toată dragostea față de familia mea. N'am reținut nimic în sufletul meu decât credința în Dumnezeu și dragostea de neam".

Așa sunt eroii, aceștia sunt eroii!

Ei nu mai au nimic în sufletul lor decât credința în Dumnezeu și idealul neamului, pentru împlinirea căruia nu socotesc a fi lucru prea mare nici un fel de jertfă, nici chiar jertfa propriei lor vieți.

*
* *

Neamul nostru, așezat, după vorba cronicarului, *„în calea tuturor răutăților lumii"*, la răspântia unde se întâlnesc și se încrucișează atâtea interese ale marilor puteri, a fost necontenit și cu neîndurare lovit și asuprit. In lupta uriașă de a ne apăra *„sărăcia și nevoile și neamul"*, am vărsat cu nemiluita sânge românesc în toate cele patru părți ale lumii și la toate hotarele țării. *„Eroi au fost, eroi sunt încă și-or fi în neamul românesc"*, pentrucă lăcomia, necinstea, lipsa de dreptate și de omenie a dușmanilor seculari ai neamului nostru sunt fără margini.

Chiar încordarea uriașă de astăzi, pentru a duce răsboi cumplit cu toate puterile spirituale și materiale ale neamului contra acelora care în vara anului 1940 ne-au lovit mișelește, fără motiv și fără dreptate, și amenințau serios însași existența noastră ca neam, nu este nimic altceva decât continuarea operei lui Mircea cel Bătrân, a lui Ștefan cel Mare, a lui Mihai Viteazul, a lui Tudor Vladimirescu, a lui Avram Iancu și a tuturor eroilor românismului de totdeauna și de pretutindeni.

Eroii de astăzi mor ca să spele rușinea anului 1940, ca să răsbune umilirea unui neam care n'a râvnit niciodată la nimic din ceeace este al altuia, dar s'a bătut și se bate cumplit totdeauna pentru ceeace este al său și numai al său.

Eroii de astăzi, prin eforturi neînchipuite, prin osteneli fără margini și prin dăruirea propriei lor vieți, asigură prezentul și viitorul neamului nostru. *Ei sunt temelia istoriei, temelia veșniciei neamului românesc. Ei sunt jertfa*

lui Avel, pe care Dumnezeu o primeşte din mânile neamului pentru iertarea păcatelor, pentru ştergerea fărădelegilor, pentru împăcarea vieţii, pentru fericirea noastră şi a copiilor noştri.

Eroii aceştia ne depăşesc prin capacitatea lor de iubire, prin capacitatea lor de muncă şi prin capacitatea lor de jertfă. Ei stau deasupra noastră şi de aceea o datorie elementară ne impune să-i iubim, să le acordăm un respect religios, să-i cinstim ca pe cei mai vrednici dintre noi. In faţa amintirii lor trebue să ne plecăm întocmai ca în faţa unor moaşte de sfinţi, trebue să ne închinăm ca în faţa unor icoane luminoase.

Prin acest cult al eroilor, prin respectul nelimitat acordat amintirii lor, noi ne înălţăm pe noi înşine şi facem ca ei să trăiască mereu. De altfel — după cum s'a mai spus — eroii nu mor în clipa când coboară în mormânt, ci numai atunci când s'ar întâmpla să coboare în uitare, în lipsă de respect, când ar lipsi cultul eroilor.

Acest lucru însă nu se poate întâmpla niciodată, pentrucă eroii însoţesc mereu cu faptele şi cu prezenţa lor fiinţa noastră, ei ne întovărăşesc întocmai ca aroma de tămâie a unei cădelniţări sfinte.

Iată pentru ce cultul eroilor, evlavioasa lor pomenire, este o faptă de înaltă vrednicie morală şi naţională, ce face cinste Bisericii şi neamului care cultivă un asemenea cult. Dar ea este în acelaş timp şi o faptă bineplăcută lui Dumnezeu, pe care îl rugăm cu toată căldura sufletelor noastre să primească jertfa uriaşă a eroilor noştri şi s'o facă să rodească deplină fericire, în deplină libertate, pentru întreg neamul românesc.

O PREDICĂ DIN ANUL 1846

de

Prot. Stavr. EMILIAN CIORAN
Consilier mitropolitan

Predica pe care o publicăm aici a fost rostită la 26 Maiu 1846, în biserica cea mare din Rășinari, de preotul Savva P. Barcianu (1814-1879), tatăl lui Dr. Daniil P. Barcianu, fost profesor la Seminarul „Andreian".

Păr. Savva preot, director școlar, profesor și asesor consistorial, a fost unul din preoții de elită ai Bisericii noastre. Dornic de știință și cultură, pe lângă teologie a urmat cursuri la Universitățile din Cluj și Viena.

Despre păr. Savva, s'a maiscris în această revistă.[1] El nu a fost numai un sârguincios autor didactic și un mare român, ci și un iscusit predicator, ceeace se poate constata din predica despre „luminarea minții", ținută la Rusalii în anul 1846. In această predică păr. Savva, pe lângă partea introductivă despre lumina cea pururea vecuitoare, ne arată că Biserica n'are lipsă numai de făclii, are lipsuri și mai mari: are lipsă de cărți bisericești, precum de Biblie, Pravilă, de cărțile sau cuvintele cele scrise de sf. Părinți, de tâlcul Evangheliei, al Apostolului, de o istorie bisericească, Minee, și alte, din cari ca dintr'o fântână să se adape și lumineze mintea și sufletul credincioșilor; are mai pe urmă lipsă — și încă ce lipsă neapărat trebuincioasă — lipsă mare de luminători, cari să deslușiască și tâlcuiască poporului în biserică însăși legea pe care el o are și o ține, dar nu o cunoaște. Face apel la spiritul de jertfă al celor ce pot dărui pentru cuvântul lui Dumnezeu, pentru hrana și mântuirea sufletelor.

---

[1] Cf. *Rev. Teol.* 1912 p. 124 (O familie de preoți din Rășinari); 1923 p. 220 (Mitropolitul Șaguna și comuna Rășinari); 1939 p. 3 (Corespondența unui preot din anii 1848 și 1856).

Păr. Savva avea bunul obiceiu să scrie predicile, panegiricile, vorbirile ocazionale ce le-a ţinut în cursul celor 36 de ani de preoţie. Predica ţinută în urmă cu aproape 100 de ani, când nu aveam cărţi de predici tipărite ci doar numai cazanii, este o dovadă despre vrednicia şi darul de propovăduire al păr. Savva. Şi în vechime aveam preoţi luminaţi şi e păcat că ne-au rămas prea puţine predici scrise din timpul lor. Cine zăboveşte a o ceti în întregime, cred că ajunge la constatarea că această predică s'ar putea rosti şi astăzi în felul cum e alcătuită ca stil, formă şi fond. Predicile din vechime au ceva propriu, o notă specifică de evlavie, de smerenie, de sfinţenie; fără a se exagera nimic, ele vădesc în chip firesc duhul religios al preotului predicator.

Ce efect a avut această predică rostită de păr. Savva despre luminarea minţii, se poate constata din însemnarea dela sfârşitul predicii, în care ceilalţi 2 preoţi şi juraţii satului confirmă prin proprie semnătură că „această predică după cum se vede scrisă aici, o au spus păr. Savva în biserica cea nouă în ziua de Rusalii şi s'au primit de către tot norodul cu mare plăcere“.

Predica o reproducem păstrând întru totul forma în care s'a scris cu cirile.

Eu sunt lumina lumei, cel ce umblă după mine nu va umbla întru întunerec ci va avea lumina vieţii.
Ioan 8, 12

Aşa grăieşte Mântuitorul de sine însuşi cu tot dreptul. Pentrucă deşi după cum scrie Ap. Pavel, Dumnezeu nu s'a lăsat niciodată nedescoperit, deşi atotputernicul prin un David şi Solomon şi prin mai mulţi proroci au arătat omului din când în când unele raze ale luminei sale, totuşi întreaga lumină veni pre pământ la noi, singur prin Dumnezeescul Fiu, pre care Tatăl ni l-au trimis. Acest mijlocitoriu îndurat, Iisus Hristos, ne arătă pre adevăratul Dumnezeu, părintele său, nu numai ca cârmuitoriul lumei ci ca pe bunul părinte al tuturor popoarelor, al tuturor seminţiilor, al tuturor oamenilor.

Dacă învăţătura lui Iisus cu dreptul amirue (merită) de a se numi lumină, tocma aşa de adevărat se poate şi trebue să se numiască şi viaţa lui lumină, şi încă lumina cea mai curată. Aşa de nevinovat,

aşa de binefăcătoriu, aşa de drept era, încât putea întreba pre cei mai cumpliţi vrăşmaşi ai săi: „Cine din voi mă poate învinovăţi vr'unui păcat"? Insă această lumină a lumei Iisus Hristos, nu voi ca numai singură să lumineză, şi tot ce e prinprejur să rămâe întunecat. Iisus voi şi pofti, ca ucenicii şi următorii lui să cuprinză învăţătura lui şi să urmeze pildei lui, şi ca cum am zice atâtea lumini nouă aprinse din el se lumineze lumei: „voi sânteţi lumina lumei", deci „aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor ca văzând ei faptele voastre cele bune să mărească pre tatăl vostru cel din ceriuri".

Ingăduiţi-mi dară I. Ascultători, ca cu prilejul praznicului de astăzi, în care şi această biserică serbează hramul S. Treimi, să cuvântăm ceva despre lumina cea pururea vecuitoare, carea astăzi mai apriat o cunoaştem în cinstirea celor trei feţe dumnezeeşti, când zicem, lumină Tatăl, lumină Fiul, lumină Duhul Sfânt.

(Rugăciune)

Duhule Sfinte! care în chipul limbilor de foc te-ai pogorît din ceriu peste S. Apostoli şi le-ai luminat mintea, ca prin învăţătura lor să aducă lumea din întunerec şi din rătăcire la lumină, şi a cunoaşte pre un Dumnezeu adevărat în trei feţe, pogoarăte şi acum la rugăciunile creştinilor de pe strălucitul tron a lui Hristos; Duhule al înţelepciunii şi al puterii, Duhule, care curăţeşti inimile, renaştele şi le înfrăţeşte prin acelaşi credinţă, unire şi dragoste. O Duhule Sfinte: Duh al dragostei şi al vieţii, tu care cunoşti slăbiciunile noastre, care toate le luminezi, fă să ne rugăm, fă ca lumina ta să lumineze în mijlocul nopţii sau a minţii noastre cei întunecate, din ce în ce mai strălucit! Duhule sfinte, dămi şi mie putere de a întinde cuvântul Domnului, a goni împărecherea dintră fraţii noştri şi a semăna în inimile lor boldul cătră luminare şi iubire frăţească.

Puţine zile se serbează în biserica creştină cu mai mare bucurie şi evlavie ca ziua Rusaliilor. Ucenicii lui Iisus cuprinşi şi luminaţi de Duhul lui Dumnezeu în această zi, luară pentru întâia dată îndrăsneală a propovedui la arătare învăţătura lui Iisus, şi adevărul legii creştineşti. Ei se răspândiră prin toate locurile, după cum leau fost poruncit marele lor Invăţătoriu Hristos, şi binevestiră tuturor noroadelor împărăţia lui Dumnezeu întemeiată prin Iisus: „Mergeţi, învăţaţi toate neamurile, botezându i pre ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh; învăţându i pre dânşii să păzească toate câte am poruncit lor" (Mat. 28, 19-20).

Ei merseră dară în toată lumea, şi nimic nu ia oprit în solia lor, nici ostăneală, nici lipsă, nici primejdie. Merseră bineîncredinţaţi despre suferirile cei aştepta, fără frică înaintea goanelor şi a morţii, propoveduiră noroadelor celor întunecate învăţătura lui Iisus şi credinţa în dumnezeul cel viu şi adevărat, scoaseră pe oameni din întunerec la lumină, încât puţine ţări mai sânt astăzi, în care să nu fi străbătut razele luminii legii creştineşti.

Creştinii cei dintâi n'avea biserici împodobite ca ale noastre, ci biserica lor era o casă proastă unde se aduna, sau după cum zice Apos. Pavel ei însuşi era biserica lui Dumnezeu fiindcă era la un cuget, şi ei n'avea altare aurite, însă inimile lor erau mai curate decât aurul. In vremile goanelor, ce păgânii ridicară asupra creştinilor, biserica lor era o peşteră întunecată în crepăturile pământului, prin cei munţi şi văi ascunse, unde lumina soarelui nu putea străbate, ca să poată săvârşi dară slujba lui Dumnezeu, era siliţi a aprinde lumini în întunecoasele peşteri, spre a nu se face vreo nerânduială sau smintire în slujba lui Dumnezeu, de unde apoi după ce au trecut şi vremea goanelor şi creştinii sau mai înmulţit şi întărit având şi împăraţi creştineşti obiceiul de a se aprinde lumini la slujba lui Dumnezeu sau băgat şi în biserici, care la începutul legii creştineşti, precum am zis mai înainte era simple şi fără nici o podoabă.

Noi încât se ţine de buna rânduială nu sântem împotriva acestui obiceiu vechiu, şi aceia carii near învinovăţi near învinovăţi cu nedreptul; cugetul nostru, precum şi al tuturor cari nu sunt orbiţi de patimi, e, ca să arză lumini câte sunt de lipsă numai, şi cu cumpăt precum aceasta se obicinueşte şi la alte biserici bine orânduite.

Noi să urmăm deapururea numai ce e bun şi de folos şi cele ce se ţin de buna rânduială; Dumnezeu n'au făcut nimic ce n'ar fi spre oarece folos: ce aţi zice Iub. de omul carele ar umbla ziua cu felinarul aprins ca să nu se împedece, sau să nu greşească calea? Sau ce aţi socoti de omul, carele ziua ar aprinde lumina, ca săşi poată isprăvi lucrul din casă cu atâta mai uşor şi mai bine? Ce va zice şi Dumnezeu despre noi, căci cu un muc de făclie ne închipuim că cine ştie ce milostenie facem, cine ştie cede păcate curăţim, carii vrem să adaogăm lumină nouă la lumina strălucitului soare, care cu razele sale toată lumea o luminează şi o încălzeşte! Au nu însemnează aceasta atât, ca când ar arunca cineva o picătură de apă în râu ca să crească râul şi să vie apă mai multă? Socotiţi doară că

Dumnezeu află plăcere în arderile de tot? Aceasta nu i-au plăcut nici în legea veche, carea era numai umbră acestii nouă precum ştim din Milueştemă Dumnezeule, unde ne arată prorocul David, că arderile de tot Dumnezeu nu le binevoieşte, cu atât mai puţin dară le va primi acum.

Domnul Hristos când au aşezat legea nouă, n'au zis aprindeţi lumină şi o puneţi în sfeşnic ca să arză, ci luând pâne şi vin le au blagoslovit şi frângând au dat Apostolilor cu aceste cuvinte: Luaţi, mâncaţi acesta este trupul meu; Beţi dintru acesta toţi acesta este sângele meu, aceasta să o faceţi întru pomenirea mea. Au zis către ucenici, ca lumina lor să lumineze înaintea oamenilor.

Dar, vor cârti unii şi vor zice, acesta cu învăţăturile lui s'au apucat să strice legea. Fereşte Doamne, noi ştim că datorinţa unui preot adevărat e a deştepta şi a lumina pe poporenii săi, nu cu lumină ori făclie făcută de mână de om ci cu lumina minţii şi a învăţăturei spre a împlini cuvântul Evangheliei, a arăta oamenilor adevărul la lumină, şi a îndemna cătră mijlocirile care duc la adevărata fericire atât trupească cât şi sufletească. Luminile ca să-şi ajungă scopul pentru care sânt făcute, e de lipsă să arză în vremea vdenii, când se face slujba noaptea, iară în celalaltă vreme pot arde şi mai puţine şi nu ca o lege ci numai ca o aducere aminte de timpurile cele dintâi ale legii creştineşti, când creştinii din pricina goanelor era siliţi a face slujba dumnezeiască prin peşteri întunecoase, precum am arătat mai sus.

Să întrebuinţăm Iub. lucrurile care ni le-au dat Dumnezeu singur spre binele nostru şi spre folos sufletelor şi trupurilor noastre, pentru care şi noi ne rugăm când zicem: Dă-ne Doamne. Să ne socotim bine ce zice prorocul David, că Dumnezeu a făcut soarele spre stăpânirea zilei, ear luna şi stelele spre stăpânirea nopţii.

Aici ne poate întâmpina cineva cu întrebarea: dară cu banii ce se adună în tipsie ce să se facă dacă nu se vor cumpăra făclâi să se arză în biserică? Iubiţilor! Biserica n'are lipsă numai de (lumini) făclâi, are alte lipse şi mai mari, are lipsă de cărţi bisericeşti precum de Biblie, Pravilă, de cărţile sau cuvintele cele scrise de Sf. Părinţi, de tâlcul Evangheliei şi al Apostolului, de o istorie bisericească, Minee şi alte din care ca dintr'o fântână să se adepe şi lumineze sufletele credincioşilor. Are lipsă de cantori harnici, cari să aducă poporului prin cântări mângăere sufletească. Are mai pe urmă lipsă, şi

încă ce feluri de lipsă, neapărat trebuincioasă, lipsă mare de nişte luminători carii să desluşească şi tâlcuiască poporului în biserică însaşi legea care el o are, o ţine, dară nu o cunoaşte.

Un popor mare ca acesta, atâtea mii de suflete oarbecă în întunerecul neştiinţei şi n'are om ca slăbănogul dela fântâna oii, care prin o învăţătură sănătoasă să deştepte în el boldul cătră luminarea minţii, cătră cunoaşterea legii, a credinţei, şi a datorinţelor sale cătră Dumnezeu, cătră patrie, cătră toţi oamenii, cătră vecinii săi. Lumea, Iubiţilor, nu s'au luminat niciodată prin lumini, nici prin pompe de astfeliu, ci s'au luminat prin lumina minţii şi a învăţăturii lui Hristos: „Eu sânt lumina lumii, zice acest legiuitoriu dumnezeesc, şi cel ce umblă după mine, nu va umbla întru întunerec, ci va avea lumina vieţii". Şi cu adevărat, că de ne vom întoarce cu mintea îndărăpt la toţi aceia cari au urmat lui Hristos, aflăm întâi pre Apostoli ca pe neşte luminători ai bunei credinţe, pre cari maica noastră biserică la zioa lor, cu cântări aşa îi măreşte: Pre luminătorii cei mari ai bisericii, pre Petru şi pre Pavel săi lăudăm, că mai mult decât soarele au strălucit întru tăria credinţei şi pe păgâni cu razele propoveduirei din necunoştinţă iau adus". Aflăm pre SS. Părinţi tot ca pe neşte luminători de oameni cu învăţăturile lor, noi aici de pildă vom aduce numai pe cei trei SS. Arhierei despre cari la ziua sărbării lor, aşa cântă maica biserică la slava dela Litie:

„Troiţă sfântă şi căreia ne închinăm, mărire înţeleptei rânduelii tale că trei mari luminători oamenilor din oameni le-ai dăruit, cari îi luminează cu lumina cunoştinţei tale", şi la tropariul lor auzim aceste: „Luminători prealuminaţi ai bisericii lui Hristos, lumea aţi luminat cu învăţăturile voastre părinţi de Dumnezeu înţelepţiţi".

Iată ce feliu de lumină ne e de lipsă Iubiţilor, ca creştini, aceasta să o căutăm, după aceasta să înseteze sufletul nostru, după aceasta să umblăm, ca după cuvântul lui Hristos să nu petrecem întru întunerec, ci să avem lumina vieţii. Acesta era cugetul, aceasta era năzuinţa, precum bine ştiţi, şi a adormitului în Domnul Episcopului nostru, ca lumini în biserică să arză precât să pot mai puţine, însă cu atâta mai vârtos să lumineză lumina minţii.

Eu nădăjduesc Iubiţilor, că toţi aceia carii sânt convinşi despre adevărul celor ce am cuvântat astăzi despre luminarea minţii, creiţarii carii ar fi să-i dea pe o făcliuţă pre carea o mistue focul în puţintică vreme şi fără nici un folos, îi vor arunca mai bine şi cu

mai mare folos în discul bisericii, ca cu vreme să se facă un capital din care apoi să se poată ţine învăţătoriu harnic sau şi mai mulţi pentru aceste biserici atât de vestite mai în tot cuprinsul, carii precum am mai zis, să tâlcuiască norodului în biserică cele zece porunci, Credeul, Tatăl nostru, cele şapte taine şi altele care mai sânt de lipsă. Şi această milostenie aţintită cu adevărat spre un sfârşit bun, adecă spre luminarea minţii poporului, e cu atâta de mai mare trebuinţă, cu cât acum deocamdată acest adevăr n'au pătruns încă inimile tuturor acelora, carii au oarece amestec şi putere în trebile săteşti, spre a se face un ajutoriu din alte venituri mai bune ale satului tot pentru folosul şi binele cel sufletesc al sătenilor din neam în neam, că scris este, că „nu numai cu pâne va trăi omul, ci cu tot cuvântul ce iasă din gura lui Dumnezeu".

Până atunci însă, până când se va face această rânduială, pentru luminarea poporului în cele ce se ţin de credinţă, nu ne îndoim că se vor afla oameni blagosloviţi cu averile lor dela Dumnezeu, patroni râvnitori spre fericirea cea sufletească a deaproapelui, cari o parte din câştigurile sale să o jertfească pentru cuvântul lui Dumnezeu, pentru hrana şi mântuirea sufletelor, aceasta o adăogăm aici cu acea încredinţare, fiindcă şi-au şi descoperit oarecine dorirea de a face un început bun pentru o învăţătură creştinească întră consătenii săi. Noi răzimaţi pe dreptul adevăr ca neşte iubitori de luminarea şi fericirea poporului, am făcut această propunere, cu aceia nădejde şi mângăere sufletească, că afară de cei orbiţi sau stăpâniţi de vreo patimă, alţii nu vor zice împotrivă, ci se vor bucura după putinţă, vor ajuta la înfiinţarea acestii atât de folositoare învăţătură creştină.

Drept aceia ca să vorbesc şi eu cu Apostolul Pavel cătră Efes. 5, 17: „Nu fiţi nepricepuţi, ci cunoscând ce este voia Domnului". Şi care e voia Domnului? Voia Domnului e fericirea tuturor oamenilor, carea după cuvântul Evangheliei stă în cunoaşterea unui Dumnezeu adevărat şi pre care l-au trimis pre Iisus Hristos.

Umbra legii au trecut şi au venit darul, aşa cântă maica biserică, deci luminează-te, luminează-te şi tu creştine, ca să strălucească şi preşte tine slava Domnului, umblă ca un fiu al luminii după cum îţi strigă înţeleptul Apost. Pavel, că roada Duhului este întru toate bunătatea, dreptatea şi adevărul, sileştete dar spre dobândirea luminării minţii tale şi a adevărului.

Dumnezeule al adevărului, Tată al luminii, luminează-ne cu duhul tău cel sfânt, ca să ne facem mai înţelepţi, mai sfinţi, mai vrednici

de orânduita noastră, carea este, a creşte în desăvârşire, sau a cunoaşte adevărul, a face numai binele, şi a gusta fericirea de care se bucură cei buni, drepţi şi luminaţi prin dumnezeeştile tale învăţături aici şi în ceriu, Amin.

P. SAVVA

*

Această predică după cum să vede scrisă aici, o au spus Părintele Savva în biserica cea nouă în ziua de Rusalii şi sau primit de cătră tot norodul cu mare plăcere.

Răşinariu, 1846, în 27 Maiu.

Petru Brotea, paroh — *Nicolae Adam,*
Ioan Bratu, paroh — *Coman Cioranu,*
Iacob Ciucianu, jude — *Aleman Mâţ,*
Aleman Giurcoiu, juraţi

ARHITECTURA FORMELOR CULTICE CREȘTINE

de

Preot GHEORGHE ȘOIMA
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Analizând slujbele bisericești din punct de vedere arhitectural, ajungem la înviorătoarea constatare că formele cultice creştine publice departe de a fi amorfe, sunt niște edificii literare dramatice minunat construite. Nu au o construcţie artificială, ci aceste forme cultice ni se înfăţişează canişte cristalizări naturale — şi totuşi logice — ale unei autentice vieţi religioase omeneşti. Arhitectura lor urmează cu fidelitate toate trăsăturile generale ale unei adevărate și naturale trăiri sufletești omenești, încât nu numai prin conţinutul lor, ci chiar prin **arhitectura lor**, slujbele bisericeşti constituesc o mărturie mai mult despre spiritualitatea vie și duhovnicitatea adâncă ale epocei și lumii în care au luat fiinţă.

Să desprindem deci câteva din aceste trăsături generale ale vieții sufletești omenești și să încercăm a le identifica în structura formelor cultice publice creştine.

O caracteristică de seamă a vieții psihice omenești o constitue prezența unor fenomene cu rol conducător, comparabile cu punctele de sprijin sau cu scheletul de fier și beton al unei clădiri. Drept asemenea fenomene sufletești centrale pot fi numite : concepțiile, credințele, convingerile, idealurile ; iar sentimentul de simpatie îl putem asemăna cu mortarul sau cimentul care leagă întreg edificiul. De altfel această îmbinare între principal și secundar, între forţă și sensibilitate, este o lege atât de naturală, încât nici o creație omenească durabilă nu o poate nesocoti. Un sistem, o operă de artă și chiar o creație de utilitate prac-

tică, toate au un schelet care susține părțile mai puțin consistente ale edificiului. Spiritul omenesc nu poate crea decât după înșiși legile cari îi guvernează viața.

Punctele de sprijin ale rânduielilor bisericești sunt textele biblice. La început aceste texte au alcătuit, singure, aproape întreaga substanță a formelor cultice publice creștine. După ce aceste forme au evoluat până la structura lor desăvârșită de astăzi, textele biblice, toate cele dela început sau numai o parte din ele, au rămas să alcătuiască scheletul solid al tuturor acestor forme cultice publice creștine. In special psalmii nu lipsesc din mai nici o rânduială bisericească.

In rânduiala Vecerniei găsim, chiar la începutul acesteia, textul întreg al psalmului 103, care rezumă întreaga creațiune a lumii. (Cât de potrivită este așezarea acestui psalm în fruntea Vecerniei sau a slujbei de seara! Citirea lui vine tocmai după ce ochii noștri au văzut în timpul zilei întregul film al facerii lumii. Intr'adevăr, mai ales zilele de vară sunt niște adevărate icoane ale creațiunii. Intunerecul nopții trecute ne-a amintit de textul biblic: „și pământul era nevăzut... și întunerec era deasupra pământului"... (Fac. 1, 2). Zorii zilei ne-au evocat cuvintele: „Și a zis Dumnezeu: să se facă lumină și s'a făcut lumină" Fac. 1. 3). Am putut vedea apoi, parțial, cerul și pământul, uscatul și apele, cei doi mari luminători, soarele și luna, fauna și flora uscatului și ale apei și, desigur, pe om, coroana creațiunii lumii. Ne-am putut convinge cum toate atârnă de voia lui Dumnezeu, sunt ținute de Dumnezeu, pe care-l și preamăresc toate, în felul lor. Ce bine este deci ca la începutul serii să medităm asupra celor văzute peste zi, citind psalmul creațiunii (Ps. 103) și împreună cu autorul lui să exclamăm: „Cât de minunate sunt lucrurile tale, Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut; umplutu-s'a pământul de zidirea ta" (Ps. 103, 25). Textul acestui verset parcă are ceva din rezonanța cuvintelor: „Și a văzut Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau bune foarte" (Fac. 1, 31). Sfârșitul psalmului cuprinde deci concludentul îndemn: „Binecuvintează suflete al meu pe Domnul".

Temelia biblică a Vecerniei nu se mărgineşte numai la acest psalm. După ectenia cea mare urmează cetirea catismei de rând, apoi după ectenia mică psalmii 140, 141, 129 şi o parte din psalmul 116, cântaţi sau citiţi.

Stihuri din aceşti psalmi alternează cu stihiri de origină creştină, construind astfel partea întâi a Vecerniei. Şi această îmbinare a textelor divine revelate cu creaţii poetice omeneşti, numai indirect inspirate, continuă până la sfârşitul slujbei.

După „Lumină lină", imnul sfântului Aftinoghen martirul, urmează prochimenul zilei — un stih din psaltire — încadrat de alte versete psalmice. In preziua unei sărbători mineale se citesc paremiile, cari sunt alcătuite din capitole întregi din cărţile prorocilor sau din alte cărţi ale Vechiului Testament.

Stihirile stihoavnei se întregesc şi ele cu stihuri din psaltire şi sunt urmate de rugăciunea: „Acum slobozeşte, Stăpâne, pe robul tău, în pace"... (Luca 2, 29). Aceasta, împreună cu rugăciunea „Tatăl nostru"... (Mateiu 6, 9-13), alcătuesc ultimele părţi din scheletul biblic al edificiului Vecerniei. Când Vecernia se combină cu Litia, atunci alte texte biblice vin să îmbogăţească şi să întărească slujba laudei de seara.

Şi aşa toate celelalte slujbe bisericeşti îşi au osatura lor biblică.

O altă trăsătură generală a vieţii noastre sufleteşti este linia ascedent-descendentă pe care o urmează, ca intensitate, majoritatea fenomenelor şi manifestărilor noastre sufleteşti.

In afară de acele necontrolate manifestări de groază sau de paroxism, determinate de puternice cauze neprevăzute, manifestările expansive şi edificatoare ale sufletului omenesc prezintă mai întâi o fază iniţială calmă, urmată de o ascensiune gradată până la o fază culminantă, după care intensitatea coboară spre un sfârşit firesc, care deşi în inferioritate faţă de punctul culminant, ne transpune totuşi pentru o bună bucată de vreme într'o stare sufletească superioară celei iniţiale.

Chiar și acele manifestări cari aparent sfârșesc deodată cu atingerea punctului culminant, în realitate continuă până spre un sfârșit mult mai îndepărtat și mai liniștit. Un orator care-și termină discursul tocmai în momentul când a trezit în auditori cel mai cald entuziasm și totala adeziune la concluziile desbaterii subiectului său, din punct de vedere acustic își încheie discursul într'adevăr atunci când constatăm cu toții; psihologic însă discursul continuă, până se disolvă în curgerea vieții sufletești obișnuite. Auditorii vor continua să se simtă încălziți de puterea cuvintelor auzite, vor face reflexiuni, comentarii și completări, ba chiar oratorul va mai reveni în gând asupra celor ce a spus sau mai puteau fi spuse.

Procesul psihologic, aparent curmat brusc, se continuă în lăuntrul sufletelor angajate, diminuând până spre un sfârșit natural, dar influințând totuși într'o măsură oarecare, mult timp, cursul general al vieții sufletești.

De altfel toate acțiunile noastre, toate fenomenele din lume se desfășoară sub semnul unei traiectorii ascendent-descendente. Viața noastră duhovnicească însași, constă dintr'o serie de urcușuri, desfășurări drepte și chiar de coborîșuri, constituind laolaltă marele urcuș spre culmea cea mai presus de experiența acestei vieți, culme pe care n'o putem atinge decât după moarte și de pe care cei ajunși nu mai cad în veci.

Măruntele culmi pe care reușim să urcăm în această viață nu sunt decât niște icoane miniaturale ale transcendentalei culmi amintite și niște indicații ale sensului ascendent în care trebue căutată ea.

Această desfășurare psihologică ascendent-descendentă o identificăm în toate formele cultice publice creștine și mai ales în formele mari ca: Vecernie, Utrenie, rânduiala sfântului Maslu, rânduiala înmormântării și, firește, în sfânta Liturghie. Chiar și fiecare părticică dintr'o slujbă bisericească urmează acelaș drum de urcuș și coborâș psihologic, integrându-se în desfășurarea generală a slujbei, după cum majoritatea celor șapte „laude", deși pot fi considerate fiecare ca un întreg independent, totuși nu sunt

decât nişte etape din marele urcuş spre culmea de trăire mistică pe care o reprezintă sfânta Liturghie.

Toate formele cultice creştine au un început relativ static, alcătuit din rugăciuni şi psalmi, cari, faţă de momentele şi acţiunile ulterioare, au un caracter introductiv, pregătitor. Începe apoi desfăşurarea propriu zisă a slujbei, alcătuită din părţi dramatice cari alternează cu părţi lirice, formând laolaltă acea ascensiune duhovnicească despre care amintiam.

Ecteniile, cu răspunsurile lor şi cu unele cetiri din decursul slujbei, au un caracter dramatic; prin ele sufletul nostru face eforturi de curăţire şi eforturi de primire a harului divin. Imnele bisericeşti, cântările propriu zise, sunt părţi lirice, deoarece prin ele sufletul nostru dă expresie diferitelor stări de sfinţenie de cari s'a învrednicit în decursul slujbei; aceste imne bisericeşti marchează diferitele etape ale ascensiunii duhovniceşti.

Pe drumul acesta ajungem apoi la momentul culminant al slujbei, de obiceiu aşezat la mijlocul sau chiar mai către sfârşitul ei. (De ex. în sf. Liturghie momentul culminant se află mai către sfârşit — la împărtăşire).

După acest punct culminant urmează o perioadă odihnitoare, cu caracter aproape numai liric, o fază de destindere, alcătuită aproape numai din cântări de laudă şi de mulţumire şi astfel slujba termină la o temperatură psihică poate inferioară celeia din momentul culminant, dar mult superioară celei dela începutul slujbei.

Această temperatură psihică, această stare sufletească continuă apoi un timp mai îndelungat sau mai scurt, după cum cauze favorabile (alte activităţi duhovniceşti) vin să o susţină şi să o alimenteze sau cauze potrivnice (griji zilnice, ispite, etc.) o fac să diminueze sau o risipesc.

Trebue să recunoaştem însă că evoluţia psihologică din vremea unei slujbe bisericeşti nu este uniformă pentru toţi creştinii participanţi. Un creştin cu credinţă tare şi fervent practicant al rugăciunii şi al meditaţiei religioase, se găseşte încă dela începutul unei slujbe la un nivel duhovnicesc superior nivelului duhovnicesc al unui creştin

care își aduce aminte foarte rar de trebuințele religioase ale sufletului său.

De asemenea diferitele momente ale unei slujbe bisericești nu sunt gradate deosebit decât mai ales raportate la natura și condițiile vieții sufletești omenești. Pentrucă noi, oamenii, nu ne putem sălta dintr'odată la o temperatură duhovnicească mare, troparele și psalmii inițiali au un caracter introductiv, pregătitor; altfel chiar și psalmii dela începutul slujbelor, astăzi în era creștină au aproape aceeași valoare liturgică cu celelalte părți ale oricărei slujbe bisericești.

Și în ce privește momentul culminant al slujbei putem spune că nu toți participanții îl trăiesc simultan. Trebue să remarcăm mai întâi că din punct de vedere logic o slujbă bisericească nu are decât un singur moment culminant; psihologic însă, acest moment nu este trăit simultan de către toți. Apoi, în general, culminația psihologică — afectivă — are loc în urma momentului culminant din punct de vedere logic. Așa bunăoară, punctul central și culminant logic al Utreniei de Duminecă este cetirea evangheliei, totuși intensitatea lirică maximă se realizează abia la hvalite, sau chiar numai la Doxologia cea mare.

Este și în aceasta o dovadă despre caracterul natural omenesc și sincer al structurii formelor cultice creștine, căci în mod obișnuit totdeauna momentul noetic precede momentului afectiv; întâi cunoaștem un lucru și numai pe urmă ne entuziasmăm pentru el.

Dar s'ar putea aduce atâtea argumente interne pentru sinceritatea, naturalețea și în acelaș timp logica arhitecturii formelor cultice creștine. Iată spre pildă cum se arhitecturează utreniile și vecerniile din cele zece săptămâni precedente Paștilor, prin concursul progresiv al Triodului.

Triodul este cartea celei mai profunde smerenii și a celei mai amare pocăinți. Textele cuprinse în această carte sunt expresia și hrana celui mai desăvârșit post sufletesc.

Dar după cum adevărații creștini nu pot începe trupește postul cel mare deodată, ci progresiv, renunțând

întâi la mâncările cu carne, apoi la cele cu produse lactate, tot astfel și postul celei mai grele smerenii îl săvârșesc progresiv, gradat.

Vecernia Duminecii Vameșului și Fariseului este cromatizată depresiv doar de câteva stihiri, printre cari stihira cu Mărire... dela stihoavnă: „Ingreuiați fiind ochii mei de fărădelegile mele, nu pot să privesc și să văd înălțimea cerului“...

Intr'o măsură ceva mai mare se întrețese Triodul în slujba Utreniei. Aci, după cetirea sfintei evanghelii, auzim cântându-se: „Ușile pocăinței deschide-mi mie Dătătorule de viață“...; apoi „Cărările mântuirii îndreptează-mi, Născătoare de Dumnezeu“... și stihira „La mulțimea faptelor mele celor rele, cugetând eu ticălosul, mă cutremur de înfricoșata zi a Judecății“... Se mai adaugă apoi sedelnele de după peasna a treia, apoi condacul și icosul de după peasna a șasea, două sfetilne și patru lăudări, plus cea cu Mărire.

Este interesant că în toate slujbele cari se fac în săptămâna ce urmează, Triodul nu mai participă cu nimic, până în Dumineca Fiului risipitor, când contribue în aceeași măsură ca în Dumineca precedentă, pentruca iarăși să nu-l mai utilizăm până în Sâmbăta lăsatului de carne, din care zi apoi (în săptămâna brânzii) Triodul ia parte masivă la slujbele vecerniei și utreniei, ca în postul ce începe, aceste slujbe să se săvârșească aproape numai din Triod.

Dar ca să putem înțelege și aprecia mai bine valoarea arhitectonică și psihologică pedagogică a formelor cultice publice creștine, ca și sinceritatea și caracterul lor omenesc, să ni le închipuim pentru moment așa cum nu sunt. Să ne închipuim spre pildă că prăznuirea unui eveniment din viața Mântuitorului ar apărea în câmpul cultului divin deodată, fără nici o pregătire, fără nici o anunțare, și s'ar sfârși brusc, după o singură zi.

Să ne închipuim bunăoară că vecerniile și utreniile lunii Decemvrie ar avea drept obiect comemorativ doar pe sfinții, mucenicii, apostolii și ierarhii pomeniți în calendar și deodată, în ziua de 25 Decemvrie, toate stihirile, toate

condacele și în general toate cântările bisericești din această zi ar vesti numai nașterea Mântuitorului.

Cât de artificială și de nenaturală ar fi în sine o asemenea orânduire.

In realitate, praznicile împărătești și cele închinate Maicii Domnului își trimit razele luminii lor în câmpul cultului divin, unele încă cu mai multe zile înainte, mai ales în slujbele Vecerniei și Utreniei; de asemenea lumina lor stărue, la unele, chiar săptămâni întregi, după săvârșirea prăznuirii propriu zise.

Cu unele explicabile excepții (ca Invierea Domnului, care se prăznuește în fiecare duminecă), praznicele împărătești și praznicele Născătoarei de Dumnezeu au o înainte-serbare și o încheiere.

Misticismul creștin de odinioară nu putea prăznui dintr'odată un eveniment atât de mare ca cel al Nașterii Domnului bunăoară. Pentru creștinii duhovnicești, lumina și bucuria unui asemenea praznic sunt prea intense ca să poată fi primite pe nepregătite. Pe de altă parte și dorul cu care ei așteaptă sosirea unui asemenea mare praznic este atât de mare, că le e cu neputință să nu anticipeze parțial acea prăznuire.

Pe autorii cărților de ritual trebue să ni-i închipuim ca pe niște oameni cari neavând nimic pe lumea și din lumea aceasta, așteptau praznicele bisericești ca pe unicele lor prilejuri de bucurii mari.

Iată de ce, cu zile înainte, se aud la Vecernie și la Utrenie stihiri, catavasii, tropare și alte cântări cari prefațează praznicul însuși. De asemenea acești creștini (mai ales monahi) se complăceau atât de mult în climatul liturgic al acestor praznice și actualizau pe plan duhovnicesc — mistic în așa mare măsură evenimentele prăznuite, că nu se puteau despărți deodată de binefacerile lor.

După cum și astăzi unii miri bogați fac nuntă care ține mai multe zile în rând, iar pe alocurea este datina ca nunta (ospățul) să se încheie în ultima zi cu o petrecere aproape tot atât de intensă și de veselă ca cea din ziua întâi, tot așa și praznicele bisericești, bogate în haruri ce-

rești, sunt prelungite de către creștinii cei bogați în credință și simțire creștinească mai multe zile de-a rândul și încheiate cu o „odovanie", care este aproape o repetare a slujbei praznicului.

Formele cultice din tot acest timp sunt arhitecturate cu cântări specifice praznicului respectiv, iar la odovanie se repetă tot ce este specific și esențial din slujba praznicului.

Și încă alte multe dovezi ar putea fi aduse despre caracterul construit, sincer și natural omenesc al formelor cultice creștine publice.

Prin fondul lor duhovnicesc și prin construcția lor formală logică, naturală și pedagogică, rânduielile bisericești reprezintă cel mai potrivit program de petrecere creștinească a celor mai de seamă părți dintr'o zi ca și a celor mai însemnate zile din viața unui creștin autentic.

SFATURI PENTRU CÂNTĂREȚII BISERICEȘTI

de

Preot VIRGIL PERIAN

Cântăreții bisericești sunt cei mai apropiați împreună lucrători ai noștri, ai preoților, în via Domnului. Un bun cântăreț este mâna dreaptă a preotului, pe care îl ajută nu numai în biserică și la slujbe, dar și în afara acestora, la înflorirea creștinească a unei parohii. In schimb, un cântăreț care nu-și îndeplinește slujba sa după cum se cuvine, nu numai că îngreunează pe preot în lucrul său, dar poate strica un sat întreg prin pilda lui rea.

Iată de ce am găsit de cuviință să dau cântăreților noștri niște reguli sumare de purtare. Aceste reguli nu le-am scos numai de prin cărți, ci și din practica vieții mele de cântăreț și apoi de preot. Am fost crescut de către tatăl meu, tot preot, de mic copil, lângă strană. Încă de când eram la școala primară, tatăl meu mă ducea de mână la biserică, nu numai Dumineca dimineața, dar și aproape la toate Vecerniile de Sâmbătă seara. Și acolo, mă așeza în strană lângă cantori. Melodiile frumoaselor noastre glasuri, tropare, antifoane și irmoase le prinsesem atât de bine, încât când am intrat la teologie, puteam cânta cu ușurință ori ce, în vreme ce alți colegi de-ai mei își dădeau multă silință până să poată deosebi un glas de celălalt. Am avut apoi norocul să aud cântându-se glasurile corect și frumos la strana bisericii din Crișcior, de fie iertatul învățător confesional Ioan Faur, care avea o voce plăcută și le învățase după note (după el se luaseră și ceilalți cântăreți). Căci un glas învățat să-l cânți și să-l aplici corect, așa îl vei cânta toată viața. Iar dacă l-ai prins greșit, apoi tot greșit îl vei cânta. — Și am mai avut fericirea ca și tatăl meu, care a slujit la altar vreme de 50 de ani, să fie tot un bun cântăreț și un bun tipicar.

Astfel că la Vecerniile de Sâmbătă seara — zi de lucru — când cantorul nu prea venea regulat, ci numai crâsnicul, auziam pe tata cântând la strană. Dar îl auziam în deosebi în Postul mare, la slujbele de peste săptămână. Pentru mine, copil, era o adevărată delectare să-l văd pe tata adunând cantorii în jurul său şi învăţându-i rânduiala deosebită a acestor frumoase slujbe din Postul sfintelor Paşti.

Şi acum, să înşir sfaturile de cari vorbiam:

1. Mai întâi trebue să recunoaştem că se întâmplă de multe ori, atât nouă preoţilor, cât şi cântăreţilor, ca să intrăm în sf. biserică cu nepăsare, aşa cum am intra în ori ce casă, uitând că biserica este casa lui Dumnezeu. Dumnezeu, Cel ce are cerul de scaun şi pământul de reazim picioarele Sale, Cel ce umple cerul şi pământul de mărirea Lui, Dumnezeu cel necuprins de mintea omenească, binevoieşte să-şi aibe casă aici pe pământ şi a locui în ea, adică în biserică. Ea este casa lui Dumnezeu. Şi atunci, cum vom intra noi cu nepăsare în ea? Să nu fie! Ci mai vârtos să fim cuprinşi de cel mai adânc respect şi umilinţă atunci când trecem pragul sfintei biserici, dându-ne seama că nu suntem decât „praf şi pulbere", aşa cum cântăm la priceasnă, faţă de puterea cea nemărginită a lui Dumnezeu.

Dându-ne deci seama că intrăm în casa lui Dumnezeu, de bună seamă că şi bunul simţ lăuntric ne învaţă cum să ne purtăm în sf. biserică. Sigur că atunci nu vom mai intra nici tropotind şi nici grăbiţi, ci cu frică şi cu cutremur, în vârful degetelor, fără sgomot. In felul acesta intrând, te vei apropia de tetrapod ca să săruţi icoana. Aici vei face în faţa icoanei mai întâi două închinăciuni mari, adică două sf. cruci făcute rar şi răspicat, nu fluturând numai mâna pe dinaintea feţei; vei săruta icoana şi apoi vei face a treia închinăciune.

După ce te-ai închinat la icoană, vei trece liniştit la locul tău din strană, unde, dacă a sosit alt cântăreţ înaintea ta, îl poţi saluta, dar numai cu o uşoară înclinare a capului şi nu întinzându-i mâna. In biserică nu se întinde mâna nimănui pentru salut. Singurul salut care cred că e potrivit în biserică, este o uşoară înclinare din cap, fără

a zice nimic, cu atât mai vârtos fără întrebări de sănătate sau de alte treburi. Vorbăria în biserică și cu atât mai vârtos la strană, trebuie să înceteze. Ea conturbă pe ceilalți credincioși.

2. Rânduiala zilei, adică tipicul, trebuie să fie bine cunoscut de toţi cântăreţii cari cântă la strană. Cât de neplăcut e atunci când cântarea este luată de un cântăreț din gura altui cântăreț, care a greșit rânduiala. Cântăreții ar trebui să fie în biserică cu cel puțin un sfert de ceas mai înainte de începutul slujbei, ca să se uite peste acea rânduială și să nu greșească.

3. Strana dreaptă are totdeauna întâietate față de strana stângă. Deci cântărețul cel mai bătrân din strana dreaptă începe cântarea, iar a doua cântare o cântă cel din stânga. Iar când preotul începe să cânte în altar, după el urmează tot strana dreaptă și numai după aceea strana stângă.

4. Nu se cântă cu mâinile în buzunar, ci cu ele împreunate pentru rugăciune, căci cântarea este o rugăciune.

5. Când cânți, deși stai cu fața către ceealaltă strană, totuși te îndrepţi puţin în spre altar, și mai ales la „Mărire"... „Și acum"..., când trebuie să te închini, te întorci cu fața spre altar închinându-te.

6. Când credincioșii îngenunchiază la citirea sf. Evangheliii, la ieșirea cu sf. daruri, sau în alte momente mai însemnate ale sfintelor slujbe, atunci tu, cântărețule, nu sta în picioare, cu coatele răzimate de strană, ci îngenunchiază tu cel dintâi, dând pildă frumoasă celorlalți credincioși. Ingenunchiază cu amândoi genunchii și învață și pe alții să facă la fel, căci prin părţile noastre greșit s'a luat obiceiul, dela catolici, să se îngenuncheze numai cu un genunche. Sf. Părinți spun că numai jidovii au îngenunchiat cu un genunche înaintea lui Hristos cel răstignit de ei pe cruce, în semn de batjocură. Noi ortodocșii trebuie să ne obicinuim să îngenunchem cu amândoi genunchii.

De asemenea în Postul mare, când se prescriu mătănii, cântăreții să iasă și ei din strană și să facă ei cei dintâi mătănii cu fața spre altar, ca după ei să facă apoi și cei-

lalţi credincioşi. La mătănii, apleacă-ţi genunchii şi fruntea până la pământ.

Iar când preotul cădeşte şi ajunge cu căditul în dreptul tău, tu trebuie să-ţi pleci capul şi să te închini.

7. Şi acum vine partea cea mai însemnată pentru un cântăreţ: cântarea. — In această privinţă, iată ce porunceşte canonul 75 al Sinodului al VI-lea ecumenic din Trulan: „Cei ce sunt ca să cânte în biserici, voim să nu întrebuinţeze nici strigăte neregulate şi nici să silească firea spre răcnire şi nici să zică ceva din cele ce nu sunt potrivite şi proprii Bisericii, ci să pronunţe cu multă atenţiune şi umilinţă cântările din psalmi lui Dumnezeu, văzătorul celor ascunse"...

Aşa dar cântarea bisericească trebue executată lin, cu umilinţă şi nu cu sbierete. Nu în strigăt stă frumuseţea cântării bisericeşti, deşi am văzut şi auzit cântăreţi cari se luau la întrecere întreolaltă, strigând cât mai tare şi crezând că astfel vor fi lăudaţi de ceilalţi credincioşi. Sbieretul sau strigătul în biserică e totdeauna împreunat şi cu puţină îndrăsneală, îngâmfare şi mândrie. Ori „Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă" (I Petru, 5, 5).

Aţi auzit cum canonul spune mai departe: „nici să se zică ceva din cele ce nu sunt potrivite şi proprii Bisericii". Cântarea bisericească, aşa dar, trebue s'o cântăm pe melodia ei bine stabilită de strămoşii noştri şi să nu o înflorim cu adaosuri lumeşti. Căci sunt unii cântăreţi cari cred că sunt mai deosebiţi decât alţii dacă schimbă puţin melodia, sau o mai împodobesc cât de cât. Tu, cântăreţule, cântă umilit la strană, căci cântarea e rugăciune, iar rugăciunea trebue făcută cu lacrimi de umilinţă. Cântarea liniştită şi dulce aduce căldură sufletului şi pace în inimi.

8. Cântarea bisericească trebuie potrivită cuvintelor. Nu vorba s'o potrivim după melodie, ci melodia după vorbă. Când cântăm, să citim limpede cuvântul, aşa cum se pronunţă şi aşa să potrivim melodia. Cuvintele cântării, deci, trebuiesc pronunţate în cântare limpede şi la înţeles, nu bolborosit, ca credincioşii să poată urmări pe cântăreţ.

9. Nu te grăbi, cântăreţule, nici când citeşti icoasele, „Invierea lui Hristos"... sau Psalmul 50, dar mai ales când

spui Crezul sau Tatăl nostru, ci citeşte totdeauna rar şi răspicat, căci e păcat să mâncăm vorbele şi să ne grăbim. Iar când e cazul de vreo grabă binecuvântată, mai bine să se lase vreo cântare afară decât să se cânte toate bolborosindu-le, ca să nu zică Mântuitorul nostru şi de noi cum a zis de jidovi: „Poporul acesta numai cu buzele mă cinsteşte, iar cu inima este departe de mine" (Mat. 15, 8).

10. In Postul mare, când tot creştinul se curăţă de păcate în Taina spovedaniei şi se cuminecă, fii iarăşi tu, cântăreţule, pildă bună şi în această privinţă.

11. In sfârşit, un adevărat cântăreţ nu poate rămânea numai la ce a prins şi a învăţat dela altul mai bătrân, sau în şcoală şi să se socotească pe sine desăvârşit. Omul, până trăieşte, trebuie să înveţe mereu câte ceva. Aşa şi un cântăreţ: trebuie să se instruiască pe sine şi să-şi întărească credinţa în cele sfinte prin citirea mai ales a Sinaxarelor din Minee şi a diferitelor orânduieli de-ale st. Părinţi, scrise cu litere mai mărunte la sfârşitul diferitelor zile mai însemnate, în Minee, Triod sau Penticostar. Iar mângăierea lui zilnică să-i fie citirea catismelor din Psaltire, după orânduiala scrisă în această carte de slujbe. — N'aş admite apoi ca să avem cântăreţi cari să nu fie abonaţi la foile „Lumina Satelor" şi „Oastea Domnului".

In felul acesta înţeleg eu un adevărat cântăreţ.

FILOSOFIA RELIGIOASA A LUI NICOLAE BERDIAEFF[1]

de

Preot Dr. ISIDOR TODORAN

Profesor la Academia teologică din Cluj

4. **Dumnezeu.** Dumnezeu este spirit, este vieaţă, adevărata vieaţă. Aşa fiind, Dumnezeu nu poate fi substanţă, întrucât aceasta este o categorie statică şi implică o imobilitate absolută.[2] Dumnezeu însă este acţiune şi mişcare, dinamism concret: în treimea divină, în creaţiune, în mântuire. Vieaţa în treime, vieaţa divină concretă, creaţiunea şi mântuirea pot fi ele concepute fără nicio acţiune? Şi dacă nu, Dumnezeu nu se poate concepe ca substanţă.

Aceea care determină acţiunea divină este iubirea, ea fiind expresiunea cea mai fidelă a însăşi fiinţei sale. Iubirea cerând dăruire de sine altuia, Dumnezeu trăieşte în treime în desăvârşită iubire (relaţiile interioare ale persoanelor Treimii dumnezeeşti sunt dinamice, nu statice, constituind mişcarea internă a divinităţii); iar în exterior creează lumea şi, după cădere, o mântuieşte, pentru ca toate să se împărtăşească de darurile sale.

Doctrina teologică şi metafizică a absolutei imobilităţi a divinităţii contrazice misterul creştin al relaţiei dintre om şi Dumnezeu, mister inaccesibil gândirii abstracte — deci cu neputinţă de cuprins în categorii fixe —, ci numai experienţei spirituale, mistice. Misterul creştin este cu deosebire misterul Golgotei, al suferinţei şi morţii Mântuitorului. Suferinţa şi moartea Mântuitorului, învăţătura despre Dumnezeu care sufere, stau în opoziţie cu doctrina despre imobilitatea absolută a lui Dumnezeu. Aceasta din urmă nu este decât filosofie eleată, de mult depăşită. Vieaţa în treime a Divinităţii şi jertfa mântuitoare a Fiului însemnează că se recunoaşte „un proces în Dumnezeu, o tragedie divină".[3] Desigur că acest proces este de altă natură decât cele care se petrec în timp şi nu exclude repaosul; este un proces în eternitatea divină, sesizabil în experienţa spirituală, dar un proces totuşi.

---

[1] Urmare din *RT* XXXII, 1942 501.

[2] *Esprit et Liberté*, p. 26, 39, 47 . . .

[3] *Esprit et Liberté*, p. 209.

Acţiunea fiind trecere dela potenţă la act, însemnează că în Dumnezeu se găsesc deopotrivă potenţa şi actul, că El este potenţă şi act, imobilitate şi mişcare. De fapt, în Dumnezeu contrariile se identifică, el este o *coincidentia oppositorum*, scrie Berdiaeff, după Nicolae de Cusa. Ideea de Dumnezeu este astfel în chip necesar antinomică şi, ca urmare, neînţeleasă de cugetarea noastră raţională. „Repaosul absolut se leagă în Dumnezeu de mişcarea absolută. Numai în conştiinţa noastră raţională, în lumea noastră naturală, repaosul exclude mişcarea, iar mişcarea este incompatibilă cu repaosul. Perfecţiunea absolută a divinităţii conciliază în ea absolutul repaos şi absoluta mişcare". [1]

Ca o ilustrare şi întărire a acestei susţineri a coincidenţei repaosului şi mişcării în Dumnezeu, Berdiaeff citează cuvintele lui Simion Noul Teolog: „Vino, tu, care rămâi nemişcat şi care, cu toate acestea, în orice clipă te deplasezi şi te îndreptezi spre noi".[2] Aceste cuvinte nu se bazează pe nicio metafizică, ci sunt expresia directă a experienţei vieţii spirituale originale. De aceea sunt şi mai adânci decât orice metafizică.

După Berdiaeff, Dumnezeu conceput ca act pur nu este Dumnezeul revelaţiei, ci al filosofiei aristotelice. „Dumnezeul Bibliei, Dumnezeul revelaţiei, nu este nicidecum un act pur; în el se manifestă o vieaţă afectivă şi emoţională, o dramă inerentă oricărei vieţi, o mişcare interioară . . ." [3]

In concepţia lui Berdiaeff asupra lui Dumnezeu şi creaturii apare mai reliefată decât în altă parte linia de desfăşurare a filosofiei lui în direcţie platoniciană. Dumnezeu este esenţa lucrurilor şi a cosmosului. In El se află plinătatea, adevărul şi desăvârşirea; în El se găseşte adevărata şi ultima unitate a lumii. Tot ceeace posedă adevăr şi perfecţiune, le posedă prin participare la divinitate. „Dumnezeu conţine în el imaginea şi modelul omului, umanitatea în esenţa ei pură" [4] şi cosmosul ideal. După conţinutul ei ideal, lumea este eternă în Dumnezeu.

Dumnezeirea fiinţează în treime. Ea nici nu poate fi altfel decât în treime, fiindcă numai în aceasta există vieaţă perfectă: Tatăl care iubeşte şi Fiul cel iubit îşi trăiesc deplinătatea vieţii divine în iubirea

---

[1] *Esprit et Liberté*, p. 207.

[2] *Esprit et Liberté*, p. 209.

[3] *De la destination de l'Homme. Essai d'éthique paradoxale*, (tr. fr.), *Paris 1935*, p. 45.

[4] Berdiaeff, *Cinq Méditations sur l'Existence* (tr. fr.), Paris 1936, p. 24.

Duhului. Ca manifestare externă, Tatăl aduce la ființă, Fiul mântuiește, iar Duhul îndumnezeește creatura.

Până aici, concepția despre Treime a lui Berdiaeff se acordă sau se poate acorda cu învățătura ortodoxă. Atunci însă când se lasă prea mult influințat de misticii apuseni Eckart și Boehme, Berdiaeff se îndepărtează simțitor de doctrina Bisericii.

Unii mistici germani — Eckart — fac deosebire între Divinitate (Gottheit) ca profunzime originală și Dumnezeu (Gott); alții — Boehme — afirmă un abis (Ungrund) mai adânc chiar decât Dumnezeu însuși. Berdiaeff vorbește în termeni asemănători, transformând doar *Divinitatea* și *Abisul* misticilor germani în *Neant divin*, într'un abis original, din care, printr'un proces teogonic, se desprinde divinitatea trinitară. „Din Neantul divin, din *Gottheit*, din *Ungrund* se naște Treimea, se naște Dumnezeu-Creatorul, iar actul său de creație a lumii constitue deja un act secundar... Dumnezeu cel în treime se naște din abis, din Neantul divin și se înfruntă cu libertatea acestui neant".[1] Neantul divin încă nu este Dumnezeu. Ca profunzime ultimă, Neantul stă dincolo de diferențierea dintre Creator și creatură, dincolo de Dumnezeu și om. Dumnezeu devine Dumnezeu numai în raport cu creatura. Dumnezeu și creatura apar simultan. Aici se desvălue misterul unui „proces teogonic al Insondabilității divine".[2]

Aceste expresii nu mai sunt, cum se pretinde de către filosofia lui Berdiaeff, o interpretare și o adâncire a revelației creștine, ci comportă un sens opus acesteia și, cel puțin în forma în care ne sunt prezentate, contrazic ideea de Dumnezeu. Sf. Scriptură și misticii ortodocși vorbesc, e drept, de un „adânc", de o „adâncime" a lui Dumnezeu, dar înțelegând prin aceasta intimitatea de nepătruns a ființei divine — adâncul lui Dumnezeu este tot Dumnezeu, nu altceva — și nu o realitate sau ceva fără nicio determinare, neant, din care divinitatea treimică însăși s'ar fi desprins. Urmând pe Berdiaeff, ar trebui să spunem că Dumnezeul trinitar nu este existență originară și absolută, ci una *derivată*, ceeace desființează însuși conceptul de Divinitate. Căci ce Dumnezeu mai poate fi acela care apare printr'un proces teogonic, din ceva care îl depășește? Și nu e vorba aici de un proces psihologic de naștere a ideii de Dumnezeu în spiritul creat, ci de un proces ontologic de naștere a lui Dumnezeu în ființa sa însăși.

---

[1] *De la Destination de l'Homme*, p. 41—42.
[2] *Esprit et Liberté*, p. 210.

Este de menţionat totuşi, aici, că Berdiaeff, poate dându-şi seama de riscul afirmaţiilor, nu uită să atragă atenţia că prin procesul teogonic, despre care vorbeşte Boehme, nu se înţelege naşterea unui Dumnezeu care n'ar fi existat înainte, ci un proces petrecându-se în eternitate, adică „misterul, vieaţa esoterică şi naşterea eternă a lui Dumnezeu care purcede din Ungrund".[1]

Acest adaus, care ţinteşte o precizare cu scopul de a înlătura neînţelegeri, nu reuşeşte totuşi să risipească nedumerirea. Mai întâi pentrucă nu stă în deplină armonie cu ceeace s'a susţinut mai înainte, când s'a afirmat, în termeni al căror înţeles apare destul de clar, că Dumnezeu se naşte din neantul divin, care este altceva decât Dumnezeu; şi ca dovadă că este altceva decât Dumnezeu, stă afirmaţiunea că acesta se înfruntă cu libertatea acestui neant. Ar fi posibil ca Dumnezeu să se înfrunte cu libertatea neantului, dacă acesta, în profunzimile lui, n'ar fi deosebit de fiinţa lui Dumnezeu? Dacă Dumnezeu purcede din *Ungrund*, care nu este una cu fiinţa divină, e mai just ca procesul teogonic să se înţeleagă drept naştere a unui Dumnezeu care n'a fost mai înainte, cu tot protestul lui Berdiaeff în contra unei asemenea înţelegeri. Căci aceasta constitue o consecinţă inevitabilă a afirmării unui Neant din care ar purcede Divinitatea.

Mai departe, dacă Dumnezeu se naşte din ceva care este deosebit de sine, chiar dacă procesul teogonic se petrece în eternitate, el nu mai este singura existenţă absolută.

Astfel filosofia lui Berdiaeff se arată incapabilă de a interpreta fără alterări misterul vieţii divine.

Dogma creştină a Sf. Treimi cuprinde naşterea eternă a Fiului şi purcederea eternă a Duhului din Tatăl, însă aici nu este vorba de acelaşi lucru şi în acelaşi sens ca în concepţia lui Berdiaeff, aşa încât nu se poate stabili o analogie între acestea. In doctrina creştină, Tatăl este ipostas divin, ca şi Fiul şi Duhul, ceeace nu se poate spune despre Neantul divin al lui Berdiaeff.

In sfârşit, acuza lui Berdiaeff, îndreptată în contra metafizicienilor numiţi de el naturalişti, anume că aceştia au operat — în concepţia lor — o substantificare şi o imobilizare absolută a lui Dumnezeu, nu este, chiar din punctul său de vedere, decât în parte îndreptăţită, întru cât el însuşi recunoaşte că antinomicul constitue un caracter esenţial al ideii despre Dumnezeu, acesta fiind o *coincidentia oppositorum*. Dacă despre Dumnezeu nu putem avea decât o

---

[1] *De la Destination de l'Homme, p. 47.*

idee antinomică, cum zice Berdiaeff, dacă deci antinomia este nedespărţită de orice reflexiune asupra lui Dumnezeu, de ce nu putem spune că Dumnezeu este substanţă absolută (nu în sens panteist) şi în acelaşi timp şi activitate? Substanţa prin ea însăşi nu implică pasivitate şi necesitate. Şi tot aşa, dacă Dumnezeu este *coincidentia oppositorum*, de ce nu poate fi conceput ca act pur şi în acelaşi timp ca potenţialitate pură, recunoscându-i-se vieaţă şi mişcare interioară, oricât de antinomic ar fi acest concept?

5. **Cunoaşterea religioasă.** Cunoaşterea religioasă este înainte de toate cunoaşterea lui Dumnezeu (a fiinţei şi voii lui), centrul întregei existenţe şi izvorul oricărei vieţi veritabile. Dumnezeu fiind spirit şi vieaţă, realitatea lui nu se descopere decât în trăirea vieţii spirituale, deci pe cale mistică. Cunoaşterea raţională a lui Dumnezeu este exclusă, din pricina neputinţei ei de a reda vieaţa concretă.

Metafizica abstractă şi naturalistă, operând cu categoria de substanţă, nu poate oferi o cunoştinţă religioasă adecuată, căci pentru ea Dumnezeu este o realitate obiectivă, un obiect, nu spirit viu şi concret. In aceeaşi situaţie se găsesc şi sistemele teologice, deoarece toate obiectivează pe Dumnezeu. Pentru Berdiaeff însă, cunoaşterea n'are caracter intelectual, ci este însăşi „vieaţa spirituală, activitatea spiritului"; iar spiritul este o „devenire creatoare".[1] — Ultimii termeni ne duc la presupunerea unei influinţe bergsoniene.

Ceeace a împiedecat dreapta înţelegere a cunoaşterii religioase a fost greşita concepţie despre spirit, luat fie ca realitate obiectivă, fie ca realitate subiectivă. Insă, cum s'a văzut, obiectivă sau subiectivă este natura, nu spiritul. Acesta din urmă este realitate extraobiectivă.

Problema realităţii şi obiectivităţii nu se pune decât în lumea naturală, pentrucă numai în aceasta există separaţie şi opoziţie între subiect şi obiect. In această lume, realitatea apare ca un termen al unui raport, al raportului subiect-obiect. Există o realitate obiectivă care corespunde ideii noastre despre o astfel de realitate? Aşa se pune în deobşte întrebarea. Există un Dumnezeu real care corespunde ideii noastre de Dumnezeu şi sentimentului nostru de divin? — A pune astfel problema însemnează, după Berdiaeff, a fi sub stăpânirea unui realism naiv, însemnează a concepe dela început pe Dumnezeu ca pe un obiect exterior asemănător celorlalte obiecte naturale.

---

[1] *Esprit et Liberté*, p. 28.

Toate argumentele pentru existența lui Dumnezeu, ca și argumentele invocate în contra existenței lui Dumnezeu, sunt, din pricina chipului greșit de a pune problema, naturaliste și naiv realiste, căci toate tind să transfere în lumea spirituală modalitaiea de realitate din lumea naturală. De aceea toate sunt lipsite de orice valoare.

Intrebarea dacă există sau nu o realitate corespunzătoare ideii și sentimentului de divin, este o întrebare psihică, nu spirituală. Numai în sfera naturală a psihicului se caută și se stabilesc criterii de cunoaștere, prin ceeace obiectul cunoscut se pune în relație și se face dependent de criteriul de cunoaștere. In sfera spiritualului însă nu există criteriu de cunoaștere, căci adevărul spiritului, manifestarea lui, experiența lui, își este propriul criteriu. Cunoașterea pe bază de criterii de cunoaștere este o cunoaștere inferioară.

Lumea spirituală, Dumnezeu, există prin sine, nu prin raport sau prin comparație. Ea este o realitate de o altă calitate decât lumea naturală obiectivă și în ea nu se pune problema raportului dintre realități (realitatea cunoașterii și realitatea cunoscută). O astfel de problemă apare numai în experiența sufletului, in care se caută dovezi pentru existența obiectivă a divinului. Insă, cum experiența vieții spirituale este însăși această vieață spirituală, adică spiritul, divinul, în ea nu se poate pune problema realității ei. Berdiaeff se exprimă categoric în această privință. „Realitățile spirituale sunt revelate în vieața spirituală și, prin urmare, nu poate fi exprimată nicio îndoială asupra raportului care există între realitățile și revelațiile vieții spirituale. In lumea spirituală, realitățile obiective nu corespund experienței, ci experiența spirituală este ea însăși o realitate de ordin superior. Vieața spirituală nu este reflexul unei realități oarecare, ea este însăși realitatea. Este cu neputință să se întrebe dacă există o realitate care corespunde experienței marilor sfinți, aceleia a misticilor, aceleia a oamenilor de vieață spirituală superioară, căci o atare întrebare este una psihică, naturalistă, naiv realistă și nu spirituală. Experiența spirituală a sfinților, a misticilor, a oamenilor de o spiritualitate superioară este realitatea însăși, apariția și manifestarea Spiritului și a lui Dumnezeu... Nimic nu corespunde vieții mele spirituale, ea există prin ea însăși. Vieața mea spirituală este limitată, însă există o altă vieață spirituală infinită și această vieață infinită nu este pentru ea o realitate exterioară. Nimic în lume nu poate să-mi probeze că vieața mea spirituală nu există. Poate că lumea nu există, dar vieața mea spirituală, experiența mea despre divin

există, ea este manifestarea realității divinului, ea este incontestabilă".[1]

Spiritul și vieața spirituală se manifestă și prin aceasta li se constată existența, dar ea nu poate fi probată. Experiența spirituală este faptul primordial al vieții umanității; ea se arată, nu se demonstrează. Dumnezeu și divinul sunt date în experiența vieții, în manifestarea lor, și rămân ca date nemijlocite de experiență, fără ca reflexiunea să se poată pronunța asupra lor. Pentru cel care posedă vieața spirituală, chestiunea realității datelor din această vieață nu se pune, căci experiența divinului nu cere ca să se demonstreze realitatea acestuia. Numai reflexiunea sufletului despărțit de spirit se întreabă dacă nu cumva experiența misticilor este o iluzie sau o autosugestie. Această reflexiune însemnează neputința gândirii care se opune vieții. Abisul misterios și irațional al vieții divine rămâne inaccesibil conceptului rațional; numai simbolul duce pe calea spre cunoașterea și înțelepciunea divină.[2]

Această lature a concepției religioase a lui Berdiaeff reprezintă ea singură o întreagă filosofie, închegată însă din piese de valoare foarte inegală; ea conține și adevăruri și imprecizii și confuzii și erori. O examinare critică a lor ar cere un spațiu mai întins. De aceea suntem constrânși să ne mărginim la câteva foarte sumare observații.

Este adevărat că unui om care nu cunoaște prin proprie trăire decât o experiență sufletească inferioară, nu i se poate dovedi posibilitatea experienței spirituale superioare, nici realitatea și valabilitatea acesteia. Sunt realități de ordin spiritual — existența acestora nu se dovedește ca aceea a unei pietre sau a unui copac — despre a căror existență nu te convingi decât prin experierea lor interioară, prin manifestarea lor în propriul tău spirit. Ce poate să înțeleagă, de pildă, din iubire unul a cărui suflet niciodată n'a fost încălzit de acest sentiment? Nimeni nu poate fi constrâns din exterior să recunoască date ale experienței spirituale, așa cum poate fi silit să recunoască obiecte ale lumii materiale. Existența lui Dumnezeu nu se poate argumenta în același chip în care se dovedește un fapt de experiență sensorială.

Din recunoașterea ca adevărate a tuturor acestora însă nu decurge și justețea concluziilor lui Berdiaeff, întrucât ele depășesc cu

[1] *Esprit et Liberté*, p. 34—35.

[2] *Esprit et Liberté*, p. 84,

mult premisele. Din neputinţa unora de a înţelege unele realităţi de natură spirituală nu urmează excluderea, pentru oricine, a oricărei argumentări raţionale referitoare la aceste realităţi. Iar din faptul că există o cale mistică de cunoaştere a lui Dumnezeu, oricât de superioară ar fi aceasta în comparaţie cu alte căi, nu urmează imposibilitatea oricărei cunoaşteri raţionale a fiinţei divine.

Este adevărat că dacă unora le este inaccesibilă experienţa spirituală, ei nu sunt îndreptăţiţi, prin aceasta, s'o nege la alţii sau să-i tăgăduiască posibilitatea. Dar tot aceasta nu îndreptăţeşte nici pe oamenii spirituali (spirituali în înţelesul dat de Berdiaeff) să excludă orice criteriu de siguranţă a cunoaşterii lor, declarând-o oarecum infailibilă prin ea însăşi, iar pe sine ca singurii posesori infailibili ai ei. A se considera astfel înseamnează, pe de o parte, a reveni la orgoliul gnostic, iar pe de alta a ocoli problema sau a o declara pur şi simplu ca inexistentă. Dar o problemă nu se rezolvă prin aceea că se declară inexistentă. Pe ce se bazează siguranţa neclintită a oamenilor spirituali, a misticilor, în valoarea absolută a cunoaşterii lor? Pe propria lor trăire interioară şi pe credinţă? Dar, atunci, trăirea interioară şi credinţa nu comportă niciun criteriu? Şi, mai mult, în trăirea interioară nu se pot strecura elemente străine, diavoleşti, tocmai cu intenţia de a da greşite orientări şi false convingeri? Ca probă că astfel de elemente pot să intervină, este căderea, păcatul. Şi atunci, care este criteriul de deosebire a unora şi a altora? Se revine în felul acesta, cu sau fără voie, la problema unui criteriu de cunoaştere.

Aceasta, cu atât mai mult cu cât oameni pur spirituali, deci posesori ai unei experienţe spirituale pure, în care criteriul de cunoaştere ar fi inexistent şi inutil, nu există. Omul pur spiritual al lui Berdiaeff este mai mult o ficţiune. Marii sfinţi înşişi nu s'au lăsat conduşi de viziunile lor, fără niciun criteriu şi fără nicio judecată. In starea noastră de aici, în starea pământească — şi de cunoaşterea religioasă de aici e vorba — criteriile sunt indispensabile. In starea de dincolo, când vom vedea „faţă către faţă", nu vom mai avea nevoie de criterii în afară de vederea însăşi. Dar când e vorba de filosofie religioasă, chiar şi Berdiaeff scrie pentru cei de aici, nu pentru cei de acolo.

Pe lângă aceasta, a admite criteriu în cunoaştere nu înseamnează coborîrea şi relativizarea obiectului cunoaşterii. Căci criteriul e un instrument în vederea unui scop: sesizarea adevărului, şi, ca instrument, poate fi inferior scopului în vederea căruia există. Nu scopul

depinde de el, ci el de scop. Astfel, dacă cerem un criteriu în cunoaşterea lui Dumnezeu, nu facem pe Dumnezeu *relativ* la acel criteriu sau dependent de el, cum i se pare lui Berdiaeff. Hristos n'a făcut învierea sa dependentă de vederea lui Toma sau de pipăirea ranelor de către acesta.

După Berdiaeff, nu poate exista nicio îndoială asupra raportului dintre realităţile şi revelaţiile vieţii spirituale. Chiar dacă este aşa, ne întrebăm: de unde se ştie cu siguranţă, într'un caz oarecare al vreunui mistic, că ne aflăm în faţa unei autentice experienţe spirituale, cum se pretinde, şi nu în faţa unei iluzii sau poate a unei înşelăciuni? Răspunsul implică un examen critic, din care se înţelege că nu se poate exclude funcţiunea raţiunii. Misticul şi vizionarul pot fi convinşi în ceeace îi priveşte, neputându-şi face loc în spiritul lor nici cea mai slabă urmă de îndoială, dar se poate spune că acest lucru este suficient pentru a fundamenta adevărul viziunii lor? Şi nu pot să existe viziuni contradictorii? Şi atunci, cine şi cum decide asupra lor? Dacă din principiu nu se primeşte şi nici nu poate exista niciun criteriu în cunoaşterea religioasă imediată, nu stă mereu în faţă pericolul de a confunda veritabila experienţă spirituală cu posibile cazuri patologice?

Berdiaeff scrie că nimic în lume nu poate să probeze că vieaţa sa spirituală nu există; poate că lumea nu există, dar experienţa sa despre divin sigur că există. Acestea i se pot recunoaşte de îndată lui Berdiaeff şi nimeni nu se poate gândi serios să i le nege. Insă el adaugă: „ea (experienţa divinului) este manifestarea realităţii divinului, ea este incontestabilă". Acest adaus nu se impune cu evidenţă, căci tocmai aceasta este problema, dacă experienţa de divin este într'adevăr manifestarea realităţii divinului sau este cu putinţă şi o îndoială cu privire la aceasta. Şi cine poate să nege posibilitatea acestei îndoeli? Nu este ea tot atât de necontestat ca şi experienţa divinului a lui Berdiaeff? Aşa fiind, ne putem alătura uneia sau alteia, fără o cântărire raţională a motivelor de a crede? In această chestiune, Berdiaeff pare că priveşte lucrurile printr'o optică răsturnătoare: ia ca dela sine înţeles ceeace trebue să se probeze (datele experienţei sale), punctul de ajungere, ca şi cum ar fi un de neclintit punct de plecare.

Raţiunea nu poate fi eliminată cu totul din cunoaşterea religioasă, pentrucă: 1. fără ea n'am fi avut nicio idee religioasă precisă, ci numai o simţire nebuloasă şi complect lipsită de sens; 2. însuşi Dum-

nezeu n'a putut să ne înzestreze cu rațiune exclusiv pentru a cunoaște lumea și nu și pe sine. Când, în această privință, se atacă rațiunea, se confundă de fapt rațiunea cu raționalismul. Rațiunea însă este dela Dumnezeu, iar raționalismul este fructul trufiei omenești. — Că rațiunea este sau nu suficientă în cunoașterea religioasă, constitue o altă chestiune.

In atitudinea negativă față de cunoașterea religioasă rațională, Berdiaeff se găsește în bună tovărășie cu un curent de gândire puternic desvoltat pe teren protestant, cu origini la Kant, Schleiermacher, Fries și reprezentat mai ales de iraționalismul lui R. Otto, și cu filosofia intuiționistă bergsoniană.

Ca și pentru Berdiaeff, pentru Otto „religia face parte din acest domeniu (al misticului) *terra incognita* pentru rațiune".[1] Elementul rațional din religie s'a adăugat în cursul evoluției istorice a religiilor pozitive. Cunoașterea religioasă în ființa ei nealterată nu cuprinde nimic rațional-discursiv, ci este viziune intuitivă, *divinație.*[2]

Pentru Éd. Le Roy, discipolul și urmașul la catedră al lui H. Bergson, Dumnezeu nu este o ființă de cunoscut prin procedee raționale, ci este „o necesitate de vieață";[3] nu obiect de analiză conceptuală, ci de intuiție trăită. Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât printr'o „experiență imanentă cuprinsă în chiar exercițiul vieții".[4] Dumnezeu e dat în chiar actul de a gândi, gândirea fiind, la Le Roy, „vieața spirituală integrală, înfățișată sub aspectul ei infinit, adică esențial dinamic".[5] — Expresii nu prea îndepărtate de ale lui Berdiaeff. Le Roy însă, pe lângă coloratura mistică a gândirii sale, factor comun cu Berdiaeff, este panteist.

Toate aceste teze, cuprinzând și pe aceea mistică a lui Berdiaeff, care elimină total factorul rațional din cunoașterea religioasă, operează arbitrar și nu țin seamă de ființa religiei și de datele incontestabile psihologice și istorico-etnografice.

Excluderea elementului rațional din cunoașterea religioasă sau, altfel spus, separarea totală a cunoașterii religioase de domeniul raționalului este un procedeu nejustificat și fără temeiu în vieața și istoria religioasă a omenirii. Iraționalul în religie este un element

[1] Rudolf Otto, *Le Sacré*, L'Élément non-rationnel dans l'idée du divin et sa relation avec le rationnel, Tr. fr. după a 18-a ed. germ., Paris 1929, p. 96.
[2] R. Otto, *Le Sacré*, p. 196.
[3] Édouard Le Roy, *Le Problème de Dieu*, Paris 1930 p. 81.
[4] Éd. Le Roy, *Le Problème de Dieu*, p. 85.
[5] Éd. Le Roy. *Le Problème de Dieu*, p. 96.

secundar şi, cum se exprimă P. W. Schmidt, „numai la periferie", adăugat elementului raţional şi nu invers. „Nu iraţionalul, ci clarul şi luminosul raţional a jucat rolul covârşitor nu numai la origine, dar şi în fazele următoare de desvoltare (ale religiei)".[1] Incomprehensibilitatea şi inefabilitatea nu sunt esenţiale religiei, adică ea nu-şi exprimă fiinţa numai în aceste chipuri. „Fondul de iraţionalitate este, din capul locului, cuprins într'un cerc de *raţionalitate*, care caracterizează religia".[2] Divinul nu este prin natura lui şi cu desăvârşire araţional; în sesizarea lui joacă rol şi raţionalul şi iraţionalul. A exclude cu totul pe unul din acestea, înseamnează unilateralitate.

Cunoaştere în genere şi deci şi cunoaştere a lui Dumnezeu lipsită de orice element raţional, nu există. Sunt forme şi legi ale raţiunii, prezente în orice cunoaştere; iar misticismul, care vrea să treacă peste ele, nesocotindu-le, este o atitudine contrară capacităţii umane de cunoaştere. „Misticismul, valabil ca atitudine de pietate personală şi exercitare spirituală, se vădeşte a fi o fundamentală eroare când vrea să se prezinte şi ca act de cunoaştere a fiinţei divine".[3]

Nu se găseşte niciun indiciu că ar fi existat vreodată şi este sigur că nu există nicio religie compusă numai din elemente iraţionale. Elementul raţional este pretutindeni prezent şi în formele cele mai elementare de religie, căci recunoaşterea puterii creatoare a divinităţii este universală; iar această recunoaştere „nu este nimic altceva decât aplicarea cea mai cuprinzătoare a legii cauzalităţii, a raţionamentului logic dela efect la cauză".[4] Cele mai vechi concepţii religioase au la temelia lor un element raţional, întrucât s'au format aplicând asupra lumii legea cauzalităţii, divinitatea fiind concepută ca fiinţa în primul rând creatoare.

Asupra structurii fundamental raţionale a cunoaşterii religioase în domeniul revelaţiei supranaturale, aşa cum ne este înfăţişată în Sf. Scriptură, credem de prisos să ne mai oprim.[5]

---

[1] P. W. Schmidt, *Menschheitswege zum Gotterkennen* — rationale, irrationale, superrationale. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung. München 1923, p. 57.

[2] I. Gh. Savin, *Fiinţa şi Originea Religiei*, I, Bucureşti 1937, p. 56.

[3] I. Gh. Savin, *Fiinţa şi Originea Religiei*, I, p. 151.

[4] P. W. Schmidt, *Menschheitswege zum Gotterkennen*, p. 23.

Cf. P. W. Schmidt, *Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes* (Esser-Mausbach, *Religion, Christentum, Kirche, vol.* I, Kempten, 1921); *Menschheitswege zum Gotterkennen*.

Trebue să menţionăm aici, pentru a preveni eventuale nedumeriri, că prin cunoaştere raţională nu se înţelege câtuşi de puţin cunoaştere raţionalistă.

In sfârşit, un lucru am dori să fie bine înţeles: observaţiile noastre nu vreau să tăgăduiască existenţa factorului mistic din religie, a cărui prezenţă este de altfel evidentă, şi nu sunt îndreptate nici chiar în contra căii mistice — deşi am avea motive pentru acest din urmă lucru — ci numai în contra excluderii totale şi nejustificate a oricărui element raţional din cunoaşterea religioasă.

(Va urma)

FOLOSUL CITIRII SFINTEI SCRIPTURI DUPĂ SF. IOAN HRISOSTOM[1]

de

Dr. IUSTIN MOISESCU

Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuţi

Fără încetare sfântul Ioan Hrisostom recomandă ascultătorilor săi cetirea Sfintei Scripturi, arătând în acelaşi timp marile foloase, pe care le dobândeşte creştinul din vieţuirea în strânsă legătură cu conţinutul cărţilor sfinte.

Atât *învăţătura dogmatică* cea adevărată, cât şi *dreptele principii de vieţuire* morală pot fi găsite numai în Sfânta Scriptură şi sfânta tradiţie. Adevărurile divine, scrise în cărţile Noului Testament sunt perfecte şi rămân veşnic neschimbate. Acestea ca şi scrierile Vechiului Testament, nu urmăresc altceva, prin propovăduirea adevărurilor dogmatice şi morale, decât mântuirea tuturor oamenilor. Orice creştin, care se îngrijeşte de sufletul său, este dator să-şi organizeze întreaga lui viaţă după învăţăturile Sfintei Scripturi. Astfel cetirea ei este nu numai o datorie de creştin, dar chiar o necesitate naturală a sufletului omenesc. Acesta, ca şi corpul, are nevoie zilnic de o hrană proprie fiinţei lui, şi — cum zice sfântul Ioan Hrisostom: „după cum foamea este un semn de bună stare corporală, tot astfel şi dragostea de cuvintele spirituale este un semn de sănătate sufletească".

Cetirea Sfintei Scripturi este de mare folos pentru creştin numai dacă acesta identifică scopul cetirii cărţilor sfinte cu scopul pentru care ele au fost scrise. Căci cetind Sfânta Scriptură fără să ne desăvârşim cunoştinţele religi-

---

[1] Fragment din lucrarea: „Sfânta Scriptură şi interpretarea ei în opera sfântului Ioan Hrisostom", Cernăuţi 1942, p. 111—118. Il reproducem pentru frumuseţea sa şi nu mai puţin pentru folosul pe care nădăjduim că-l vor avea cititorii noştri din lectura lui.

Notele subliniare le-am lăsat laoparte, ele nefiind absolut necesare pentru scopul cu care oferim acest fragment. (N. R.).

oase și să ne îndreptăm felul de viață, truda aceasta este nu numai inutilă dar chiar vătămătoare. Acest adevăr, propovăduit de Mântuitorul Iisus Hristos, este precizat în frumoase cuvinte de către sfântul apostol Pavel, care scrie: „Dacă tu te chemi Iudeu și te razimi pe lege și te lauzi cu Dumnezeu, și cunoști voia Lui și știi să încuviințezi cele bune, căci ai învățat din lege, tu care te crezi pe tine călăuză orbilor și lumină celor ce sunt în întunerec, povățuitor celor fără minte, dascăl celor nevârstnici, ca unul care ai în lege icoana cunoștinței și a adevărului, tu, în sfârșit, care înveți pe altul pe tine însuți nu te înveți! Tu propovăduești: să nu furi — și tu furi! Tu rostești: Să nu curvești — și tu curvești! Tu urgisești idolii, dar le jefuiești capiștile! Tu care te lauzi cu legea, îl necinstești pe Dumnezeu prin călcarea legii!"

Se înșală toți cei care socotesc că în afară de învățătura revelată există adevărata înțelepciune. Din felul lor de a gândi și de a vieţui ne dăm seama îndată că aceștia seamănă cu corăbiile fără cârmă, purtate de vânt și valuri la întâmplare. Cu totul alta este viața creștinilor care poartă în suflete cuvintele Sfintei Scripturi. Căci cetirea Sfintei Scripturi, zice sfântul Ioan Hrisostom: „face sufletul înțelept, înalță cugetul către ceruri, face pe om plăcut, îl determină să nu se teamă de nimic din cele prezente, și cugetul nostru să trăiască neîncetat acolo sus; ne determină să săvârșim toate privind la răsplata Domnului, și să ne îndreptăm cu ardoare spre faptele virtuoase". Prin cetirea Sfintei Scripturi, scrie altundeva Hrisostom, limba înci ieășș de a mai grăi cuvinte urâte, iar sufletul prinde arip etaze înaltă, fiind atins de razele soarelui dreptății; eliberat de necurățenia cugetelor rele, sufletul viețuiește în mare liniște și seninătate. Căci cetirea Sfintei Scripturi este hrana spirituală; încordează rațiunea, face sufletul puternic, tare și înțelept; nelăsându-se cuprins de pasiunile rele, cu aripile sale ușoare se înalță către ceruri.

In acest fel sufletul se apropie de Dumnezeu. Sfânta Scriptură este poarta prin care omul intră în sfera celor divine, ea îi arată cheia cunoașterii lui Dumnezeu, căci nimic altceva nu este cetirea Sfintei Scripturi decât o

vorbire cu Dumnezeu. Pe această cale omul dobândeşte cunoştinţa tainelor divine, îşi aduce aminte de virtutea celor drepţi, înţelege cât de mare este bunătatea lui Dumnezeu şi cât de multe sunt recompensele pe care El le dărueşte tuturor celor care-L iubesc pe El.

Din cauza slăbiciunii fiinţei omeneşti nu toţi cei care citesc Sfânta Scriptură înţeleg adevărurile cuprinse în ea. Acesta poate fi un motiv care să determine pe mulţi să renunţe la cetirea cărţilor sfinte. Sfântul Ioan Hrisostom se ridică împotriva unei hotărâri atât de grăbite. Este cu neputinţă, zice el, ca cineva să nu înţeleagă nimic din cele cuprinse în Sfânta Scriptură. Duhul Sfânt a rânduit pe vameşi şi pescari, pe făcători de corturi şi pe păstori, să compună aceste cărţi, pentru ca ele să fie uşor de înţeles şi de oamenii simpli.

Filosofii şi scriitorii păgâni urmăriau prin operele lor admiraţiunea din partea cetitorilor, negândindu-se la folosul lor. Dimpotrivă apostolii şi profeţii, inspiraţi de Duhul Sfânt, au propovăduit în scris numai adevărurile necesare oamenilor spre mântuire. Ca adevăraţi dascăli ai lumii întregi, ei au scris în aşa fel, încât cărţile lor să fie de folos tuturor. Orice creştin, convins de acest adevăr, are datoria să citească plin de încredere cărţile sfinte. Şi chiar dacă, din pricina slăbiciunii omeneşti, înţelege numai puţine adevăruri din Sfânta Scriptură, totuşi el nu trebuie să înceteze cetirea lor, căci din însuşi acest simplu contact cu cărţile sfinte el dobândeşte *„multă sfinţenie.* Căci după cum într'o casă, în care se găseşte Evanghelia, nu îndrăzneşte să intre diavolul, cu atât mai mult nu se va apropia de sufletul în care se găsesc cuvintele Sfintei Scripturi un demon, şi nici nu-l va putea stăpâni un păcat. Sfinţeşte-ţi deci sufletul tău, sfinţeşte-ţi corpul tău, neîncetat având-le pe acestea în inima ta şi pe limba ta. Căci dacă vorbirea de lucruri ruşinoase produce întinăciune şi chiamă demonii, se înţelege că cetirea spirituală sfinţeşte şi aduce harul Duhului Sfânt". Negrăind nimic de prisos, vieţuind în neîncetat contact cu cuprinsul Sfintei Scripturi, cugetul şi limba noastră se întăresc, sunt ferite de păcate, deoarece cetirea sfântă este o pavăză mai tare ca diamantul. Sfântul Ioan

Hrisostom afirmă chiar că în casa în care se găsesc cărți *spirituale*, „orice acțiune diabolică este neputincioasă, în timp ce virtutea este cu ușurință practicată de cei care locuiesc acolo. Uneori numai simpla vedere a cărților sfinte ne oprește dela păcat. Și dacă în afară de casă am săvârșit fapte nepermise, ne vom pocăi venind acasă și vom lua hotărârea să nu mai păcătuim. De lucrurile lumești ne depărtăm numai văzând Evanghelia, iar cugetul se îndreaptă atingând-o. Și dacă urmează cetirea ei cu atenție, sufletul se simte ca pătrunzând într'un templu plin de mistere, se curăță, se face mai bun, căci prin scrierile sfinte el vorbește cu Dumnezeu". Trebue bine precizat că scrierile inspirate ale Vechiului și Noului Testament sunt sfinte, au în ele darul sfințeniei, dar nu îl transmit locului în care ele se găsesc. In unele temple păgâne au fost puse acestea, fără însă ca ele să transmită acolo sfințenia. Cetitorii Sfintei Scripturi se pot învrednici să dobândească sfințenia numai prin contactul direct dintre suflet și conținutul ei.

Deseori în omiliile sale, sfântul Ioan Hrisostom numește Sfintele Scripturi *leacuri duhovnicești*, care tămăduesc toate păcatele sufletului omenesc. De asemenea medicamente avem nevoie atât pentru a vindeca păcatele săvârșite, cât și pentru a împiedica săvârșirea celor viitoare. Prin cetirea continuă, toate îndemnurile diavolești de a păcătui sunt distruse din rădăcină, iar dorința de a trăi în virtute înflorește în sufletul creștinului. „Cuvintele sfinte sunt o comoară de tot felul de leacuri. Astfel dacă cineva are nevoe să stingă descurajarea, să adoarmă o poftă, să calce în picioare dragostea de avuții, să nu simtă o durere, să-și recapete buna dispoziție, să exerseze răbdarea, mare sprijin va găsi în ele. Căci cine dintre cei care luptă cu o sărăcie îndelungată, sau cuprins de o boală grea, cetind textul referitor, nu va dobândi o mare mângâiere?" Sfântul Ioan Hrisostom, adânc cunoscător al sufletului omenesc, găsește în Sf. Scriptură leacuri pentru tămăduirea tuturor relelor. Cuvântările și omiliile lui sunt presărate cu tot felul de îndemnuri. „Cuvântul, zice el, se adresează tuturor, fiind un leac comun la îndemâna tuturor celor care au trebuință de el; rămâne ca fiecare ascultător să ia ceeace este pro-

priu suferinţei lui. Eu nu cunosc pe cei bolnavi, nu ştiu pe cei sănătoşi. De aceea mă folosesc de orice cuvânt potrivit spre a vindeca toate patimile; acum condamnând îmbuibarea, apoi desfătarea, mă refer apoi la destrăbălare, în urmă aduc laudă şi îndemn la milostenie, apoi vorbesc despre alte fapte bune ale fiecăruia". Urmărind folosul real, pentru toţi credincioşii, din cetirea Sfintei Scripturi, sfântul Ioan Hrisostom arată în mod practic cum fiecare poate dobândi tămăduirea de păcate.

In Sfânta Scriptură se găsesc tot felul de învăţături morale deoarece ea se adresează tuturor oamenilor, având în vedere trebuinţele fiecăruia. Sfântul Ioan Hrisostom compară Sfânta Scriptură cu o grădină, în care virtuţile celor drepţi sunt flori, care desfătează pe cetitor cu parfumul lor. Cetirea ei este asemănată cu un lac neturburat de valuri, un zid puternic, un turn ce nu se mişcă, mărire ce nu poate fi micşorată, o armă de neînvins, veselie nepieritoare şi plăcere nesfârşită. „Ea îndepărtează descurajarea şi păstrează buna dispoziţie, pe sărac îl face mai bogat decât bogaţii şi pe bogaţi îi apără de toate relele, pe păcătos îl face drept şi pe cel drept îl pune în adăpost sigur, smulge cele rele, plantează pe cele care încă nu sunt bune, îndepărtează răutatea, îndreaptă spre virtute; nu numai readuce dar chiar înrădăcinează, şi face ca să rămână definitiv, fiind un leac spiritual, un cânt divin şi tainic, distrugător de pasiuni".

Sfânta Scriptură este asemenea unei chitare, care în mâna unui artist scoate sunete care înalţă sufletul şi îl desfătează, în timp ce sunetele produse la atingerea degetelor celui neîndemânatec întristează pe ascultători. Tot astfel şi cu scrierile sfinte: mulţi le citesc, dar nu toţi obţin un folos, nu toţi iau un fruct; iar cauza este că nu se adâncesc asupra celor scrise, nu ştiu să folosească din ele. In acest fel, atât necunoaşterea Sfintei Scripturi cât şi înţelegerea ei greşită produc mai mult rău decât bine. „*Necunoaşterea Scripturilor este mare rău*; căci acelea din care trebue să folosim ne sunt vătămătoare. Astfel de multe ori şi unele medicamente lecuitoare prin firea lor, distrug şi duc la pierzare pe cei care se folosesc de ele, fără să ştie

să le întrebuinţeze bine; sunt şi arme care pot să ne apere; dacă însă cineva nu ştie să le mânuiască este distrus de ele". Cuvintele sfinte sunt arme spirituale, care nu sunt însă de nici un folos dacă nu ştim să le întrebuinţăm. Evident nu din cauza slăbiciunii armelor, ci din pricina lipsei de pricepere a oamenilor. Dacă nu cetim cărţile sfinte aşa cum se cuvine, cu toată înălţimea adevărurilor pe care le cuprind, în loc să ne îndreptăm, cădem mai mult. Multe erezii şi păcate îşi au origina atât în necunoaşterea cuprinsului Sfintei Scripturi, cât, mai ales, în greşita ei interpretare. Din această cauză sfântul Ioan Hrisostom îndeamnă pe preoţi să călăuzească pe cetitori, explicându-le Sfânta Scriptură, iar acestora le recomandă să citească sfintele cărţi cu mare atenţie. In acest fel este înlăturat pericolul de a cădea în greşeli, rămânând Sfânta Scriptură, aşa cum a fost dată, o *carte de învăţătură veşnică.*

Viaţa creştinului trebue să fie o trăire după principiile propovăduite în sfintele cărţi, căci numai astfel acestea corespund scopului lor. „Pentru aceasta interpretăm Scripturile, zice Hrisostom, nu numai ca să le învăţaţi, dar ca să îndreptaţi şi moravurile voastre. Dacă nu are loc aceasta, în zadar le cetim, în zadar le explicăm".

Şi cărţile istorice au fost scrise în scop didactic. Sfinţii autori istorisesc atât faptele bune săvârşite de cei drepţi, cât şi faptele rele ale celor păcătoşi; cetind pe cele dintâi, creştinii sunt datori să facă şi ei asemenea, auzind de celelalte să le evite pentru a nu avea de suferit aceleaşi pedepse. In Sfânta Scriptură sunt nenumărate pilde de vieţuire în virtute: „unul a strălucit prin sărăcie, altul prin avuţii, adică Ilie prin sărăcie, Avraam prin bogăţii; calea pe care o crezi mai uşoară şi mai potrivită urmeaz-o. Iarăşi, unul prin căsătorie, altul prin feciorie; prin căsătorie Avraam, Ilie prin feciorie; mergi pe calea pe care vrei, căci fiecare din ele duce la cer. Unul prin post: Ioan, altul fără posturi: Iov. Acesta avea şi grija copiilor, a fiicelor şi a casei, având şi multă avuţie; celălalt nu avea nimic înafară de veşmântul de păr de cămilă. ...David a strălucit în împărăţie; purpura şi diadema nu i-au vătămat; altuia i-a fost încredinţată ocrotirea unui întreg popor

vorbesc de Moise, ceea ce este şi mai greu. Aici puterea era mai mare, din care pricină şi greutate mai multă. Ai văzut pe cei care s'au distins prin bogăţie, ai văzut pe cei în sărăcie, ai văzut pe cei în căsătorie, ai văzut şi pe cei în feciorie; priveşte, dimpotrivă, pe cei care au pierit din cauza căsătoriei şi a fecioriei, a bogăţiei şi sărăciei. Prin căsătorie mulţi oameni au pierit, cum a fost Samson; dar nu din cauza căsătoriei, ci din pricina voinţei lui; prin feciorie, cele cinci fecioare; prin bogăţie, bogatul care privea de sus pe Lazăr; prin sărăcie, nenumăraţi sunt cei care şi astăzi pier"... Multe alte se găsesc în Sfânta Scriptură; conţinutul lor nu poate avea nici când sfârşit. Luăm din ele numai ceea ce ne este de folos de fiecare dată şi atât cât puterile noastre omeneşti ne îngăduesc. „Mare este bogăţia acestei comori şi belşugul de ape al acestei fântâni duhovniceşti, zice sfântul Ioan Hrisostom. Să nu te miri de truda noastră în acest domeniu; şi înaintaşii noştri, iarăşi vor încerca să facă acelaşi lucru, dar nici ei nu vor putea să o golească; se măresc isvoarele şi dau apă din belşug. Astfel este natura isvoarelor duhovniceşti: cu cât cineva voeşte să scoată din belşug apă, cu atât mai mult isvorăşte şi aduce harul spiritual". Privind Sfânta Scriptură cu aceşti ochi, înţelegem deplin motivele pentru care sfântul Ioan Hrisostom a putut spune cândva: „un paradis al bucuriei este cetirea sfintelor Scripturi: şi paradisul bucuriei este mai bun decât celălalt paradis".

INIŢIATIVA TRANSILVANĂ IN TIPĂRIREA BIBLIEI ROMÂNEŞTI

de

GRIGORIE T. MARCU

In conferinţa dsale despre Mitropolitul Teodosie Veştemeanul, care apare simţitor amplificată în acest fascicol al revistei noastre (p. 9-27), eminentul nostru academician şi istoric Păr. Prof. univ. Dr. Ioan Lupaş, a subliniat, printre alte, că la urzirea mai tuturor ediţiilor româneşti ale Sfintei Scripturi *„se poate constata prezenţa iniţiativei şi a tenacităţii transilvane"* (p. 27).

Păr. Prof. I. Lupaş a valorificat astfel, pentru întâia oară, un adevăr istoric neluat în seamă atâta vreme.

Noul Testament a fost tipărit în întregime, pentru prima dată în limba românească, de către Mitropolitul *Simion Ştefan* al Bălgăradului (1648).

Patru decenii mai târziu (1688), a apărut în româneşte, la Bucureşti întreagă Sfânta Scriptură (Biblia lui Şerban Cantacuzino), „de soarta căreia nu a lipsit a se îngriji marele ierarh originar din preajma Sibiului", Mitropolitul *Teodosie Veştemeanul.*

In 1795, sub episcopul Ioan Bob, s'a tipărit la Blaj traducerea românească a Bibliei, săvârşită de *Samuil Micu Clain.*

Mitropolitul Basarabiei *Gavriil Bănulescu*, originar din Bistriţa Transilvaniei, a adus o contribuţiune însemnată la tipărirea Bibliei dela Petersburg (1819).

Biblia dela Buzău (1854—1856) este legată de numele episcopului *Filoteiu,* transilvănean din părţile Braşovului.

Urmează la rând Biblia sibiană (1856—1858) a Mitropolitului *Andreiu Şaguna.*

Ediţia sinodală din 1936, ca şi Biblia Fundaţiilor Culturale Regale (1938), au apărut în vremea arhipăstoriei

Patriarhului *Miron Cristea „Toplițanul"* († 1939), iar P. Sf. Episcop *Nicolae Colan* al Vadului, Feleacului și Clujului a publicat, la Floriile anului 1942, pentru trebuințele Românilor din Ardealul de Nord, cea mai proaspătă versiune a Legii celei noui: „Noul Testament dela Cluj".

Inițiativa transilvăneană a fost prezentă așa dar la urzirea mai tuturor edițiilor de seamă ale Bibliei românești. Singură *ediția sinodală* din 1914 mai lipsea dintre acestea, pentru ca ciclul să fie complect. Ori, nouă ni se pare că nici de data aceea n'a lipsit îndemnul transilvănean. In ori ce caz, un lucru e absolut sigur: cu doi ani înainte de apariția Bibliei sinodale din 1914, s'a cerut insistent, de dincoace de munți, *publicarea neîntârziată a „unei noui ediții a Sf. Scripturi, cu un text românesc revăzut în conformitate cu starea de astăzi a limbii românești și potrivit pentru a fi răspândit în păturile largi ale poporului nostru"*.

Indemnul — căci a fost ceva mai mult decât o dorință — a pornit dela Profesorul Dr. *Nicolae Bălan* dela Seminarul „Andreian" din Sibiu. Suntem în posesiunea primei redacțiuni a adresei autografe pe care actualul Mitropolit al Ardealului, I. P. Sf. Sa Dr. Nicolae Bălan, a trimis-o, cu data de 5/18 Maiu 1912, Mitropolitului Primat de pe acea vreme Conon Aramescu, în calitatea sa de președinte al Sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe din Regatul României. Iată cuprinsul ei:

Inalt Prea sfințite Părinte,

Deși nu aparțin sf. Biserici autocefale ortodoxe române din Regatul României, totuș, ca fiu al Sf. Biserici ortodoxe române din Transilvania și Ungaria, îndrăsnesc să mă adresez cu toată reverența către I. P. Sf. Voastră, într'o chestiune, pe care o consider ca fiind de cea mai mare însemnătate pentru Biserica și poporul românesc de pretutindeni și a cărei rezolvire mulțumitoare atârnă de concursul I. P. Sf. Voastre.

E chestiunea publicării unei noue ediții a Sf.

Scripturi, cu un text românesc revăzut în conformitate cu starea de astăzi a limbei româneşti şi potrivit pentru a fi răspândit în păturile largi ale poporului nostru.

In mijlocul frământărilor vieţii de astăzi, în mijlocul atâtor curente ostile religiunii, cari pătrund în masele mari ale poporului şi cearcă să pună stăpânire pe sufletele fiilor bisericei, nu cred că este o mai sfântă datorinţă pentru biserica noastră ortodoxă română de pretutindeni, decât aceea, ca să răspândească cuvântul lui Dumnezeu, spre mântuirea tuturor. Timpul nostru e un timp de ispită, de aceea răspunderea bisericii pentru mântuirea sufletelor încredinţate grijei sale de Domnul, este mai mare ca altădată. Dar chiar dacă ispitele vremii de astăzi pentru a înstrăina pe oameni dela credinţa mântuitoare n'ar fi atât de primejdioase, pe cum sunt, totuş, considerând greul vieţii de astăzi şi necesitatea augmentării forţelor morale pentru a-l suporta, biserica e datoare să deschidă toate izvoarele de putere sufletească şi a face ca ea să se reverse cu îmbelşugare asupra fiilor săi. Cu multă durere sufletească trebue să constatăm însă că unul dintre acele izvoare de putere sufletească, şi încă cel mai de căpetenie: cuvântul lui Dumnezeu depus în Sf. Scriptură, stă închis, ca o carte pecetluită pentru majoritatea imensă a bisericii noastre.

Inalt P. Sf. V., în cuvântarea rostită cu ocaziunea chemării I. P. Sf. V. la scaunul de mitrop.-primat aţi spus că în trecut „biserica singură a fost adevăratul paladin şi depozitarul păstrător al credinţei, a limbii curate şi a moravurilor alese ale neamului ramânesc." Dacă a avut biserica ortodoxă română această mare însemnătate, aceasta se datoreşte, desigur, şi faptului că, întru cât vitregitatea timpurilor i-au permis, s'a îngrijit să dea cuvântul lui Dumnezeu în limba românească. Publicarea vechilor noastre traduceri ale Sf. Scripturi în româneşte, acea a Test.-Nou la Bălgărad în anul 1648

şi acea a Bibliei întregi la Bucureşti în a. 1688, au fost evenimente epocale în istoria literaturii şi a bisericei româneşti. Pe urma lor s'a înălţat conştiinţa morală şi naţională a fiilor bisericei şi neamului nostru. Aceleaşi urmări binefăcătoare le-au avut şi ediţiile postume ale Sf. Scripturi.

Dar acele ediţii astăzi sunt învechite şi unele din ele nici nu se mai găsesc. Din timpul când au apărut ele, limba românească a făcut progrese mari, încât multe cuvinte şi întorsături de fraze din acele ediţii astăzi sunt neînţelese pentru mulţimea mare al cetitorilor. De aceea, dacă voim ca şi astăzi şi în viitor să-şi susţină biserica rolul important de care cu dreptate spuneaţi I. P. Sf. V. că l'a avut în trecutul poporului românesc, atunci trebue să se îngrijească şi astăzi de unul din cele mai însemnate mijloace prin cari şi-a îndeplinit în trecut acel rol, adecă de publicarea cuvântului lui Dumnezeu, a Sf. Scripturi, în dulcea noastră limbă românească.

Poporul românesc însetează după cuvântul lui Dumnezeu. Decând s'a sporit numărul celor ce ştiu scrie şi ceti, se simte trebuinţa de a li se da o lectură folositoare. Ce lectură mai folositoare li s'ar putea da, decât Sf. Scriptură într'o bună limbă românească şi într'o ediţie potrivită cu gradul de înţelegere al poporului? Dacă nu face biserica acest lucru, vin sectele şi împart Biblia în ediţii pe cari noi nu le încuviinţăm, iar urmarea e, că multe suflete încep să se înstrăineze de biserica ortodoxă.

Meditând şi eu asupra acestor chestiuni importante, am ajuns la convingerea că astăzi publicarea Sf. Scripturi e împreunată cu mai puţine greutăţi decât în vremile de mai înainte. Căci deoparte, fiind limba noastră mai desvoltată, ideile şi cerinţele Sf. Scripturi pot fi tălmăcite cu mai multă înlesnire decât cum s'a putut face aceasta în trecut; de altă parte, astăzi avem mai mulţi oa-

meni cu carte teologică şi buni cunoscători ai limbei româneşti şi a celorlalte limbi, pe cari trebue să le cunoască traducătorii Sf. Scripturi. Dacă totuşi până acum nu s'a făcut această operă atât de necesară, cauza zace — după modesta mea părere — în faptul că oamenii chemaţi a o face n'au fost îndemnaţi şi organizaţi la muncă.

Meditând eu şi asupra modalităţilor acestei organizări, am ajuns să formulez câteva propuneri, pe cari le-am înfăţişat publicităţii în broşura: „Un congres biblic românesc“, din care îmi iau libertatea să Vă trimit şi I. P. Sf. V. 10 exemplare, în alăturare la această scrisoare. In această broşură, după ce am tratat câteva din chestiunile cari mi s'au părut mai importante în legătură cu publicarea unei unei noue ediţii a Sf. Scripturi, fac propunerea ca, în scopul publicării Bibliei, să se înfiinţeze o societate biblică, din comitetul dirigent al căreia să facă parte un număr oarecare dintre acei bărbaţi ai bisericei româneşti, preoţi şi mireni, cari sunt pregătiţi ca să colaboreze la o asemenea operă. Iar pentru ca să se pună la cale înfiinţarea unei astfel de societăţi, propun să se convoace un congres biblic la Bucureşti. Acest congres ar putea avea şi o parte sărbătorească, prin care ar contribui la răspândirea cunoştinţelor referitoare la Sf. Scriptură şi la edificarea morală a celor ce ar lua parte la el.

Incredinţez I. P. Sf. V. aceste propuneri ale mele, dela a căror realizare cred că se pot aştepta, mai ales în aceste timpuri grele pentru biserică, urmări morale cât se poate de bune şi folositoare. Las la buna apreciere a I. P. Sf. V. să aduceţi aceste propuneri înaintea Sf. Sinod, al cărui preşedinte sunteţi I. P. Sf. V., ori să urmaţi altă cale pentru a le realiza.

Dorind ca I. P. Sf. V. să păstoriţi Sf. bis. autocef. ort. rom. în fruntea căreia staţi, mulţi ani

spre binele și mântuirea credincioșilor ei și a neamului românesc, am rămas

Al I. P. Sf. V.

devotat

Dr. NICOLAE BĂLAN

Prof. de Teologie la Sem. „Andreian"

Notă: Această scrisoare s'a trimis I. P. S. Sale mitropolit-primat al României, Conon Aramescu, în 5/18 Mai 1912.

*

Suntem mulțumitori Păr. Prof. I. Lupaș că ne-a dat prilejul să facem această modestă complectare la conferința P. C. Sale. Ea întărește vizibil simpatica și justa constatare pe care a făcut-o referitor la decisiva participare a inițiativei transilvane în lupta de înzestrare a obștei dreptcredincioase românești cu cuvântul dumnezeesc al Sfintei Scripturi, potrivit pe limba ei. Documentul în chestiune ar fi zăcut altfel, cine știe câtă vreme, în raftul unei biblioteci care ne este dragă multora, tocmai pentru că însumează atâtea comori încă nescormonite de ochiul ager al cercetătorului de specialitate.

Cât privește faptul în sine, el nu este a se considera ca o manifestație izolată, cu caracter pasager. Profesorul Dr. Nicolae Bălan, ca și Mitropolitul de mai târziu, a dovedit preocupări intense și statornice pe acest tărâm. Fie amintite, în treacăt, doar studiul de amplă rezonanță „*Un congres biblic românesc*", apărut în paginile acestei reviste [1] (și'n extras), intervenția sa decisivă „*In chestia Micei Biblii*" [2] și memorabilul *Congres biblic* al Asociației clerului „A. Șaguna", care a avut loc în 30 Martie 1921, la abia un an după orânduirea sa în scaunul mitropolitan. [3]

---

[1] Vezi *RT* VI, 1912 p. 41—50, 73—83, 138—145.

[2] Vezi *RT* VII, 1913 p. 497—503, 570—578.

[3] Cf. Diacon Dr. *Grigorie T. Marcu:* Mitropolitul Nicolae al Ardealului (Bio-Bibliografie), în: *Omagiu Inalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire;* Sibiu 1940, p. 79 și în: *RT* XXX, 1940 p. 229.

ATITUDINI

REGIMUL SECTELOR DIN ROMÂNIA

VII. SOLUŢIONAREA LUI ROMÂNEASCĂ: SECTELE AU FOST DESFIINŢATE[1]

Regimul sectelor din România, pe care de cinci ani încoace l-am discutat cu deamănuntul şi l-am criticat energic în această rubrică, a fost în sfârşit soluţionat aşa cum porunciau de mult interesele superioare ale Neamului nostru şi ale Bisericii străbune.

In 1938, comentând decizia ministerială dată în 11 Iunie ale acelui an, scriam aici: „Paralel cu acţiunea antisectară a preoţimii noastre ... noi nu vom înceta să cerem capul celor trei secte cari au mai rămas — adică suprimarea *lor" (*RT *XXVIII, 1938 p. 451).*

Un an mai târziu notam cu mâhnire, pe marginea deciziei ministeriale din 12 Iulie 1939, care adoptase vechea şi nefasta atitudine concesionară faţă de secte, cele ce urmează: Consecinţele ei „vor fi grave de tot. Regimul actual *al sectelor din România, după oarecare trecere de vreme, va deveni* regim tradiţional, *iar cele trei secte recunoscute astăzi, se vor transforma subit în „culte istorice", cu acces la visteria statului şi cu pretenţii de recunoaştere a meritelor lor ... „pentru Ţară şi neam"... Abia atunci va fi priceput în toată cruzimea lui un adevăr pe care noi ne facem că nu-l vedem: actuala politică religioasă a Statului român a fost catastrofală" (*RT *XXIX, 1939 p. 460).*

Dar umilinţele acestea au trecut ca un vis urât — şi nădăjduim că nu se vor mai repeta. Guvernul Mareşalului Antonescu ne-a hărăzit satisfacţia de-a trăi şi acest moment însemnat de restaurare a sufletului românesc în plenitudinea drepturilor sale fireşti: cele trei secte cari în virtutea deciziilor ministeriale de odinioară se bucurau de protecţia legilor Statului român — şi anume baptismul, adventismul de ziua a şaptea şi creştinii după Evanghelie — au fost desfiinţate.

Faptul s'a consumat în ultimele zile ale anului trecut. La 28 Decemvrie 1942, dl Prof. Ion Petrovici, Ministrul Culturii naţionale şi al Cultelor, prezenta Conducătorului Statului un amplu şi luminos raport în această chestiune, odată cu proiectul legii de desfiinţare a sectelor din România. In aceeaşi zi, Domnul Mareşal Antonescu învestia cu semnătura sa propunerea ministrului de resort. „Monitorul Oficial" (partea I, nr. 305 din 30 Dec. 1942, p. 11231 urm.) a publicat apoi înţeleptul act legislativ. Aşa s'a urzit **Legea nr. 927,** *care soluţionează categoric şi definitiv, în 4 articole lapidare, o supărătoare stare de fapt.*

---

[1] Pentru articolele premergătoare vezi RT XXVII, 1937 p. 154—155, 237—238, 289—292, 438—444; XXVIII, 1938 p. 367—368, 450—451; XXIX, 1939 p. 457—460.

Potrivit prevederilor ei, „Asociaţiile religioase (sectele) existente, de drept sau de fapt, sunt şi rămân desfiinţate" (art. II). „Bunurile imobile înscrise în cartea funduară sau în registrele de transcripţiuni ale tribunalelor din Ţară, pe numele uneia din asociaţiile religioase (sectele) desfiinţate, precum şi fondurile împreună cu arhiva acestor asociaţii, trec de drept în patrimoniul Statului" (art. III, aliniatul 1). In viitor, Ministerul Culturii naţionale şi al Cultelor poate emite autorizaţii de funcţionare asociaţiilor religioase, în condiţiunile ce se vor fixa prin jurnalul Consiliului de Miniştri. Dar „autorizaţia de funcţionare este revocabilă. Retragerea autorizaţiei nu trebue motivată, aceasta considerându-se act de guvernământ" (cf. art. I, al. 2—4). Prevăzător, Ministrul de resort a simplificat, din consideraţiuni superioare de Stat, procedeul legal al revocării autorizaţiilor eliberate. „Retragerile autorizaţiilor — spune raportul ministerial care însoţeşte istorica Lege nr. 927 — au fost caracterizate ca acte de guvernământ spre a nu fi supuse cenzurii Contenciosului administrativ, procedură care ar îngreuna libertatea de acţiune pe care Statul este dator s'o aibe în timpurile de faţă." A fost necesară în acest scop modificarea art. 24 din Legea pentru regimul general al Cultelor din 28 Aprilie 1928 (cu modificarea din 3 August 1929), modificare operată în art. I al Legii nr. 927.

Pe de altă parte au fost abrogate şi dispoziţiile art. 53 din Legea Cultelor. Măsura aceasta este o consecinţă firească a prevederilor art. II şi III din Legea nr. 927. Intr'adevăr, art. 53 al Legii Cultelor confirma drepturile acordate comunităţii baptiste pe temeiul legii maghiare din 1895. Ori „libertatea acordată baptismului în Transilvania — precizează raportul ministerial — a coincis cu obiectivele guvernelor ungare care aveau tot interesul să provoace sciziuni şi dezertări în rândurile ortodocşilor care alcătuiau piatra de rezistenţă naţională împotriva acţiunii de maghiarizare a elementului autohton românesc".

Ce alte consideraţiuni, în afară de cea expusă aci, au determinat conducerea de stat să făurească Legea nr. 927?

Raportul ministerial însoţitor — în al cărui text echilibrat şi luminos simţim duduind înalta conştiinţă românească a dlui Prof. I. Petrovici, dar şi energia priceputului Secretar general al Cultelor şi Artelor dl Prof. Aurel Popa — le afirmă fără reticenţe. „Asociaţiile şi sectele religioase existente în România trebue să dispară, ele fiind focare de răsmeriţă, paravane de desolidarizare naţională şi pe deasupra complet eterogene faţă cu noua structură a Statului român naţional şi totalitar." Importate de aiurea, copios finanţate de bancherii anglo-americani, susţinute făţiş de presa infeodată acestora şi în genere sigure de eficacitatea concursului care li se dădea de peste hotare, sectele au lucrat constant împotriva intereselor româneşti. Adepţii pe cari şi i-au recrutat dintre Români, au devenit în scurtă vreme tot atâtea crengi uscate pentru comunitatea naţională. In Ardeal, ei slujiau anumite interese revizioniste de pe urma cărora pătimim atâtea. In Basarabia, făceau cauză comună cu agenţii bolşevismului, lucrând în taină la sur-

parea stăpânirii româneşti. După invadarea acestui nefericit pământ străbun de către trupele roşii, baptiştii basarabeni s'au bucurat de un regim de favoare din partea Moscovei. Predicatorii lor au primit însărcinări importante dela sovietici, iar casele de rugăciuni baptiste au făcut şi serviciul de cluburi bolşevice — fapte deplin adeverite de paznicii ordinei noastre publice. Sectele sunt din principiu împotriva serviciului militar şi epica noastră luptă antibolşevică departe de-a fi populară în rândurile lor, le repugnă. Pe scurt, aceste grupări religioase eretice, „sub masca adoptării unei discipline proprii bisericeşti, încearcă să submineze coheziunea şi unitatea morală şi naţională a Statului, ce nu poate fi despărţit de Biserica strămoşească, lucru adeverit cu prisosinţă şi cu prilejul actualului răsboiu, sfânt şi desrobitor" — precizează raportul ministerial.

Nici un guvern n'a mai vorbit un limbaj atât de răspicat în astă ţară, nici un om politic n'a mai manifestat o atât de pură conştiinţă românească. Cu înregistrarea acestui act de dreptate naţională, noi am putea pune capăt luptei viguroase pe care am dus-o în scopul lichidării umilitorului regim al sectelor din România întregită, căci guvernul Mareşalului Antonescu ne-a hărăzit cu vârf şi îndesat bucuria împlinirii unui deziderat bine întemeiat.

N'o facem! Mai avem o dorinţă, pe care i-o adresăm energicului Secretar general al Cultelor şi Artelor, dl Prof. Aurel Popa: să binevoiască a obţine aprobarea forurilor competente pentru publicarea sumei exacte la care se cifrează averile în curs de evaluare de cari se serveau sectele în opera lor de destrămare a unităţii noastre sufleteşti şi să dea în vileag documentele caracteristice descoperite în arhivele ridicate dela sediile lor — aşa cum s'a făcut nu de mult cu lăsământul defunctelor loji masone.

Şi un îndemn către slujitorii altarelor ortodoxe: E rândul nostru, fraţilor preoţi, să perfectăm acest act de guvernământ. Manevrele sectare au fost făcute inoperante, dar adversarul încă nu-i răpus. Mai treji ca ori când, noi rămânem cu faţa la inamic! Mai râvnitori ca niciodată, pornim la muncă înoită şi înteţită. Etapa finală a luptei antisectare, abia acum începe. Toţi ochii sunt aţintiţi asupra noastră.

Aşa-i că ne-am înţeles, fraţilor preoţi?

Dr. GRIGORIE T. MARCU

POZIŢIA EDUCAŢIEI RELIGIOASE ÎN ŞCOALA SECUNDARĂ DUPĂ ULTIMELE „INSTRUCŢIUNI"

Ministerul Culturii Naţionale a trimis de curând profesorilor secundari „Instrucţiuni" pentru educaţia elevilor, să completeze programa analitică şi să precizeze scopul acestei şcoli, pentru o renaştere morală şi naţională a tineretului şi a neamului.

Cetindu-le, o clipă te bucuri când vezi că se urmăreşte să se deschidă în şcoală un drum mai bun, care să corespundă nevoilor

națiunii. Până azi ne-am înpotmolit prea mult în teorii scientiste, obositoare, uitând că școala trebue să fie purtătoarea simțirii și a idealurilor noastre sfinte. Imităm, încă, învățământul francez. Acestuia, acum patru decenii, G. Le Bon în „Psychologie de l'Education", îi făcea o judicioasă și aspră critică. Din el deducea dezastrul Franței, fiindcă n'avea în centrul preocupărilor sale problemele vitale ale comunității naționale, cum avea cel german, ci se pierdea în intelectualism steril și în umanism neînțeles.

„Instrucțiunile" de față urmăresc o ieșire la liman, o depășire. Ele accentuiază că școala trebue să slujească supremelor aspirații ale neamului și „intereselor Statului" (p. 4), desbrăcându-se de utopicul ideal cosmopolit, de individualismul primitiv și de criticismul sceptic, atât de dăunător unei sănătoase educații.

In locul „bazarului" de cunoștințe nearmonizate, ea trebue să rămână vatră de naționalism sacru, pur și creator, menită să ne dea pe Românul de multă nădejde, la înălțimea evenimentelor și a vremurilor mari care ne așteaptă.

Sfârșind lectura lor, rămâi cu un sentiment de amărăciune, pentrucă îți dai seama că scopul și idealul lor educativ nu-i formulat complet și în mod desăvârșit, cum ar fi putut să se facă. Și aceasta din cauză că „Instrucțiunile" nu spun nimic despre valoarea și necesitatea idealului creștin, atât de organic legat de ființa noastră națională. In plus, activității religioase, ca fundament al formării caracterului moral, nu i se dă decât un rol neînsemnat. Se crede, poate, că Religia nu-i absolut necesară în ansamblul problemelor de educație? Dacă da, atunci este o mare eroare, care împiedecă realizarea scopului urmărit de legiuitor. Pentrucă viața creștină nu poate fi disprețuită.

Atmosfera creștină constitue bolta istoriei și axa vieții noastre bimilenare. In freamătul harului ei divin ne-am plămădit și am trăit ca neam, iar Biserica străbună, ca o mamă bună, ne-a ridicat din necazuri cu idealul său isbăvitor, care ne-a devenit în veac „pâinea vieții."

Fenomenul acesta de simbioză organică dintre Hristos și etnosul nostru nu trebue subestimat, cum fac „Instrucțiunile", care din acest punct de vedere nu aduc nimic nou față de programa analitică veche și nici un spor de viziune creștină.

Nu exagerăm. In cele 34 pagini nu se afirmă nici unde, limpede și categoric, că idealul creștin — alături de cel național — trebue să străjuiască inima școlii secundare. Abia de două ori și cu totul tangențial — la p. 22—23 și 32 — e amintit și catehetul, printre profesorii de dexterități.

Pe semne ne lăsăm furați de amăgitoarea înțelepciune a lumii și ne îngrijorează impasul clipei. Nu trebue! Neamul acesta a străbătut dealungul mileniilor zile mai grele decât cele de acum și le-a supraviețuit eroic prin credința creștină.

Chiar aici în Ardeal aceasta i-a adus îndelungată crucificare,

dar mai pe urmă, prin forța sa morală invincibilă, a cucerit sfânta libertate și înviere.....

Recunoaștem că „Instrucțiunile" amintesc vag ceva și despre credința străbună, ca o valoare națională pe care trebue s'o cultivăm. Insă care credință, fiindcă sunt două? Sau poate nici una din ele, căci ar putea fi vorba de una politică. Indoială! Iar când se arată mijloacele educative și organizarea activității școlare (p. II și III), din nou nu se spune nimic de cea religioasă și nici nu se precizează în cari ședințe este chemat să lucreze și catehetul.

Cu așa măsuri, școala nu-și atinge îndoitul său ideal *moral-național, ca să dea:* a) *avânt unui nou naționalism activ și plenar,* b) *isvorît dintr'o sănătoasă „concepție despre viață, în care năzuințele idealiste să se îmbine cu sentimentul datoriilor civice și naționale" (p. 5), iar* c) *tinerii să deprindă cultul adevărului, râvna de lucru bun, împlinirea datoriei, simțul răspunderii, al onoarei, al cinstei, al fidelității și al solidarității eroice în muncă până la sublimul jertfei (p. 5).*

Dar cine mai mult decât Domnul Hristos a întrupat acest ideal? Nimeni! De aceea numai în cultul Lui se desăvârșesc aceste virtuți morale, adumbrite de harul credinței vii că Dumnezeu este atotprezent și atoateștiutor, iar în ziua înfricoșată a judecății Sale va răsplăti drept, pe fiecare, după osteneala sa.

Și atunci, ca să fructificăm strădaniile dascălilor noștri și să apropiem pe copiii neamului de acest ideal suprem, socotim că e mai necesară o reîncreștinare a școlii chiar și prin legi clar exprimate, ca toți să știe că servesc lui Dumnezeu și prin El, națiunii lor. Să știe toți că religia creștină este fundamentul valorilor morale, factorul esențial al istoriei care înalță neamurile spre lumină.

Profesorii, toți, nu numai cel de Religie, să se nizuiască mai întâi ca elevii lor să fie mai presus de orice creștini adevărați și ei vor deveni mai morali, mai buni, mai harnici, mai ordonați și disciplinați, mai de caracter și concomitent vor fi mari naționaliști, gata de jertfă pentru binele neamului și al patriei lor, pe care le vor adora cu căldura cu care îmbrățișează Crucea Domnului.

Să facem ca Hristos să intre și să stăpânească în școală. Pentrucă unde va lumina El, se sălășluește cultul Adevărului, al Binelui și al Frumosului absolut, cu toată înțelepciunea cerească. In fața Lui slăbesc armele întunerecului și dispar greutățile vieții.

Unde intră Hristos, vine libertatea morală pentru împlinirea binelui din dragoste către Dumnezeu, aproapele și sine însuși. Acolo vine pacea adevărată și statornică, și dispare mulțimea de legi care întunecă mintea și slăbesc voința, căci legea toată e înscrisă în conștiința creștină luminată, care împlinește desăvârșit orice datorie pe care ne-o impune viața și clipa. *Acolo intră simțul demnității, al onoarei, al muncii cinstite și al răspunderii întregi pentru bunul public în fața lui Dumnezeu, a conștiinței personale și a națiunii. Acolo încetează egoismul și materialismul, utilitarismul și pofta nebună de acaparare pe căi*

imorale. Şi treptat se cimentează o solidaritate naţională pe una morală, zidită pe legi divine.

Hristos va înfrăţi generaţiile şi clasele sociale în marea familie românească.

Remarcăm că în şcoală nu trebue subordonată problema educaţiei creştine altora mai mărunte, căci nu-i o problemă didactică ci una de arhitectură spirituală a naţiunii, de care depinde viaţa sau moartea ei. Nu, pentrucă o generaţie, două, sau mai multe, crescute în indiferenţă faţă de valorile superioare creştine, ajungând în fruntea naţiunii îi aduc atâta amar şi rău, împiedecând-o în desvoltarea sa firească secole întregi şi chiar abătând-o dela linia destinului său.

Dacă idealul şcolii variază dela o generaţie la alta, se schimbă profilul lor moral şi întreg felul lor de-a înţelege sensul existenţei în viaţa neamului. Se schimbă astfel chiar idealul lor şi se rupe legătura organică ce le uneşte. Ele nu se pot înţelege, ziua de mâine devine nesigură pentru aceste generaţii, căci n'au nici o coheziune sufletească într'olaltă, n'au nici un fond comun, pentrucă la vremea şcolarităţii lor n'au fost îndrumate către criterii juste pentru aprecierea valorilor mari şi absolute.

De aici vrem să se reţină această lege: că şcoala trebue să consacre unor „probleme-valori" *un cult permanent, pentrucă sunt coloane de foc care ne călăuzesc peste milenii. Neglijate azi, nu ne putem gândi să le reluăm „mai târziu", cu alte generaţii. Nu! Odată rupt, firul educaţiei sănătoase se înoadă greu, dupăce se produc sdruncinări naţionale adânci, cu urmări catastrofale. Cultul acestor* „probleme-valori" *— în fruntea cărora stă cea creştină — se cuvine trecut din tată în fiu, căci formează veşnicia spiritualităţii şi solidarităţii naţionale. Esenţa lui constitue unitatea morală a rasei, fondul comun prin care ne legăm viabil de trecut şi de viitor.*

Relevând caracterul integral naţionalist al şcolii secundare, „Instrucţiunile" noui să nu uite că problema, de căpetenie a neamului nostru este sănătatea lui morală, *rezolvată exclusiv prin educaţie creştină dată fiecărei generaţii tinere. Aceasta zideşte viaţa pe temelii sănătoase, făureşte caracterul moral şi dă avânt către ideal tuturor celor cuminţi şi aleşi.*

Să nu se uite, apoi, că această şcoală este deplin în slujba naţiunii numai ca instituţie creştină, iar într'o adevărată şcoală românească nu putem face educaţie naţională după tipicul altor popoare, ea având aici un caracter specific. Acesta trebue să se întrepătrundă mereu de cea religioasă, căci ambele au o istorie comună. Despărţite, ambele sufăr, dar, mai puţin, educaţia naţională nu-şi poate ajunge scopul, iar munca noastră rămâne zadarnică, sau cu roade puţine şi trecătoare.

Să se aşeze, deci, educaţia religioasă la locul de frunte care îi revine, iar între ea deoparte şi între educaţia morală şi naţională

de altă parte, să înceapă o colaborare armonică, sistematică și neîntreruptă. Numai așa se va creia spiritul cel nou în școala românească (p. 1), cu rezultate optime pentru folosul neamului, al patriei și al statului nostru. Așa vom începe opera grea de remediere a crizei morale în care ne sbatem, iar prin tineret vom pregăti neamului un viitor mai sigur. Căci îi vom dărui aluatul cel bun de însănătoșire duhovnicească, pregătit prin aceea că vom arăta zilnic acestui tineret zările altei vieți, mai înaltă și mai bună, plină de rânduială și de sens, zidită pe idealul creștin, creator de valori veșnice.

Și suntem convinși că dacă am fi așezat la baza educației naționale idealul creștin cu 40—50 ani înainte, desigur, azi n'am fi aici.

Este un act de înțelepciune mare ca, azi mai ales, când luptăm și biruim sub semnul sf. Cruci, că o cinstim și prin viața noastră. Și e locul s'o spunem că este o datorie superioară de Stat ca să creștem copiii eroilor legendari în credința creștină a părinților, în cultul pentru Hristos, căci numai prin El arătăm lumii toată vrednicia noastră și rămânem strajă a culturii care ridică umanitatea către lumină, pace și fericire — către Dumnezeu.

Preot Prof. SIMION RADU

AM DESCOPERIT UN MECENAT: DR. IOAN P. PAPP

Ca oameni și ca creștini, toți cei ce ostenim în paginile curate ale acestei torțe de lumină ortodoxă, am refuzat totdeauna să manifestăm atitudini pesimiste. Răul, ori cât de hidoase ar fi fost înfățișerile lui, l-am semnalat cu cumpăt, l-am înfruntat cu energie și i-am opus cu conștiința curată, cu creștinească mândrie și cu elan tineresc, frumusețile luminii neapuse a Evangheliei, în a căror biruință credem cu toată tăria sufletelor noastre arzânde. Nu ne-a plăcut nici când să înegrim petele și așa destul de întunecate ale unora sau altora din aspectele vieții noastre de obște. Pe cât de reali în înregistrarea și aprecierea faptelor cari se petrec sub ochii noștri, pe atât de încrezători în posibilitatea îmbunătățirii calității lor morale — așa am fost noi și așa ne-am comportat în toată bună vremea. Țipătului sinistru de cucuvae, i-am preferat totdeauna liniștea sămănătorului care îngroapă grăunțele sub brazdă cu nădejdea că la seceriș va culege rod bogat.

Și ca să nu mai lungim vorba, vom reaminti cititorilor acestei reviste că n'am părăsit linia robustei noastre încrederi în spiritul de jertfelnicie al intelectualilor noștri înstăriți nici atunci când asvârleam întrebarea cu două tăișuri: „Unde ne sunt mecenații?" (vezi RT *XXVII, 1937, p. 369—370). Falanga acestor dătători de bună voie, pe cari sf. apostol Pavel ne încredințează că Dumnezeu îi iubește foarte (cf. II* Cor. *9, 7), umple istoria îmbărbătătoarelor tristeți ale Ardealului antebelic: instituirea de fundațiuni cu caracter de obștească folosință, devenise la noi obiceiu. Că el a înflorit cu osebire sub streașina Bisericii străbune, se știe — și credem că e de prisos să mai arătăm de ce?*

Ar trebui să articulăm anumite adevăruri neplăcute la auz pentru acea parte a intelectualității noastre — o avem, vai și pe aceasta! — care absentează dela sfatul de taină pe care umbrele mărețe ale trecutului nu încetează să-l șoptească mlădițelor lor actuale. E adevărat că ne-a pus pe gânduri golul ce se căsca înainte-ne atunci când am scris acel articol: numai dreptcredinciosul Preot Iordan Curcubătă și soția sa, maica preoteasă Aurelia, și-au mai adus aminte, pe aceea vreme, de o datină ținută altă dată în mare cinste pe meleagurile noastre. Exprimam însă nădejdea că viitorul va ridica și alți urmași vrednicilor de pomenire mecenați Emanoil Gojdu, Emanoil Ungureanu, Alexandru Lebu, Dr. Ioan Mihu, și alții, ale căror nume istoria Ardealului le-a rânduit cu cinste în paginile ei fără de moarte. Și astăzi, vedem că n'avem nici un motiv să ne căim...

Insoțind astă toamnă pe un înalt ierarh al Bisericii noastre, astăzi în pribegie, în vizitele pe cari le-a făcut fruntașilor vieții românești sibiene, am avut fericitul prilej să-l cunoaștem în de-aproape pe un venerabil și foarte distins magistrat superior din Ardealul de nord, vremelnic sălășluit — după refugiu — în cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului. Până atunci, știam puține lucruri despre dânsul: cumpăna dreptății o ține ferm și cu corectitudine exemplară în mâinile sale curate; cercetează regulat sf. biserică: la zile mari, însoțit de consilierii săi, poate fi văzut în Catedrală, iar în celelalte sărbători și Dumineci își fortifică sufletul, cu nebiruitele puteri ale rugăciunii de obște, într'o strană ferită a „Bisericii din groapă"; dela manifestațiile românești ale urbei noastre este nelipsit.

L'am mai văzut, de-atunci încoace, o singură dată, în același modest cabinet de lucru dela Palatul Justiției. Insoțit de un student al nostru, i-am prezentat — cu ceremonialul îndătinat — invitația la ședința festivă de comemorare a Mitropolitului Șaguna. După aproape un ceas de vorbă răscolitoare a trecutului, în apele pure ale căruia acest om treaz și distins se refugiază cu o pasiune înălțătoare, am plecat mai departe. Ne-a oferit la despărțire, discret și demn, o broșură. In aceeași zi am citit-o rând de rând. Și — de ce n'am spune-o? — copleșiți de emoție, am înodat firul gândurilor de un trecut pe care îl admirăm și-l vrem actualizat cu atâta ardoare. Prim-Președintele Curții de Apel din Cluj—Sibiu, dl Dr. **Ioan P. Papp** *— căci despre dânsul este vorba — ne-a hărăzit această rară și superioară satisfacție.*

Beiușan de viță preoțească, și-a pierdut rând pe rând unicul băiat Dudu, din botez Pavel Ioan Papp († 25 Sept. 1918 ca elev de liceu) și apoi soția Veturia n. Bontescu († 1936). Respectând generoasa dorință a acestei femei distinse și îndemnul inimii sale, dl Dr. Ioan P. Papp — în înțelegere cu fiica dsale Doina Papp — a constituit din averea ilustrei sale familii, care se cifrează la o valoare respectabilă, „Fundațiunea culturală de binefaceri și ajutor Pavel Ioan Papp", cu sediul în Beiuș. Actele de finalizare sunt așternute în broșura amintită (apărută în 1942, la Tipografia „Cartea Românească din Cluj"—Sibiu).

De sprijinul ei beneficiază copii săraci și silitori, școlari și studenți, orfani, bolnavi, săraci, bătrâni și neputincioși „români de neam și de lege ortodoxă, născuți în Beiuș, în jurul Beiușului, în Bradul Zărandului și în jurul Bradului, după detaliile și condițiile arătate mai pe larg în statutele fundațiunii" (p. 3). Participarea Bisericii noastre la chivernisirea fundațiunii numite — notăm cu simpatie acest amănunt — este hotărâtoare. Restul detaliilor ne interesează mai puțin.

Esențialul este că am descoperit un mecenat, adică un suflet care a meditat îndelung și cu folos asupra cuvântului Domnului: „Ești mai fericit când dai, decât când iai" (F. Ap. 20, 35).

Cine-i va urma?

Dr. GRIGORIE T. MARCU

SPOVEDANIA RECTORULUI UNIVERSITĂȚII DACIEI SUPERIOARE

— MARGINAL LA UN CICLU DE CONFERINȚE RELIGIOASE —

Pribeaga noastră Alma Mater Napocensis a programat pentru ultimele săptămâni ale sf. post al Nașterii Domnului un ciclu de patru conferințe religioase, accesibile studențimii și obștei sibiene de toate stările.

Decanul în funcțiune al Facultății de Litere și Filosofie, dl Prof. Dr. D. D. Roșca l-a inaugurat Duminecă 22 Nov. 1942, vorbindu-ne cu suplețea pe care i-o cunoaștem de mult, despre „Sentimentul religios și gândirea filosofică".

I-a urmat Păr. Prof. Dr. I. Lupaș, Prorectorul Universității, care — cu știuta-i vervă și competență — a șters praful ce acoperea figura excepțională a uitatului Mitropolit ardelean al Ungro-Vlahiei, vrednicul de pomenire Ierarh Teodosie Veștemeanul (Duminecă 29 Noemvrie 1942). Conferința eruditului istoric ardelean și academician român apărând în întregime — simțitor amplificată — în acest fascicol al revistei noastre, ne socotim dispensați de plăcuta obligațiune de-a o mai comenta precum merită.

O săptămână mai târziu, am ascultat pe dl Prof. Dr. Iuliu Hațieganu, Rectorul Universității, care ne-a vorbit Duminecă 6 Dec. 1942 (Praznicul sf. Ierarh Nicolae), despre „Puterile culturii creștine".

Reputatul elenist dl Prof. Dr. Șt. Bezdechi, a încheiat ciclul de conferințe religioase (Duminecă 13 Dec. 1942), cu subiectul desprins din opera marelui mistic răsăritean sf. Maxim Mărturisitorul: „Scara iubirii".

Succesul cu care s'a soldat această experiență a fost desăvârșit. Asistența care umpluse de fiecare dată, până la refuz, sala de conferințe, a înglobat pe lângă număroși studenți dela Academia teologică „Andreiană" și dela Facultățile de știință laică, elita societății românești sibiene, în frunte cu I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Două lucruri trebue reținute în deosebi din această deplin isbutită experiență: 1. inițiativa ciclului de conferințe religioase și 2. cutremurătoarea spovedanie a Rectorului Universității Daciei Superioare. Să le luăm pe rând — și fără a face risipă de cuvinte.

1. Meritul celei dintâi revine în întregime dlui Rector Dr. Iuliu Hațieganu și Păr. Prof. Aurel Nanu, duhovnicul studenților universitari. Ea este una din consecințele practice ale vrerii, de atâtea ori manifestată de către dl Rector Hațieganu, de-a apropia cât mai mult Universitatea ardeleană de Biserică și de-ai hărăzi studențimii o temeinică educație religioasă. Dezideratul acesta, înscris la loc de frunte în programul de acțiune ce și l-a făurit când i s'a încredințat conducerea acestei înalte instituții, a fost onorat după cuviință.

2. Cât privește conferința dela sf. Nicolae, aceasta — fără să constitue o noutate, dl Rector Hațieganu nefiind la prima manifestare de adeziune necondiționată la idealurile netrecătoare și de neîntrecut ale Bisericii lui Hristos în lume — a constituit o adevărată revelație. Dl Dr. Iuliu Hațieganu — o știm cu toții — este nu numai un profesor de indiscutabil prestigiu, ci și un medic practician de reputație europeană. Cu atât mai mult câștigă deci în valoare uluitoarea mărturisire a acestui savant pentru care știința medicală nu mai are nici un secret — făcută la'nceputul conferinței în chestiune — când a spus că pe măsură ce a avansat în descifrarea organismului omenesc, a simțit fortificându-i-se credința în Dumnezeu. *Ce întremător tonic pentru convingerile religioase morale ale studențimii care-l asculta! Tineretul nostru universitar asista astfel la confirmarea masivă a adevărului așternut în cunoscuta zicală: „Puțină știință îndepărtează de Dumnezeu; multă știință, apropie".*

De altcum, dl Rector Hațieganu a repetat și cu prilejul amintit că tinerele generații au astăzi urgentă trebuință de-o educație temeinică, ale cărei determinante nu pot fi decât credința în Dumnezeul străbunilor noștri și încrederea totală în vigoarea de nebiruit a Neamului românesc. Iar exegeza făcută devizei înscrise pe nouile flamuri tricolore ale Universității noastre — credință, știință, vigoare *— poate intra cu cinste, ca o pagină de clasică frumusețe și de amplă rezonanță românească, într'o antologie a infuziilor de optimism robust pompat de câțiva dintre fruntașii vieții noastre publice în sufletul întristat al celor ce străbatem această cumplită răscruce de vremi.*

Mai trebue să repetăm și noi mărturisirea făcută de personalități cu rosturi superioare în viața plenară a Neamului nostru: Universitatea Daciei Superioare este cât se poate de bine îndrumată de actualul ei înaintestătător?

Dr. GRIGORIE T. MARCU

PĂSTORUL CEL BUN

O DECLARAȚIE A I. P. SF. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI

Afluența publicului la liturghiile arhierești din Catedrală și la recepțiile oficiale ce se desfășoară la Reședința mitropolitană din Sibiu în anumite zile însemnate ale anului bisericesc, este tot mai vizibilă pe măsură ce vremea trece, iar seriozitatea generației actuale, asupra căreia apasă răspunderi din ce în ce mai grele, sporește. La Anul nou, la Paști, la Rusalii, la sf. Nicolae, la Crăciun, lumea aleargă într'un număr impresionant să-l audă vorbind pe I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, iar mărturisirile pe cari le face Înaltul Ierarh sunt comentate cu interes și cu înfiorată bucurie în presă și pe cale particulară.

Vorbește așa de frumos Chiriarhul nostru! Graiul Său, cu modulări metalice, de-o rară distincție, fraza sa rotundă și plină de sens, limpezimea gândului Său drept și dogoritoarea căldură pe care o emană această elocvență fremătătoare, au făcut demult din I. P. Sf. Sa unul din cei mai gustați vorbitori pe cari îi avem astăzi. Ne-am obicinuit să vedem într'ânsul pe cel mai autorizat și mai înzestrat interpret al năzuințelor obștei românești de dincoace de munți și un îndrumător de optim prestigiu al vieții plenare a neamului românesc. Cuvântul Său e ascultat *de fiecare dată — și la propriu și la figurat. Și e un mare noroc că în vârtejul unor vremuri atât de învălmășite avem pe cine asculta, totdeauna însuflețiți de încrederea desăvârșită că zările pe cari ni le indică îndemnurile Sale irezistibile se scaldă'n mare de lumină, iar căile ce duc într'acolo drepte sunt.*

Organele noastre de presă, chiar și acelea cari până acum n'au manifestat nici o aderență la idealurile Bisericii străbune, au zăbovit insistent asupra Pastoralei de Crăciun a I. P. Sf. Sale, desprinzând din rândurile ei robuste principii de orientare în vâltoarea împrejurărilor actuale, valabile pentru întreaga suflare românească. Iar cuvântarea de răspuns la urările ce i-au fost prezentate de capii autorităților și instituțiilor urbei noastre, cu pilejul recepției tradiționale de Anul nou 1943, a avut un răsunet cel puțin tot atât de larg și îmbărbătător. Încrederea desăvârșită în acel minunat echilibru sufletesc al poporului român, care ne-a ușurat biruirea atâtor strâmtorări, și mai presus de toate conservarea neamului nostru, — iată linia de conduită a cărei urmare I. P. Sf. Sa ne-a recomandat-o tuturor, conducători și conduși, neuitând să dea această bărbătească justificare înaltului îndemn: „pentru a putea pune în cumpănă, în clipa decisivă, toate puterile și virtuțile noastre".

Nouă ni se pare însă că în comentariile făcute cuvântării de Anul nou a I. P. Sf. Sale nu s'a insistat, atât cât ar fi trebuit, asupra unei îndoite asigurări pe care a dat-o Înaltul Ierarh. Facem această remarcă animați de dorința curată de-a valorifica o declarație care ni se pare esențială pentru vremile ce le străbatem. Atâta tot!

O zicală de circulație curentă, spune că „prietenul adevărat la

nevoe se cunoaşte". Istoria Ardealului antebelic — şi de doi ani încoace a unei jumătăţi din el — e mărturia cea mai elocventă a sprijinului neprecupeţit pe care Biserica ortodoxă, veacuri dearândul ea singură, l-a dat elementului de sânge şi limbă românească, pentru ca să-şi conserve nealterată fiinţa sa etnică şi să-şi poată făuri o istorie demnă de virtuţile sale fireşti.

Aşa va fi şi acum — şi totdeauna!

„Să fiţi convinşi că această Biserică se strădueşte şi azi să se identifice, prin slujitorii ei, cu suferinţele şi cu aspiraţiunile neamului. In aceasta vedem noi slujitorii altarelor — a spus I. P. Sf. Sa — rostul Bisericii în aceste timpuri. Vom ruga pe Dumnezeu cu tot mai multă căldură ca să-şi coboare darul şi binecuvântarea Sa peste ţară şi neam. Vom turna în cererile noastre toată văpaia credinţii, ca prin credinţa în Dumnezeu să ţinem trează credinţa în dreptatea cauzei româneşti şi voinţa poporului de a aduce orice jertfă pentru satisfacerea ei".

E un legământ care obligă întreg cinul preoţesc.

Neînţelegând să se limiteze la generalităţi, I. P. Sf. Sa a mers ceva mai departe: şi-a mărturisit vrerea nestrămutată de-a rămânea pururea alăturea de popor, la bine şi la rău, de-a împărtăşi fără şovăire soarta ce-i va fi hărăzită acestuia. Cităm:

„Nu putem şti ce ne va aduce anul cel nou. Fără îndoială el va reclama şi dela noi, ca dela toată lumea, mari încordări şi poate să ne supună la grele încercări. **In ce mă priveşte sunt gata să intru, cu poporul credincios al meu, dacă aşa va fi predestinat din partea lui Dumnezeu, şi în noaptea cea mai amară a suferinţii".**

Nouă ni se pare că această asigurare reprezintă partea cea mai semnificativă şi mai cutremurătoare din cuvântarea de Anul nou 1943. Orice comentar este inutil.

Există mărturisiri cu caracter public cari ies din comun, fără a fi senzaţionale. Avem aici una. Ea nu poate constitui o senzaţie decât pentru cei ce n'au pătruns înţelesul concepţiei I. P. Sf. Sale despre caracterul de căpetenie al Bisericii noastre — **Biserică a poporului** *prin tradiţie şi prin definiţie.*

„Bucuriile poporului meu sânt bucuriile mele, şi durerile lui sânt durerile mele" — a spus oarecând, din acelaşi loc, restauratorul Mitropoliei Ardealului, Andreiu Şaguna. Apărătorul şi plinitorul lăsământului său e şi mai categoric.

*

Intors acasă dela recepţia de Anul nou 1943, am citit rând de rând pericopa ioaneică despre Păstorul cel bun, care-şi pune sufletul pentru oile Sale (Ioan 10, 1 urm.).

. . . Şi am înţeles mai bine ca oricând de ce-l urmează turma.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

MIŞCAREA LITERARĂ

† *Nicodim*, Patriarhul României: VIAŢA ŞI OPERILE SF. APOSTOL PAVEL. Traducere după F. V. Farrar („Ogorul Domnului" vol. XXI). Editura şi tiparul sf. Monastiri Neamţu 1941, p. XVIII+638, Preţul Lei 250. —

Sf. Apostol Pavel este — am spus ceva mai mult decât „a fost" — cea mai complexă personalitate a creştinismului primar. Registrul posibilităţilor sale sufleteşti, vădite în inepuisabila-i gândire teologică şi'n osârdia-i misionară fără egal, e imens: el îl ridică la altitudinea neajunsă a celui mai pur geniu împlinit care a servit vreo dată scopurile împărăţiei lui Dumnezeu în lume. Sublim şi uman, duios şi energic, tandru şi neînduirător totodată, aşa ni-l disvălue la tot pasul cele 14 epistole ale sale şi fragmentele de nepreţuită valoare istorică şi psihologică pe cari le-a aşternut în cartea Faptelor Apostolilor stilatul medic antiohian sf. Luca. A fost, fără 'ndoială, cel mai dotat şi mai zelos „nebun" pentru Hristos din câţi cunoaşte sbuciumata istorie a Bisericii lui Hristos în lume. Nimeni nu l-a egalat în alergăturile sale isvoditoare de lume nouă. Nici un alt sfânt scriitor nu a hărăzit generaţiilor succesorale — ne aflăm şi noi printre ele — o atât de îmbelşugată şi de compactă zestre scripturistică. Să fie oare o pură întâmplare faptul că cel mai inteligent şi mai exigent istoric al începuturilor creştinismului, sf. Luca, i s'a ataşat din primul moment tocmai lui? Harul de Sus, mai vizibil decât la ori care altă personalitate de prestigiu a vremurilor neotestamentare, s'a altoit aici pe un fond uman din calea-afară de bine dotat şi de temeinic prelucrat. Sf. Apostol Pavel a fost virtuosul tuturor situaţiilor imaginabile cari pot interveni în viaţa unui ins rezonabil sau a unei obştii organizate. El însuşi mărturiseşte undeva că s'a făcut tuturor toate, ca măcar pe unii să-i dobândească pentru Hristos (cf. I Cor. 9, 22). Sarcină neasemuit de grea. La el: sarcină onorată până la capăt, pe măsura asprelor ei porunci. A isbutit fiindcă a fost apostol al lui Hristos Iisus.

Dar şi pentru că a rămas om deplin şi după cutremurătoarea experienţă de pe drumul Damascului, care l-a trecut prin rigorile naşterii celei de a doua. Sf. Ioan Hrisostom, care-i nu numai cel mai autorizat interpret al scripturilor Apostolului neamurilor, ci şi cel mai fin analist al geniului paulin, a stilizat acest adevăr într'o propoziţiune de-o scurtime şi de-o savoare elină: „Deşi-i Pavel, a fost însă şi el om" (εἰ καὶ παῦλος ἦν ἀλλ'ἄνθρωπος ἦν).

Amănuntul acesta nu trebue pierdut din vedere de cercetătorii cari se apleacă asupra acestei personalităţi excepţionale cu sârguinţă şi cu iubire de adevăr. Dar nici nu trebue exagerat.

Se știe că despre viața și opera sf. Apostol Pavel s'au scris vrute și nevrute, în lucrări uimitoare ca număr și dimensiuni. Dar se mai știe și aceea că istoria eterodoxiilor cari au supus la grele încercări rezistența ctitoriei văzute a Mântuitorului — Biserica dreptcredincioasă — este tot atâta cât o facere a Apostolului neamurilor de toate, pentru toți, de către toți eresiarhii. Cunoașteți așchii desfăcute în mod abuziv din trupul Bisericii celei una care să nu revendice paternitate paulină? Și n'am dat uitării nici acele ilariante încercări de a face din sf. Apostol Pavel un concurent al Mântuitorului, proclamându-l fără știrea și mai ales fără vrerea lui adevăratul și unicul întemeietor al creștinismului. Incercăm să ne imaginăm răfuiala care va trebui să aibă loc cândva, pe celălalt tărâm, între cel de-al patrusprezecelea apostol și detractorii sau admiratorii fără măsură ai operei sale; ea trebue să fie teribilă. Căci geniul paulin, ori cât de complex ar fi el, rămâne totuși atât de clar încât să nu îngădue a fi răstălmăcit de nici un oaspe bine intenționat al comorilor sale inepuisabile.

Am ridicat cu acestea o problemă de-o gravitate deosebită. Și i-am dat răspunsul pe care nu-l vom renega nici când: Ca să tălmăcești corect viața și opera sf. Apostol Pavel, trebue să fii ceva mai mult decât un cititor împătimit și un cunoscător desăvârșit al scripturilor sale. Așa ceva, horribile dictu, poate fi orice sectar pe care-l găsești pururea cu Noul Testament la grindă sau după șerpar. E necesară o aderență organică la idealurile pauline — educația religioasă sau studiile de specialitate o pot ascuți, dar n'o pot crea — o inteligență suplă, o inimă arzândă, un temperament flexibil, o cultură clasică-creștină desăvârșită și mai presus de toate conștiința unei subordonări sincere și unei totale devoțiuni lui Hristos-Dumnezeu, unicul făuritor al acestei minuni de curaj creștinesc, de totală limpezime a gândului și de cuceritoare înfăptuire creștinească pe care o numim cu emoție și admirație „Pavel Apostolul lui Iisus Hristos".

Există nenumărate biografii pauline, în toate limbile și pentru toate stările. Câte din ele au avut succesul scontat de autorii lor? Numai cele cari au corespuns acestor implacabile exigențe.

Traducerea I. P. Sf. Patriarh Nicodim, ierarhul-cărturar care este totdeodată și înaintestătătorul Bisericii ortodoxe a României, ne obligă să rostim un cuvânt drept asupra operei reputatului canonic de Westminster și capelan al Reginei Angliei, doctorul în Teologie F. V. Farrar. Cartea o ținem de vreme'ndelungată pe masa noastră de lucru și în evidența noutăților științifice ale acestei reviste, cu toate că am citit-o cu atențiune de mult. Semn lămurit că am ezitat să vorbim despre ea — ar putea spune cineva.

Da și nu! De sigur că dimensiunile ei impunătoare, ca și mărinimoasa trudă care a fost așternută în paginile sale luminoase și dense, ne-au obligat să chibzuim îndelung înainte de-a ne putea hotărî să

dăm în vileag judecata noastră asupra acestei lucrări de merit. O facem acum, fără îndoieli și fără reticențe.

Farrar, teolog anglican prin pregătire și profesiune, este un talent remarcabil și un sincer admirator al ctitorilor de lume nouă cari au fost Fiul lui Dumnezeu întrupat și Apostolul neamurilor. Viața și învățătura Mântuitorului le-a așternut, senin și corect, într'o lucrare care vădește la tot pasul contactul direct cu scena pe care s'au ivit și manifestat ele.

Cât privește cartea de față, autorul însuși mărturisește că a fost mai puțin norocos: n'a avut putința să calce drumurile bătătorite de Apostolul mântuirii neamurilor.

Și totuși experiența sa a reușit. Mai puțin vie decât cartea similară a lui Deissmann (ed. II în 1925), care a cercetat totul, cu deamănuntul, la fața locului, lucrarea lui Farrar se impune prin bogăția amănuntelor și seriositatea documentării, obținută ori de câte ori s'a simțit trebuință prin confruntarea rezultatelor la cari a ajuns el cu opiniile unor rabiniști consacrați, de rasă semită, copios consultați în faza ei pregătitoare (vezi p. XVIII). Spirit ordonat, respectuos față de datele istorice verificate cu un ager spirit critic, Farrar este totdeodată și un virtuos al genului narativ-pitoresc. Scrie osebit de plastic și colorat — însușire pe care i-o recunoaște pe bună dreptate teologul rus Prof. A. Lopuhin, după a cărui traducere se orientează și I. P. Sf. Patriarh Nicodim. Lucrarea sa se distinge prin temeinicia argumentării, fluiditatea stilului și coloratura vioae a expunerii. Un erudit care scrie frumos, un anglican care se silește să cugete paulin — și nu în zadar — un paulinist incorigibil, — iată ce rezultă din lectura lucrării lui Farrar.

Respectabila trudă a I. P. Sf. Patriarh Nicodim nu a fost de prisos. Suntem atât de săraci în biografii pauline. Iar cât privește lucrările de concepție, cari îmbină viața cu opera scrisă, ca cea de față, cu atât mai vârtos.

Literatura teologică românească a făcut, prin această traducere, o achiziție prea prețioasă ca să ne fi putut îngădui s'o dorim îmbrăcată în alt limbaj decât cel categoric mânăstiresc-nemțean cu care ne-a obicinuit osârduitorul cărturar conducător al Bisericii ortodoxe române.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

*

Preot Dr. *Ilarion V. Felea*, Profesor la Academia teologică din Arad: DUHUL ADEVĂRULUI. Arad, Tipografia Diecezană 1942, p. XVI+528; Prețul Lei 300. —

Distinsul nostru colaborator Păr. Prof. Dr. I. V. F. ține de spița nobilă a acelor talente rari cari nu mai au nevoe să fie prezentate în mod special cititorilor, tocmai pentru că fiecare nouă lucrare ieșită din înțelepciunea și zelul lor inepuisabil îți spune mai mult și mai sigur despre făuritorul ei decât cele mai elocvente cuvinte.

Cartea de față, proaspăt scăpată din teascurile tiparniței eparhiale dela Arad, este o *colecție de predici.* Dar cu atâta n'am spus tot ce trebue despre ea. Credem că în literatura noastră omiletică e unică și avem bune temeiuri să afirmăm că apariția ei reprezintă o răscruce în produsele genului. Autorul încearcă o experiență îndrăsneață: reabilitează *predica de conținut doctrinar.* Intr'aceasta zace noutatea lucrării. Iar valoarea ei excepțională o asigură deopotrivă temeinica și înalta cultură a profesorului de Teologie, ca și considerabila experiență pastorală a preotului. Amvonul îi este tot atât de familiar ca și catedra de Dogmatică și Apologetică dela Academia arădană. Și-a început doar apostolia ca preot la țară și preot a rămas și după sălășluirea sa la Arad.

In predoslovia cărții, Păr. I. V. F. își exprimă convingerea că „dacă fiii Bisericii noastre ar fi mai bine inițiați în tainele creștinismului, mai bine educați în școală prin catehizație și în biserică prin predică bine documentată, ar avea convingeri religioase mai tari și nu ar cădea așa ușor în ispita prozelitismului sectar". P. C. Sa este de părerea — tare ca o convingere de nestrămutat — că *predica zilelor noastre, ca să-și ajungă scopul, trebue să popularizeze materia studiilor teologice, să aibă un conținut doctrinar.* Studiile creștine nu mai pot rămânea zăvorâte între zidurile școlilor și între table de cărți, fără ca sporul împărăției lui Dumnezeu să nu sufere. „Trăim într'un veac al ideologiilor, în care suntem chemați să ne încadrăm și cu predica. Suntem ca pe vremea mitropolitului Petru Movilă, sau dacă vrem să mergem mai departe, ca pe vremea sinoadelor ecumenice: se verifică din nou temeiurile doctrinare pe care se află Biserica. Se încrucișează toate curentele de gândire, se atacă toate filosofiile, se combat toate religiile, se cutremură toate așezămintele de veacuri ale omenirii, se propagă toate eresurile, dela cele populare și mistice, până la cele raționaliste și oculte. Toate apelează la luminile rațiunii și agită sentimentele oamenilor, pentru a-și pretinde întâietatea și infailibilitatea.

Intr'o astfel de atmosferă, la o așa mare răscruce istorică, nu mai încape discuție, predica nu poate avea decât un *conținut doctrinar*, adică un conținut în care să se arate și să se desbată din punct de vedere biblic, patristic și rațional, principiile dogmatice, morale, liturgice, apologetice, istorice și canonice ale creștinismului.

Foarte greșit s'a crezut că Dogmatica, Morala, Exegeza, Apologetica, Liturgica, Mistica, Dreptul canonic, Istoria bisericească și celelalte studii creștine, se învață numai pentru examene și diplome. Cu astfel de păreri s'au golit bisericile de credincioși. O predică în care nu se reflectă sistematic conținutul acestor discipline teologice, este o predică de vorbe goale, o predică rostită în vânt și fără efectul dorit. O predică bună este aceea care răspunde la trebuințele, întrebările, chinurile și durerile sufletești ale credincioșilor de o parte, iar de alta, care propagă principiile religiei creștine, dela care sufle-

tele se lasă învăluite, amăgite şi rătăcite, numai atunci, când se clatină temeliile lor" (p. VI-VII).

Colecţia de predici pe care Păr. I. V. F. ne-o prezintă în cartea „Duhul Adevărului", este întruparea acestor convingeri.

Autorul a săvârşit o muncă uriaşe. Cu toate că predicile de conţinut doctrinar sunt cele mai grele, P. C. Sa ne oferă aici câte un model al genului pentru toate Duminecile şi praznicile de peste an, inclusiv sărbătorile naţionale (ca Ziua Eroilor şi 10 Maiu). De Crăciun, Săptămâna sf. Patimi, sf. Paşti şi Rusalii, cartea îmbie câte o predică pentru fiecare zi a praznicului. Subiectele tratate aparţin următoarelor discipline teologice:

Dogmatica (Izvoarele dogmelor, Teologia, Creaţiunea şi căderea, Mântuirea şi Eshatologia), *Morala creştină* (Principii generale, Virtuţile religioase, Virtuţile morale, Probleme morale, sociale, religioase), *Liturgica ortodoxă* şi *Apologetica şi viaţa duhovnicească*. Un conspect al lor (p. IX urm.), uşurează aflarea rapidă a subiectului dorit.

Cu mici schimbări şi adaptări, multe dintre predicile înmănunchiate aci pot fi rostite la *cununii* şi *înmormântări*. Cititorul află îndrumările trebuincioase în acest scop la p. X urm.

O notă simpatică şi originală a celor *88 predici* — căci atâtea cuprinde cartea de faţă — este *întinderea* lor: ele se limitează, în medie, la 5—6 pagini de tipar. Dar densitatea cuprinsului lor, întretăiat la tot pasul de paranteze cu indicaţii de texte biblice, le face cât se poate de elastice. Ori care propovăduitor zelos şi priceput le poate acomoda după dorinţă şi după trebuinţă.

Predicile Păr. I. V. F. nu sunt bucăţi scrise numai pe hârtie, ci adevăruri propovăduite de pe amvonul Catedralei din Arad şi în alte biserici. Interesul cu care au fost ascultate, i-a servit de îndemn autorului ca să le dea la tipar.

Rezumând în fiecare din ele „conţinutul clasic al învăţăturilor creştine, din convingerea că tot ce este clasic rămâne, şi tot ce adaugă oamenii şi vremea se duce", autorul a urmărit şi a isbutit pe deplin să arate „care este *esenţa creştinismului, duhul adevărului*, creştinismul din punct de vedere al doctrinei sale dogmatice, morale liturgice şi mistice, *sfânta ortodoxie* dela care nu ne putem abate nici vii, nici morţi" (p. XI).

Lucrarea Păr. I. V. F. ne-a entuziasmat şi ne-a întărit în credinţa că ea va deschide zări noui propovăduirii învăţăturilor noastre ortodoxe. Ca să isbutească, ea trebue să circule. Şi nu înţelegem cum ar putea să lipsească din vreo bibliotecă parohială sau preoţească. Pe câţi dintre slujitorii sfintelor noastre altare nu i-am auzit plângându-se — şi pe bună dreptate! — că duc lipsa unei cărţi de genul acesta. Acum o au! S'o fructifice spre mărirea lui Dumnezeu în lume.

Şi încă ceva! Credem că toate conferinţele noastre protopopeşti şi cercurile preoţeşti ar trebui să se ocupe de ea. In acest scop,

citirea și discutarea cu luare aminte a miezosului ei „Prolog" (p. V-XIII), se impune. Căci el servește idealul *predicii cu — și despre — Hristos*, pe care I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului se străduește de decenii s'o împământenească la noi.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

⊛

Dr. *Milan P. Șesan*, Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți: ORIGINEA ȘI TIMPUL PRIMELOR TRADUCERI ROMANEȘTI ALE SF. SCRIPTURI. (Extras din revista „Candela"). Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei 1939, p. 156, Lei 80.—

Păr. Prof. Dr. M. P. Șesan, titularul catedrei de Istorie bisericească universală dela Facultatea de Teologie din Cernăuți, s'a impus atențiunii oamenilor de știință, la o vârstă la care alții abia încep să lucreze, ca unul dintre cei mai erudiți și mai productivi cărturari ai noștri. Lista lucrărilor P. C. Sale este impresionantă, iar valoarea conținutului lor a fost subliniată după cuviință de cercetători număroși și competenți.

In cartea de față, rod al pilduitoarelor sale strădanii științifice desfășurate la Cernăuți înainte de ocuparea lui vremelnică de către trupele roșii, Păr. Prof. M. P. Ș. răstoarnă cu curaj și cu argumente irezistibile prejudecățile privitoare la introducerea limbii române în Biserica noastră. Simion Bărnuțiu, I. Sbiera, Nicolae Iorga, I. Bărbulescu, O. Densușianu și tot alaiul de nume mai mărunte cari le-au împărtășit opiniile, sunt supuși, cu teoriile lor cu tot, unei analize minuțioase, al cărei rezultat este egal cu o repudiere elegantă — și nu mai puțin categorică.

Primele încercări de a traduce în limba română unele texte de cuprins religios, potrivit cercetărilor P. C. Sale, trebue să fi fost făcute încă din veacul XIV. Un călugăr sau un laic va fi intreprins atunci lucrarea anevoioasă, creatoare de epocă nouă,a întocmirii unui alfabet românesc de coloratură cirilică. Slavonismul, omnipotent în biserică pe acea vreme, ca și tradiționalismul tenace al poporului nostru, n'au încurajat câtuși de puțin răspândirea acestor traduceri fragmentare românești. Dar odată cu epoca înfloritoare care coincide cu domnia lui Alexandru cel Bun (1400—1433), lucrurile se schimbă cu totul. Mândri de independența lor politică și economică, Românii moldoveni — istoria e mărturie — se străduesc să-și agonisească și neatârnarea bisericească și culturală.

Incercarea reușește. Prestigiul indiscutabil al Domnitorului și vaza pe care și-o câștigase țara în afară, încurajau silințele de zidire nouă înlăuntru.

Cercetările Păr. Prof. M. P. Ș. ajung la concluzia că în această zodie fericită, la sf. mânăstire Moldovița, între anii 1402 și 1418, s'ar fi tradus în românește întreagă Sf. Scriptură. Fragmente din această traducere ni s'au păstrat în Codicele Voronețian și în Psaltirea Scheiană.

Nu e locul să transcriem aici argumentele invocate în acest scop şi utilizate de autor cu un ager spirit critic. Pentru cunoaşterea lor, lectura atentă a cărţii este absolut necesară.

Noi ne mulţumim să subliniem că cercetările Păr. Prof. M. P. Ş. împing originea primelor traduceri româneşti ale Sfintei Scripturi până în *primul pătrar al veacului XV.*

Cartea în chestiune a Păr. Prof. M. P. Ş. este tot atâta cât o revizuire deplin isbutită a uneia din cele mai complicate probleme de istorie a culturii româneşti.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Dr. *Iustin Moisescu,* Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuţi: SFANTA SCRIPTURA ŞI INTERPRETAREA EI IN OPERA SFANTULUI IOAN HRISOSTOM (Extras din revista „Candela"). Cernăuţi, Tip. Glasul Bucovinei 1942, p. 126.

Nu ajunge să fii un om de talent pentru ca să scrii o carte ştiinţifică vie. Mai trebue ceva: să stăpâneşti desăvârşit subiectul căruia i te dedici.

Prietenul şi colegul nostru de Noul Testament dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi, este şi una şi alta. Cartea pe care ne-a trimis-o ca dar de Crăciun, o dovedeşte cu prisosinţă. Lectura ei te odihneşte şi de înalţă. Ii întorci ultima filă hotărât să mai revii, ca la o comoară pe care o preţuieşti fiindcă musteşte de avuţii. Simţi că ai multe de cules dintr'ânsa, şi gândul acesta te îndatorează să-i acorzi un respect care nici când n'o să-ţi poată părea exagerat, cu atât mai puţin gratuit. A vorbi despre o asemenea carte, este o plăcere. A o îmbia şi altora, este o datorie. Nici o insistenţă nu este de prisos în asemenea cazuri, atât de rare — de ce n'am spune-o? — în nevoinţele celor devoraţi de pătimaşa grije de-a citi înaintea altora noutăţile ce cad în sfera preocupărilor lor, nu numai pentru a se instrui pe ei înşişi, ci şi — mai ales — pentru a putea sfătui, cu conştiinţa împăcată, şi pe alţii, ce să citească şi ce să evite a citi. Oaspele atent al acestor rânduri a înţeles, suntem siguri, că am spus cu acestea ceva mai mult decât pot arăta vorbele noastre.

Dr. I. M. este la prima sa lucrare de specialitate. O monografie despre Evagrie Ponticul, tipărită în greceşte, înainte cu câţiva ani (vezi *RT* XXVIII, 1938 p. 127), a fost notată de reputatul patrolog D. Balanos, profesor la Facultatea de Teologie din Atena, cu supremul calificativ: „arista" (eminent) şi i-a hărăzit sărbătoreşte doctoratul în sfânta ştiinţă. Iar când Facultatea de Teologie ortodoxă din Varşovia i-a solicitat răposatului Patriarh Miron Cristea un tânăr teolog, bine pregătit, care să ocupe catedra de Noul Testament, alegerea acestuia s'a oprit asupra strădalnicului său bursier dela Seminarul teologic din Câmpulung (Muscel) şi dela Facultăţile de Teologie din Atena şi Strasbourg, Dr. I. M.

Misiunea ce i-a fost încredinţată lui Dr. I. M. la Varşovia, deşi de scurtă durată, a hărăzit ştiinţei teologice româneşti a Noului Testament una din cele mai promiţătoare energii. Înapoiat în patrie după ocuparea Poloniei de către trupele germane şi bolşevice, Dr. I. M. a fost utilizat, în calitatea dobândită peste hotare, la Facultatea de Teologie din Cernăuţi. Devotându-se din tot sufletul disciplinei teologice a Noului Testament, la catedra pe care a onorat-o aproape patru decenii învăţatul de renume mondial Păr. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu, tânărul profesor Dr. I. M. ne oferă în cartea de faţă o lucrare de maturitate ştiinţifică.

Simpla ei răsfoire te încredinţează că stai în faţa unei cărţi alimentată din sursele nemijlocite ale subiectului pe care-l desbate. „Subsolul" ei te îndrumă aproape constant la originalul operei hrisostomice, aşa cum figurează el în migăloasa şi epocala lucrare a abatelui J. P. Migne. Literatura intermediară este disparentă. Prof. Dr. I. M. este un elenist consumat. Stăpâneşte la perfecţie greaca clasică şi modernă. Când osteneam împreună la Atena, am avut bucuria să aud din gura unui fost profesor de-al nostru, dela Facultatea de Teologie, cel mai surprinzător elogiu: colegul I. M. îi întrecuse în greaca clasică pe cei mai buni studenţi greci ai acestei înalte instituţii de ştiinţă teologică ortodoxă.

Aveam, prin urmare, cele mai bune temeiuri să întâmpinăm cu deplină încredere cartea sa de debut în disciplina căreia-i serveşte, de câţiva ani, la o catedră universitară deţinută până bine de curând şi încărcată de un prestigiu arareori întâlnit de către Păr. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu. Lectura ei, cum spuneam, n'a desminţit câtuşi de puţin creditul neprecupeţit pe care i l-am acordat cu anticipaţie.

E de prisos să mai zăbovim asupra norocoasei alegeri pe care a făcut-o Prof. Dr. I. M. când s'a oprit asupra acestui subiect. Sf. Ioan Gură de Aur a fost şi a rămas cel mai zelos şi mai autorizat interpret al Sfintei Scripturi pe care îl cunoaşte istoria Bisericii creştine. E vremea ca opinia după care cea mai fremătătoare elocvenţă creştină a ilustrat-o el, să sufere o uşoară rectificare: contactul permanent cu Sf. Scriptură, zăbava asiduă asupra dumnezeeştilor învăţături revelate oamenilor, a ilustrului arhiepiscop - patriarh constantinopolitan — şi mai ales a fostului preot antiohian care făcuse din amvon un for de judecată ce nu cruţa nici fărădelegile comise de unii sau alţii dintre puternicii zilei, fie aceştia chiar membrii casei imperiale — a hărăzit Biserici creştine pe cel mai cuceritor şi mai neînduplecat propovăduitor al adevărurilor ei netrecătoare. Altitudinea la care s'a ridicat exegetul, nu este întru nimic inferioară aceleia pe care a atins-o „gura de aur" care însufleţia oarecând amvoanele antiohiene şi constantinopolitane. Dimpotrivă! Astăzi este cu neputinţă de conceput bunăoară un comentar modern la epistolele pauline care ar ocoli sau ar refuza luminile hrisostomice. E acesta

un adevăr pe care exegeţii se lasă cu tot mai vizibilă uşurinţă convinşi să-l ia în considerare, când purced la treabă.

Dacă sf. Ioan Hrisostom n'ar fi fost sfântul cunoscător al Bibliei şi neegalatul ei tâlcuitor în duh şi adevăr, faţă de care Biserica noastră manifesta preferinţe speciale încă din epoca sinoadelor ecumenice, el era cu certitudine un talent literar de posibilităţi nebănuite, un retor neîntrecut şi un filosof de vocaţie. Dumnezeu a voit însă altfel; şi l-a pus deoparte, ca pe Saul din Tars, pentru sporul împărăţiei Sale în lume.

Din ceasul acela, „Sfânta Scriptură devine pentru el cartea pe care numai moartea a putut să i-o smulgă din mână "(p. 119).

Exegeza sa? O ilustrează fără greş omiliile, „acest gen retoric ridicat de el la cel mai înalt grad de perfecţiune" (p. 121). Ele cuprind în mod regulat o primă parte explicativă a unui verset sau fragment scripturistic, care include nu numai formularea dreptei învăţături ce se desprinde dintr'ânsul, ci şi combaterea metodică şi energică a ereziilor cari îi revendică în mod abuziv paternitatea. Aplicarea morală la viaţa creştinului urmează fără excepţie în partea a doua: presantele sale apeluri la adoptarea unei conduite demne de numele de creştin, îţi rememorează arhitectura scripturilor sf. Apostol Pavel, acest „mare dascăl" al sf. Părinte Ioan Hrisostom. Doxologia finală, tot aşa.

Minte ageră cum puţine cunoaştem, sf. Ioan Hrisostom se adresează totuşi, de preferinţă, inimii ascultătorilor: câştigând-o, ai sporit ceata mărturisitorilor întru cuvânt şi faptă ai dumnezeescului Fiu întrupat.

Ermineutica lui? Ajutorul harului dumnezeesc, asistenţa episcopului (sau a preotului) şi metoda credinţei în însuşirea adevărurilor revelate — iată coloanele ei de susţinere.

Ar mai fi multe de spus în legătură cu această densă lucrare de orientare detailată în tainele operei hrisostomice: citirea regulată a Sf. Scripturi de către toţi şi toate, învăţămintele pe cari le pot culege dintr'ânsa predicatorii zilelor noastre, amănuntele îmbelşugate cari se îmbie cunoaşterii teologilor. Noi ne mărginim însă la rândurile aşternute aci. Regretul de-a nu fi putut spune decât atât despre opulenta lucrare a Prof. Dr. I. M. nu-l tempereazǎ decât convingerea că cititorii noştri vor sârgui să şi-o achiziţioneze şi s'o studieze cu atenţiune — şi fără preget.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Diacon Dr. *N. I. Nicolaescu*: INTRODUCERE IN EPISTOLA CĂTRE FILIPENI. Captivitatea sfântului Apostol Pavel în Efes („Biblioteca Teologică"). Bucureşti, Tip. Cărţilor bisericeşti 1942, p. 142, Lei 160.—

Acum e anul, prezentam aici (vezi *RT* XXXII, 1942 p. 112) întâiul studiu de specialitate al Păr. Diacon N. I. N., asistent la Facul-

tatea de Teologie din Bucureşti, pe lângă catedra de Noul Testament. Temeinicia argumentării, bogăţia informaţiei şi claritatea expunerii, însuşiri pe cari le-a vădit din plin studiul său de debut, îndreptăţesc — spuneam atunci — cele mai bune nădejdi pentru activitatea sa ulterioară pe acest tărâm ştiinţific teologic, la noi atât de părăsit şi de modest dotat cu lucrări de merit.

Prevederile noastre s'au împlinit potrivit aşteptărilor, căci între timp C. Sa şi-a luat doctoratul în Teologie cu lucrarea de care ne ocupăm aici, şi a publicat în revista „Biserica Ortodoxă Română" (LX, 1942 p. 177—208) un studiu temeinic şi ager despre *Cronologia Paulină*, asupra căruia va trebui să zăbovim cândva. Avem motive să nădăjduim că şi comentarul Epistolei către Filipeni va vedea în curând lumina tiparului.

Extensiunea pe care a luat-o studiul de faţă, este respectabilă. Autorul a nizuit să întocmească o lucrare cât mai complectă în ce priveşte informaţia ştiinţifică. Operele de specialitate pe cari le pune la contribuţie, înglobează aproape tot ce s'a scris în acest domeniu.

Dar ceea ce a sporit în mod hotărâtor volumul lucrării, este problema datării epistolei către Filipeni. Aceasta, singură, acopere mai bine de jumătate din întinderea cărţii (p. 58—130). Cunoscătorii ştiu că nu toţi cercetătorii sunt de acord în chestiunea datării romane a acestei epistole. Unii, mai puţin număroşi, socotesc că ea a fost scrisă din Cezareea Palestinei; alţii, din Corint; iar alţii, din Efes.

Păr. N. I. N. se asociază celor din urmă şi dacă argumentele tradiţionale şi neotestamentare pe cari le invoacă în sprijinul tezei sale ar fi la înălţimea laudabilelor eforturi pe cari le face autorul în scopul acceptării lor de către cititori, suntem siguri că ne-ar fi convins desăvârşit, încă dela prima lectură. Aşa însă, ne rezervăm plăcerea de-a mai medita asupra problemei, urmând să formulăm punctul nostru de vedere cu alt prilej. Până atunci, ne socotim obligaţi să anticipăm că nu numai tăcerea autorului Faptelor Apostolilor asupra captivităţii pauline la Efes ne pricinueşte nedumeriri cu privire la datarea efeseană a Ep. c. Fil. (Febr. 56).

Lucrarea Păr. N. I. N. rămâne un model de tratare sârguincioasă, complectă şi inteligentă, a problemelor isagogice neotestamentare. O citeşti cu plăcere şi cu folos. Mai mult decât atât; revizuirea punctului de vedere tradiţional, privitor la datarea Ep. c. Fil., pe care o încearcă ea — şi mai ales impunătorul aparat demonstrativ pe care-l pune la contribuţie în acest scop — fac din ea una din cele mai antrenante lucrări de specialitate.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Prof. Dr. *D. I. Belu:* MAICA DOMNULUI IN LUMINA IMNELOR LITURGICE. Caransebeş 1942, p. 88.

Lucrarea aceasta se împarte în trei părţi. Partea I se ocupă *Imnele liturgice ca izvor dogmatic* (p. 5—13); partea II se ocupă

în şapte capitole despre *Maica Domnului*, aşa după cum o prezintă conţinutul imnelor liturgice (p. 13—84) şi partea III: *Incheiere* (p. 85—87).

In partea I, despre *Imnele liturgice ca izvor dogmatic*, autorul arată că între cultul divin şi dogmele Bisericii ortodoxe este o legătură strânsă. Rânduirea de a se compune cântări dogmatice în Biserică este veche, dar regula aceasta înfloreşte mai ales după ivirea ereziilor şi după fixarea credinţei dogmatice în sinoadele ecumenice. Cântările au fost compuse îndeosebi de conducătorii Bisericii şi introduse în cult cu aprobarea lor. In imnele dogmatice se reflectează învăţătura ortodoxă a Bisericii ecumenice. De aceea ele sunt izvor de învăţătură dogmatică şi au un vădit rol pedagogic-educativ.

Despre Maica Domnului aflăm în cultul divin o mulţime de imne care privesc naşterea, copilăria, sfinţenia, fecioria şi venerarea ei.

Partea II tratează despre *Naşterea şi copilăria Maicii Domnului* (cap. 1). Cântările bisericeşti arată că Ioachim şi Ana, părinţii ei, erau sterpi, dar prin rugăciuni stăruitoare Dumnezeu le dă har, ca şi Sarei, soţia lui Avraam, Anei — mama lui Samuil şi Elisavetei, mama sf. Ioan Botezătorul, — şi astfel Ana zămisleşte pe Sf. Fecioară Maria, care zi se sărbătoreşte la 9 Decemvrie. La vârsta de 3 ani Sf. Fecioară e dusă la templu, însoţită de fecioare, unde a primit-o preotul Zaharia, tatăl sf. Ioan Botezătorul. Aci stă ea în rugăciune şi comuniune cu îngerii şi cu Dumnezeu până la vârsta de 15 ani.

Cap. 2 se ocupă de *Concepţia activă* (zămislirea) sfintei Fecioare Maria. După 12 ani de trăire în templu, la plinirea vremii, vine arhanghelul Gavriil şi-i aduce vestea Intrupării Domnului. In momentul zămislirii, ea a fost curăţită de păcatul strămoşesc. Cântările spun că Sf. Duh i-a curăţit trupul, i-a sfinţit sufletul şi astfel devine Maica Domnului. (Dacă ea s'ar fi născut fără păcatul strămoşesc, după cum învaţă romano-catolicii, curăţirea n'ar fi avut nici un rost). De curăţirea aceasta, deşi nu avea păcate personale, şi ea a avut lipsă ca fiică a lui Adam şi Eva, în care toţi oamenii au păcătuit (Romani 5, 12). Altfel nu avea de ce să mai numească şi ea pe Iisus — „Mântuitorul meu" (Luca 1, 47).

Cap. 3 tratează despre *Lipsa păcatelor personale în Preacurata Fecioară*. Maica Domnului a fost curată de orice păcat personal. In acest înţeles cântările o numesc „sfântă", „fără prihană", „crin", „porumbiţă curată", etc. Ea e sfântă nu prin natură, cum e Dumnezeu, ci prin har, prin participare la sfinţenia dumnezeiască. Turturelele ce le-a adus jertfă de curăţire, nu le-a adus pentru păcate, ci ca să împlinească legea.

Cap. 4 dovedeşte că *Sf. Fecioară e Născătoare de Dumnezeu*. Când Iosif vede că se apropie vremea naşterii, vrea să o lase pe ascuns, dar încredinţat prin înger că ce s'a zămislit în ea este din Duhul Sfânt, o ocroteşte şi mai departe. Naşterea minunată se în-

tâmplă în Vifleem. Irod caută Pruncul să-l omoare, dar e scăpat prin înger, cu fuga în Egipt. Cel născut din Fecioară e om şi Dumnezeu, om desăvârşit şi Dumnezeu adevărat, adecă „Dumnezeu Cuvântul întrupat", cum îl numeşte cântarea. De aceea Sf. Fecioară Maria e Născătoare de Dumnezeu.

Cap. 5 arată că *Sf. Maria e pururea Fecioară.* Şi după ce devine mamă, rămâne Fecioară; în şi după zămislire, în şi după naştere. Naşte şi pântecele ei nu se strică, — în asemănare cu rugul care ardea şi nu se mistuia, cu cei trei tineri nevătămaţi în foc şi cu peceţile neatinse ale mormântului Mântuitorului. Aşa ne vorbesc despre Maica Domnului toate cântările liturgice.

Cap. 6 vorbeşte despre *Adormirea Maicii Domnului.* Dela înmormântarea Domnului, imnele liturgice nu ne mai spun nimic despre Maica Domnului, până la adormirea ei. Se spune doar că sf. Apostol Ioan a grijit-o „ca lumina ochiului". Imnele despre îngroparea şi înălţarea la cer a trupului Maicii Domnului, pentru noi nu au un caracter dogmatic deoarece sunt inspirate din cărţi apocrife şi sunt înfloriri izvorite din pietatea creştinilor. Totuşi în fond ele se pot pune de acord cu dogmele Bisericii noastre. Sf. Fecioară Maria a murit moarte reală, dar trupul ei n'a suferit stricăciune, căci trupurile sfinţilor nu putrezesc, ci harul lui Dumnezeu lucrează prin ele şi după moarte (în moaştele lor). Apoi trupul ei a putut să fie înălţat la cer ca trup duhovnicesc, transfigurat, preamărit, cum a fost trupul Domnului după înviere.

Asupra acestei dogme Biserica încă nu s'a pronunţat, aşa încât ea poate fi primită ca teologumen.

Cap. 7 tratează despre *Venerarea Maicii Domnului.* Sf. Fecioară Maria are, între toţi sfinţii, cele mai multe sărbători şi cele mai frumoase şi numeroase imnuri, din cari se răsfrânge limpede venerarea ei, mai presus decât toţi sfinţii şi mai cinstită decât heruvimii şi mai mărită decât serafimii. In ele, ea este obiect al rugăciunii. In unele, credincioşii o imploră ca pe Dumnezeu, dar e clar că darurile ei vin dela Dumnezeu, adecă dela Fiul ei şi Mântuitorul nostru. Ea mijloceşte pentru noi ca o Maică prea bună. Fiind mai presus decât toţi sfinţii şi îngerii, ea este în capul lor. Cultul ei se numeşte supravenerare, venerare excepţională, hiperdulie. Ei i se roagă nu numai oamenii, ci şi sfinţii. In cinstea ei s'au făcut acele frumoase canoane, Paraclisul şi alte imne de invocare şi glorificare, ea fiind Născătoare de Dumnezeu şi părtaşe la mântuirea noastră (cum sfinţii nu sunt).

In partea III avem *Incheierea*, adecă un scurt şi cuprinzător rezumat al cărţii.

Din tot cuprinsul lucrării, constatăm că imnele bisericeşti ne spun şi cântă tot ce ştim despre Maica Domnului, fie din Sf. Scriptură, fie din Sf. Tradiţie.

Lucrarea este foarte bună şi foarte frumoasă. E scrisă într'un

stil limpede, într'o expunere uşoară, bine documentată şi convingătoare. De aceea citirea ei este tot atât de plăcută, pe cât de folositoare.

Preot Dr. ILARION V. FELEA

Teodor M. Popescu: VITALITATEA BISERICII ORTODOXE. Bucureşti 1942.

Studiul dlui Teodor M. Popescu: „Vitalitatea Bisericii ortodoxe", este titlul unei conferinţe publice pe care luminatul profesor a rostit-o în ziua de 19 Martie 1942, la Bucureşti.

In partea I-a a studiului, autorul face o prezentare a denigrărilor pătimaşe şi nedrepte pe cari bisericile din Occident (romano-catolică şi protestantă) le îndreaptă împotriva Bisericii ortodoxe. Joseph de Maistre, scriitor francez şi diplomat, fiu al bisericii romano-catolice, învinueşte Biserica ortodoxă de ignoranţă, obscurantism, ritualism, formalism, incultura clerului, anarhie, denaturarea adevărului dogmatic şi a sfintelor taine, şi de decadenţă. Din lagărul protestantismului s'a ridicat ca detractor al puterii de viaţă a Bisericii ortodoxe, celebrul scriitor Adolf von Harnack (1851—1930). Acesta, în cartea întitulată „Das Wesen des Christentums", socoteşte că misiunea Bisericii ortodoxe s'a încheiat deodată cu promovarea religiosităţii în perioada bizantină şi cu opera de conciliere a religiei cu naţionalismul. Potrivit vederilor şi susţinerilor lui A. Harnack, Ortodoxia este sinonimă cu ceremonialul ritual; fiind într'o epocă de stagnare, de anemie şi de descompunere, urmează ca după prognosticurile lui A. Harnack, Biserica ortodoxă să sucombe fără întârziere.

Grozavă rătăcire! Discuţii şi afirmaţii pornite din plăcerea sadică de a descoperi păcatele noastre omeneşti, din plăcerea pe care o au taberele adverse de a-şi face merite din păcatele noastre, precum şi din dorinţa de a vedea Biserica ortodoxă pradă strâmtorărilor, pentru a putea fi cuprinsă de alţii. Am putea să adăugăm că această critică accerbă ce se face Bisericii ortodoxe are — în subsidiar — şi un şiretlic: adversarii crezând că prezentând păcatele noastre omeneşti în culori şi proporţii înspăimântătoare pot să-şi ascundă propriile lor păcate, păcate ce depăşesc mult în gravitate pe ale celor pe cari îi critică.

Slujind cu sinceritate adevărului, noi nu tăgăduim absenţa unor virtuţi în viaţa obştei noastre creştineşti, nici nu afirmăm până la obstinenţă că în afară de Biserica noastră nu este nimic bun şi creştin. Trebuie să atenuăm şi să rectificăm însă — în baza testimoniilor istorice — gravele acuze şi insulte ce se aduc Bisericii ortodoxe.

Popoarele ortodoxe au stat de straje la graniţa creştinismului, la poarta de Răsărit a Europei, apărând-o împotriva Asiei cutropitoare. Atunci când Turcii trebuiau combătuţi şi convertiţi, dela Roma li se cerea creştinilor ortodocşi să renunţe la credinţa lor, pentru a primii ajutor. Dacă Biserica ortodoxă a rezistat jugului greu maho-

medan sau regimului satanic al bolşevismului, e un indiciu de puternica ei vitalitate. Ea n'a pierdut prin schismă puterea ei de viaţă; aceasta iese la iveală şi din încercările pe cari le-au făcut iezuiţii şi protestanţii de a o desfiinţa, fără a ajunge, însă, la rezultatele scontate. Cât priveşte indiferentismul religios profesat de clasa cultă a popoarelor ortodoxe, acesta a fost adus din Occident odată cu celelalte împrumuturi spirituale. Tradiţionalismul nostru ortodox, luat în derâdere şi numit peiorativ „fixism" sau „împietrire", este blazonul de nobleţe al instituţiei noastre sfinte. N'am adus inovaţii şi n'am multiplicat dogmele, ci am păstrat principiile de viaţă ale creştinismului ecumenic. Aceste directive ne-au înlesnit să progresăm în adâncirea adevărului creştin şi ne-au ferit de aventuri. „Tradiţia nu opreşte Biserica de a merge şi de a înainta; o fereşte de a se abate. Progresul unei Biserici nu se apreciază numai cu „cât", ci şi cu „cum" înaintează. Mersul şi vitalitatea ei nu se măsoară cu ritmul vieţii şi culturii umane, pe curente noui, pe tehnică, pe maşină sau pe viteză, ci se măsoară pe puterea ei de a se menţine şi de a sta drept, în mijlocul a ceeace variază şi se mişcă; se măsoară pe puterea ei de a fi totdeauna: Biserică — instituţie divină stabilă, nu instituţie omenească, schimbătoare după timp şi după oameni".

I se tăgădueşte Bisericii ortodoxe răsăritene dreptul la viaţă, fiindcă n'ar produce nici o valoare religioasă şi i-ar lipsi podoaba specific creştină: sfinţenia. Azi nu mai dă sfinţi — zic iezuiţii. Sfinţenia nu constitue, însă, pentru noi un articol de reclamă confesională; „ea este un har primit dela Dumnezeu şi închinat Lui cu desăvârşită smerenie creştină". Biserica ortodoxă are în fresca ei pe bărbaţii de elită ai epocii de înflorire: sf. Părinţi, revendicaţi, azi, pe nedrept, de exclusivismul papal. E adevărat că Biserica ortodoxă a consacrat mai puţini sfinţi, dar nu are mai puţini. Canonizarea, la noi, se face după alte criterii decât la catolici, unde consacrarea e condiţionată de proselitismul militant efectuat pentru capul văzut al Bisericii şi proslăvirea veleităţilor lui imperialiste. Ba mai mult: în biserica romano-catolică s'au făcut beatificări din interes sau oportunism, pentru a da unui popor romano-catolic o satisfacţie de ordin naţional. Este cazul cu Jeanne d'Arc, canonizată în anul 1909, deşi la 1431 fusese arsă pe rug la Rouen, „în numele lui Dumnezeu", ca „eretică şi idololatră".

Istoria, cu evenimentele şi învăţăturile ei, ne sfătueşte să stăm neclintiţi pe piatra credinţei noastre. Cu această credinţă am străbătut trecutul înviforat, ocrotind, din punct de vedere religios, popoare de rase şi culturi deosebite şi păstrându-le naţionalitatea. Ea este izvorul nostru de viaţă şi chezăşia izbăvirii noastre, fiindcă după cum se exprimă autorul: „puterea ei (a Bisericii) nu vine din întindere, din număr şi din strălucire; vine din temeliile, din izvoarele, din străduinţa ei în tradiţie: din consecvenţa ei cu sine însaşi".

Lucrarea dlui profesor universitar Teodor M. Popescu are o valoare deosebită, atât prin consistenţa şi documentarea ei ştiinţifică,

cât şi prin apologia justă ce-o face Bisericii ortodoxe. Scrutând cu obiectivitate ştiinţifică, străină de orice subiectivism confesional, aspectul practic al creştinismului în cursul veacurilor, autorul conchide că multe dintre Bisericile creştine şi-au irosit energia în slujba efemerului, subordonând adevărul creştin ambiţiilor deşarte şi păgubitoare. Puritatea adevărului creştin s'a păstrat pe prestolul Bisericii ortodoxe. Acestui adevăr să-i slujim, fiindcă în el rezidă puterea noastră de viaţă. Studiul dlui prof. T. M. Popescu ne întăreşte şi mai mult în această convingere.

Preot Prof. IOAN BUNEA

Diaconul Dr. *Gheorghe I. Moisescu:* CATOLICISMUL IN MOLDOVA PÂNĂ LA SFÂRŞITUL VEACULUI XIV. Bucureşti, Tip. Cărţilor bisericeşti 1942, p. XXIV+150, Lei 200. —

Autor al mai multor lucrări de istorie bisericească a Românilor şi secretar de redacţie al revistei „Biserica Ortodoxă Română", Păr. Dr. Gh. I. Moisescu prezintă în această lucrare — care i-a servit ca teză de doctorat — o parte din rodul muncii sale pe timpul studiilor făcute în Polonia şi Grecia. Felul îngrijit în care sunt discutate problemele, chiar şi cele de amănunt, controversate în legătură cu propaganda în Moldova a dominicanilor şi franciscanilor, fie prin intermediu ungar, fie polon, ca şi întreagă ţesătura strict ştiinţifică a lucrării şi — să adăogăm — condiţiile externe: limba şi execuţia tiparului, sporesc valoarea acestei cărţi, menite a închide problema, socotită încă până de curând deschisă, a începuturilor catolice în Moldova.

Deşi nu prea abundente, totuşi isvoarele şi cercetările în materie sunt numeroase. Ajungând la colecţii şi mai ales la ultimele rezultate ale istoriografiei polone privitoare la istoria timpului, autorul reuşeşte să claseze materialul şi să expună în chip curgător — deşi notele subliniare întrec aproape peste tot jumătatea paginei — faptele în legătură cu propaganda politică, isvor al celei religioase, atât din partea ungurilor cât şi a polonilor, propagandă care cu toate că a aflat statul moldovean într'o epocă de formaţie şi de frământări, n'a avut nici un succes mai însemnat. Păr. Moisescu a pus la punct câteva păreri greşite privitoare la începuturile episcopiei Milcoviei (1228—1241, 1241—1300 şi 1332—1357; p. 17), ca şi cele în legătură cu episcopia de Siret (1370—1372, 1387—1394; p. 67—126). In legătură cu ele, pune din nou în discuţie, după ultimele cercetări, problema misionarismului cavalerilor teutoni şi dominicani asupra Cumanilor şi Valahilor, ca şi, mai târziu, a franciscanilor şi dominicanilor peregrini în părţile nordice ale Moldovei (Cazul Laţcu, martiri franciscani în Moldova, biserică şi mânăstire catolică în Siret, etc).

Trebuind să stăvilească năvălirile cumane, ungurii aduc în 1211, în Ţara Bârsei, pe cavalerii teutoni, ca să le apere graniţele. Sigur că ei aveau mai mult rol de apărare, nu de convertire (p. 11 nota 1).

Nemulţumiţi cu pretenţiile lor de autonomie, regele Andrei II i-a alungat în 1227, iar pentrucă o parte din principii cumani au cerut botezul (p. 14, nota 1) a fost înfiinţată în 21 III. 1228 episcopia cumanilor sau a Milcovei, ai cărei titulari sigur că aveau să încerce pe lângă cerbicia cumană, şi convertirea infidelilor, sub care autorul crede că trebue să înţelegem pe Români (p. 16 notă). Reşedinţa episcopiei era la Crăciuna, fostă Kreuzburg a teutonilor (p. 22—23 notă). Titularii acestei episcopii n'au însă nici un succes între credincioşii din jur. Scrisoarea papii Grigorie IX din 25 X. 1234 către prinţul Bela IV, arată tocmai contrarul. Incă şi mai puţin succes arată episcopii din cea de a doua epocă a Milcovei, de după năvălirea Tătarilor, când ravagiile fuseseră aşa de mari, iar zelul Ioaniţilor şi dominicanilor atât de neînsemnat, încât mulţimea episcopilor „in partibus" întâlniţi încă până spre 1300, iar după aceea încă vreo câţiva ani, nu mai lasă nici o urmă.

Asemănător motivului care ne-a dat episcopia Milcoviei cu misionarii ei este şi cel în legătură cu episcopia de Siret, înfiinţată în 1370 de Laţcu Vodă în Siret. Ludovic cel Mare căutase, natural, să pedepsească îndrăsneala „infidelului notoriu" Bogdan Voevod (p. 40-44), de a fi fugit în Moldova, însă luptele sale eroice i-au asigurat independenţa. Dar din clipa în care Cazimir cel Mare cucerise Rusia Roşie (1340) şi se apropiase astfel de Moldova, însă murise, iar deacum tronul Poloniei trecuse în mâna lui Ludovic al Ungariei — pericolul catolic asupra Moldovei era mai mare. Spre a dejuca acest plan, Laţcu Vodă cere papii, în 1370, să-l primească în religia catolică. Faptul că soţia şi fiica lui rămân ortodoxe, că poporul întreg nu aprobă gestul, dovedesc că mobile pur politice l-au îndemnat să facă acest pas (p. 67—78). In orice caz, atât pe vremea lui, cât şi după el, până la 26 VII. 1401, când se recunoscu canonicitatea Mitropolitului ortodox Iosif Muşat, cu toate că Moldova gravita spre Polonia, care-şi căuta drum comercial spre Marea Neagră şi cu toate că o mulţime de călugări catolici mişună prin Siret în timp ce Biserica ortodoxă era în schismă cu Patriarhul de Constantinopol (1391—1401) — cu toate acestea „catolicismul n'a isbutit să clădească nimic trainic pentru obştea neamului nostru românesc, născut şi rămas dealungul veacurilor statornic în credinţa şi evlavia lui ortodoxă" (p. 126).

Aducând în partea a doua a lucrării unele date nu prea cunoscute la noi asupra relaţiilor comerciale şi bisericeşti polono-române din vremea aceea, mai ales în legătură cu Haliciul, şi parcurgând şi lista alfabetică dela sfârşit a isvoarelor şi lucrărilor consultate (p. 99, 127—144), nu putem decât să felicităm pe autor pentru preţioasa lucrare pe care ne-a dat-o.

Preot Dr. TEODOR BODOGAE

Preot *Florea Mureşanu:* BISERCIA DIN DEAL sau vechea biserică ort. rom din Cluj şi slujitorii ei. Cluj, Tipografia Naţională 1942, p. 202.

Incă o carte dela Cluj! P. Sf. Episcop Nicolae Colan își mobilizează oamenii zi de zi și ceas de ceas și îi așează la treabă.

Acum mai proaspăt, a îndrumat strădaniile pline de hărnicie ale Părintelui Fl. Mureșanu, slujitorul catedralei din Cluj, ca să iscodească trecutul și să scrie o monografie a bisericii vechi „din deal", a Clujului. O carte de o execuție excelentă, cu 26 ilustrații, așa cum o știe alcătui gustul clujan.

Dar s'o deschidem. Cuprinde 4 capitole: I. Biserica; II. Slujitorii ei; III. Epitropia; IV. Relațiile cu Brașovul.

I. Bisericuța a fost făurită de o mână de negustori în frunte cu macedonenii Cosma Buczi, Ion Zoltan și cu negustorul român din Brașov Popa Juga Sigismund, încetățeniți la Cluj cu mare greutate, începând cu anul 1691. An de an li s'a înmulțit numărul și la început mergeau la biserica din Someșeni, până în toamna anului 1796, când au terminat edificarea bisericii cu hramul „Sf. Treime", pe un teren în afara zidurilor orașului, căci așa le concesionase stăpânirea.

Stilul celei mai vechi biserici românești din Cluj este un baroc. Așa cum se vede azi, ea se găsește după trei restaurații, cari însă nu i-au adus schimbări fundamentale. Este împodobită cu icoane prețioase și înzestrată cu cărți rituale de valoare, în mare parte aduse de peste munți.

II. Ca preoți ai acestei biserici înșiră pe:

Ilie Fulea (1764—1828), mai întâi preot în Brașov, și apoi la Cluj. In vremea sa s'a făcut instalarea Episcopului Vasile Moga.

Grigorie Gal (1805—1851) din Rogojel.

Vasile Roșescu (1826—1888) din Dumbrava, și fiul său

Tuliu Roșescu (1852—1924), om destoinic și cult. A strâns material pentru un Lexicon Bisericesc în 16.331 fișe. Manuscrisul n'a putut vedea lumina tiparului și se găsește în biblioteca Academiei teologice ortodoxe din Cluj. Preotul Tuliu Roșescu, a avut, la bătrânețe, doi capelani: Dr. Nicodim Cristea și Preotul Vasile Spătaru.

Nicolae Vasiu (1925—30 VIII. 1940), azi consilier vicarial în Alba-Iulia.

Ioan Costea (30 VIII. 1940 — azi) conduce acum ca administrator protopopesc tractul Clujului.

III. Inceputul șirului de epitropi îl face D. Trandafir la 1842, urmat până azi de vreo 8 „curatori", cari și-au dat silința să chivernisească în mod cinstit avutul bisericii.

IV. Relațiile cu Brașovul își au obârșia în ajutorul bănesc și moral pe care-l dau Brașovenii la zidirea bisericii din Cluj. Obolul îl dau mai cu seamă negustorii brașoveni organizați în compania grecească de pe lângă Biserica „Sfintei Treimi" din Brașov. Nici „cei din Patrie" n'au lipsit cu ajutorul lor la clădirea și împodobirea acestui sfânt lăcaș.

După aceste 4 capitole, urmează 53 pagini de acte şi documente, pe cari se reazimă expunerea.

Incă la citirea primelor pagini ale cărţii se poate observa cu câtă grije a lucrat autorul. Nu-i scapă nimic din condei: arhive, icoane, matricole şcolare, ş. a. A pus mână sigură pe toate. Le-a văzut şi le-a pipăit. Chiar şi materialul informativ scos din cărţile arătate la bibliografie, îl verifică pe teren. Acest lucru face ca monografia Păr. F. M. să fie de cea mai netăgăduită valoare şi una dintre cele mai autentice contribuţii la istoria Bisericii noastre.

Preot NICODIM BELEA

Prof. *Dr. L. G. Munteanu*: VIAŢA SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL (Colecţia „Cărţile Vieţii" nr. 12). Cluj, Editura Episcopiei ortodoxe române 1942, p. 246.

Valoroasa colecţie „Cărţile Vieţii" dela Cluj, de sub îngrijirea Ierarhului luptător al Ortodoxiei româneşti P. Sf. Nicolae Colan, sporeşte văzând cu ochii. Cărţile sunt într'adevăr ale „vieţii": vii îndreptare şi călăuzitoare ale vieţii celor ce-şi duc greul zilelor sub stăpânire străină.

Problema pusă în ultimele lucrări din mult grăitoarea colecţie, este aceea a *innoirii omului*. „Omul cel nou", traducerea Părintelui Nicolae, „Viaţa Mântuitorului nostru Iisus Hristos a Părintelui Prof. Dr. L. G. Munteanu, „La răscrucea vieţii" de Dr. E Nicoară, toate scormonesc adânc tainicele cute ale sufletului omenesc, îndreptându-i luarea aminte spre o viaţă nouă, spre o innoire totală a sa în Hristos.

A douăsprezecea carte din colecţia noastră este lucrarea de faţă a binecunoscutului şi apreciatului profesor Dr. L. G. M., rectorul Academiei teologice din Cluj. Omul de ştiinţă, care nu de mult a îmbogăţit literatura noastră exegetică cu preţioasa lucrare: „Epistola sf. Apostol Pavel către Galateni", tălmăceşte acum în grai popular viaţa Apostolului neamurilor.

Problema innoiri omului este pusă în cartea de faţă în legătură cu cele două vieţi ale marelui Apostol. In cuvântul către cititori, care premerge lucrării acesteia, autorul arată frumos şi lămurit ţinta sa: „Omul zilelor noastre trebue chemat la o viaţă nouă, viaţa cu Hristos şi prin Hristos. Şi nu s'ar putea aduce un exemplu mai puternic, mai convingător, din trecutul creştinismului, de felul cum trebue să înţelegem şi să urmăm Mântuitorului, de felul cum trebue să ne încreştinăm sufletul, decât exemplul sfântului Apostol Pavel".

Despre sf. Pavel s'a scris mult. Este cel mai studiat şi mai inepuisabil hristofor. Literatura teologică îl consideră pe marele apostol sub toate unghiurile, dar puţini îl dinamizează şi-l topesc pentru a putea fi accesibil tuturor minţilor şi a putea fi sorbit astfel de suflete spre innoirea lor.

Cartea de faţă este scrisă în aşa fel, încât se lasă înţeleasă cu uşurinţă de toţi cei ce o citesc.

In partea întâia a cărţii, din povestirea tinereţii şi a faptelor prigonitorului Saul, autorul ne pregăteşte pentru cutremurătoarea minune a revelaţiei de pe drumul Damascului.

In partea a doua este înfăţişată întreaga viaţă de sbucium şi muncă neobosită a Apostolului „nebun" pentru Hristos. Descriind călătoriile sale misionare, învăţăturile şi minunile săvârşite în acest timp, autorul studiază sumar şi cele 14 epistole ale Apostolului, în ordinea scrierii lor, împletindu-le armonic cu viaţa şi activitatea sa. Intr'un stil uşor şi curgător, fiecare epistolă îşi are un scurt cuprins, în care se stărue, cu citate şi trimiteri, asupra problemelor şi învăţăturilor mai însemnate.

Lucrarea se încheie cu moartea martirică a sf. Apostol Pavel şi cu un îndemn cuceritor către creştinii de astăzi, de a-i urma desăvârşita şi pilduitoarea sa viaţă.

Rodul strădalnicei munci a neobositului profesor Dr. L. G. Munteanu va fi spre folos şi înnoire sufletească tuturor celor ce zăbovesc cu luare aminte pe paginile acestei cărţi, al căror înţeles este accesibil şi celor mari şi celor mici.

MINODORA BELEA

Preot *I. Irimia:* CONFLICTUL RELIGIOS DINTRE ROMA ŞI CONSTANTINOPOL IN TIMPUL PATRIARHULUI FOTIE (Extras din revista „Luminătorul"). Chişinău 1942, p. 40.

Patriarhul Fotie al Constantinopolului este cea mai ilustră victimă a atacurilor pătimaşe lansate metodic şi stăruitor de istoriografia romano-catolică împotriva personalităţilor de elită ale Bisericii răsăritene, cari s'au împotrivit grandioaselor proiecte de supremaţie universală ale papalităţii. Lovit cu o feroce îndârjire, piezîş sau făţiş, până era în viaţă, zelul cu care au fost mobilizate şi asmuţate asupra lui vreme de peste un mileniu toate condeele disponibile ale ştiinţei papistaşe, reprezintă cea mai elocventă dovadă că acest inteligent şi cult patriarh luptător nu încetase să rămână primejdios, pentru anumite ambiţii lipsite de măsură, nici dincolo de mormânt.

Dar această înverşunată şi îndelungată campanie de defăimare n'a isbutit să-l doboare pe Patriarhul Fotie de pe scaunul de cinste pe care i l-a hărăzit Ortodoxia răsăriteană. Adevărul istoric a rupt chiar în zilele noastre zăvorul care-l ţinea de veacuri în robia neştiinţei şi a relei credinţe. Insaşi istoriografia romano-catolică îşi dă copios contribuţia la spulberarea falsurilor istorice, comise de atâţia dintre servitorii ei de altă dată — şi nu prin nume lipsite de prestigiu şi de răsunet.

Revizuirea procesului fotian, la care colaborează învăţaţi de talia lui E. Amann, H. Grégoire şi mai cu osebire profesorul de Teologie rom. cat. Dr. Fr. Dvornik, este în curs. Păr. Prof. Dr. Milan P. Şesan dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi, a pus în curent cercurile noastre teologice cu evoluţia acestui act de dreptate încă din 1936,

prin lucrarea: „Schismă între Patriarhii Fotie și Ignatie?" (vezi RT XXIX, 1939 p. 128—130).

Aceluiași scop îi servește și studiul de față al Păr. I. I. Greutățile cu cari a avut de luptat Patriarhia de Constantinopol în veacul IX, analiza inovațiilor doctrinare și disciplinare comise de Roma papală, pe cari Biserica răsăriteană le-a refuzat categoric și le-a înfierat fără menajamente, ca și istoria sumară a sinoadelor apusene și răsăritene cari au discutat conflictul dintre Roma și Constantinopol, îi înlesnește stilizarea următoarelor concluziuni:

Patriarhul Ignatie a demisionat din scaun, iar alegerea lui Fotie, a fost legitimă, fapt pe care îl confirmă și epistola papii Ioan VIII către episcopii și patriarhii orientali (din August 879). Papalitatea n'avea drept să se amestece în conflictul dintre Patriarhii Ignatie și Fotie, cu atât mai vârtos cu cât nu Ignatie a apelat la serviciile ei, ci un grup de partizani de-ai săi. Graba cu care a comis totuși acest abuz, cu urmări atât de costisitoare pentru soarta ulterioară a Bisericii celei oarecând una, dovedește că pretențiunea primatului era un fapt premeditat, Roma vânând doar momentul prielnic pentru a-și pune planurile în aplicare.

Este marele merit al Patriarhului Fotie de-a fi zădărnicit, pe bază de dogme și canoane, pasiunea inovatoare și pretențiile fără măsură de supremație universală, pe cari le nutrea papalitatea. „Vina" aceasta nu i se putea ierta. Omul și instituția pe care o călăuzea cu nedesmințită demnitate și cu tot atâta curaj, au văzut prăvălindu-se asupra lor, vreme de veacuri, cele mai înspăimântătoare calomnii.

„Semnele unei interpretări sincere a faptelor Patriarhului Fotie — spune Păr. I. I. — încep să apară chiar în cercul catolic". Am spus că e la mijloc ceva mai mult decât atât. Și biruința adevărului istoric, ale cărei semne le-am văzut ivindu-se și în tabăra atât de ostilă lui, nu o putem considera drept simplă concesie care i s'ar face acestui uriaș hulit fără cruțare și fără control. Istoriografia papală este obligată să facă mea culpa, dacă nu vrea să atragă asupră-și discreditul vremilor ce va să vină. Pe un ierarh de talia lui Fotie, dacă împrejurările ar fi făcut să se afle în cealaltă strană, Roma l'ar fi canonizat de mult, ca apărător al credinței. Biserica răsăriteană, ceva mai modestă, se mulțumește să-l considere ceea ce însuși s'ar fi socotit pe sine a fi: o barieră de netrecut, așezată în calea hămesitelor dorinți de stăpânire lumească pe cari papalitatea le-a nutrit totdeauna.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Dr. *Heinrich Scholz:* EROS UND CARITAS. Die platonische Liebe und die Liebe im Sinne des Christentums. Halle 1929.

O carte care excelează prin preciziune și claritate. Ai impresia că autorul a spus tot ceeace trebuia spus, într'o disciplină a gândirii reconfortantă, într'o sistematică luminoasă, într'o conturare de noțiuni clasică. O carte a definițiilor. Material documentar s'ar mai

putea adăuga suficient, dar liniile esenţiale sunt deplin lămurite. Natural, cu minime rectificări.

Platonismul şi Creştinismul sunt cele două mari metafizici ale iubirii: Eros — iubirea platonică, şi Caritas — iubirea creştină.

Trei sunt caracteristicele Erosului platonic: 1. El presupune — ca o condiţie esenţială — existenţa Frumuseţii ca Idee veşnică. Cosmosul e frumos pentrucă participă la Frumuseţea veşnică. 2. El constă în „a fi atras" de Ideia frumuseţii. „Când un om priveşte Ideia Frumuseţii... el e cuprins de puterea ei de atracţie în aşa fel încât toată existenţa lui de aici înainte se concentrează în neîntrerupta năzuinţă după acea idee" (p. 11). 3. Realizarea lui este faptă bărbătească: femeia este exclusă din tărâmurile acestei iubiri. Acesta e Erosul platonic: „A fi mişcat... de puterea de atracţie a frumosului care înalţă".. (p. 14) Aristotel face din această iubire o putere cosmică. In concepţia lui, ordinea universală este consecinţa ierarhizării existenţiale şi a năzuinţii unei existenţe spre un plan superior de existenţă. Temeiul final este în Dumnezeu, *Motorul nemişcat* al cosmosului. Dumnezeu mişcă lumile prin puterea de atracţie, Erosul. El e activ în năzuinţa de asemănare cu Dumnezeu.

Erosul e atracţie, dar mai ales năzuinţă.

Care sunt caracteristicele Caritas-ului? 1. El nu se bazează pe ideia frumosului, ci temelia lui este o iubire care poate fi atribuită numai lui Dumnezeu: *iubirea lui Dumnezeu*, prin care Acesta dăruieşte omenirii nu numai existenţe, ci — ceeace este mai minunat — înomenirea Fiului Său. Şi în *El* ne-a dăruit totul. Metafizica platoniciană nu cunoaşte iubirea al cărei subiect e Dumnezeu, ci numai iubirea al cărei obiect e Divinitatea. De aceea Divinitatea aristotelică mişcă, însă e nemişcată. Ea nu poate iubi. Ea există. Şi existenţa ei e o atracţie, nu şi o coborâre. Aici e deosebirea esenţială dintre Caritas şi Eros. 2. Caritas constă în imitarea Iubirii al cărei prototip există în Dumnezeu (p. 63), în permanenta năzuinţă de a o imita. Ea isvorăşte din Iubirea lui Dumnezeu: e a fi atras de această iubire, a nizui după asemănarea cu Dumnezeu. Pe când iubirea platonică e un ecou al Gândirii divine, iubirea creştină e răspunsul omenirii la iubirea lui Dumnezeu (p.65). De sigur aici e un oarecare paralelism, care însă nu merge prea departe. „Nu există în Creştinism nici o iubire către Dumnezeu, care n'are ca premisă iubirea lui Dumnezeu"... (p. 67). Aici este şi izvorul iubirii de oameni. Caritas este iubirea care *coboară* din cer: „capacitatea coborârii existenţiale până la treapta cea mai de jos, până la moartea pe cruce" (p. 73). Revoltător pentru orice cetăţean grec care nu era sclav; revoltător pentru orice platonician. Eros e năzuinţa spre existenţe mai înalte, caritas e dispoziţia de-a coborî, spre existenţe inferioare. „Iubirea platonică urcă de jos în sus:... Caritas urcă de sus în jos, se pleacă"... (p. 77). De aceea ea se revarsă peste copii, săraci, bolnavi, păcătoşi. E iubirea mântuitoare.

3. In fine, Caritas nu e un monopol bărbătesc: aparţine deopotrivă şi femeii.

Iubirea creştină e uitare de sine: ea presupune recunoaşterea că totul îţi este dăruit. Iubirea platonică, dimpotrivă.

Diacon NICOLAE MLADIN

Ernst Lohmeyer: KULTUS UND EVANGELIUM. Göttingen 1942, p. 128.

Prelucrată dintr'o serie de conferinţe academice, cartea aceasta — tipărită în vremuri grele — nu tinde să rezolve problematica în toată extensiunea ei: sunt atâtea şi atâtea sensuri legate de raportul dintre „Cult şi Evanghelie". Autorul se mărgineşte a schiţa raportul concret dintre cultul iudaic şi Evanghelie, dintre templul Legii vechi şi Hristos, piatra de temelie a noului Templu. Se oglindesc astfel toate atitudinile lui Iisus faţă de diferitele prescripţiuni cultice iudaice. In general e valabilă norma: Iisus Hristos este desăvârşirea şi — deaceea — desfiinţarea cultului iudaic. De aici un permanent antagonism e Cult şi Evanghelie, între Iisus şi reprezentanţii cultului iudaic: „cultul iudaic şi preoţimea iudaică s'au sfârşit odată cu moartea şi Invierea lui Iisus" (p. 125).

Spre a dovedi aceasta, nu era nevoie — cum procedează autorul — să se exagereze antagonismul dintre Cult şi Evanghelie până acolo încât Iisus să fie privit într'o perspectivă pur eshatologică, dizolvată pentru orice formă cultică. Eshatologismul — o modă teologică protestantă de dată recentă — este şi defectul acestui studiu, altfel clar şi documentat. Neîndoelnic, perspectiva eshatologică stă ca o boltă a nădejdilor peste toată viaţa creştină: ea însă nu înseamnează desfiinţarea cultului şi înlocuirea lui cu imperativele morale. Dimpotrivă: cultul — cultul creştin — este zare mereu deschisă spre plinirea finală. Mântuitorul a desfiinţat cultul — jertfa — iudaic, însă a înfiinţat un cult nou: cultul creştin, crescut în misterul divin al Cinei de Taină. Un cult care nu neagă nici jertfa, nici preoţia, nici templul.

Unele expresii indică o astfel de deslegare şi în „Kultus und Evangelium", totuşi direcţia generală e eshatologia. Exagerarea e unilateralitate şi unilateralitatea dăunează obiectivităţii ştiinţifice.

Evanghelia nu exclude Cultul, căci dacă Evanghelia e vestea mântuirii, Cultul este instrumentul mântuirii. De aceea rădăcinile vieţii creştine se hrănesc atât din luminile Evangheliei, cât şi din sevele de har ale Cultului.

Diacon NICOLAE MLADIN

Diego Hanns Goetz: DER BEGNADETE MENSCH. Wien, Herder 1941, p. 106.

Un mănunchiu de predici, ca un buchet de flori, scrise de un preot al credinţii: un ioaneic. O antropologie schiţată pentru omul

modern: oglindiri fugare de adevăruri veşnice. Omul ca imagine a Sfintei Treimi, Omul în faţa Misterului divin, Omul creator, Omul suferind, Omul care se roagă, Omul eshatologic, sunt tot atâtea aspecte care, unificate, dau imaginea unui umanism creştin, deosebit de toate celelalte concepte umaniste. Un umanism temeinicit pe harurile sfinţitoare ale Duhului Sfânt. De aceea puterile lui sunt în creaţie, în suferinţă, în rugăciune, în vrerea de asemănare cu Hristos. In iubire. „In rugăciune încetează animalul şi începe omul" (p. 63). Mai mult: „Filosoful zice: Cogito, ergo sum — cuget, deci sunt. Creştinul însă zice: adoro, ergo sum — mă rog, deci exist!" (p. 75). Sunt formulări pe cât de lapidare, pe atât de cuprinzătoare, de pline de miez. Şi nu acestea sunt singurele. Ideia centrală este înălţarea omului modern până în taina de iubire a vieţii trinitare: omul este imagine a Sfintei Treimi; viaţa lui trebue să fie asemenea acestei imagini. „A gândi creştineşte, a vorbi creştineşte, a acţiona creştineşte... Nu în compromis, ci în adevărata fizionomie umană, care există în toată fapta, ca şi în toată fiinţa în Hristos, prin Hristos şi asemenea lui Hristos. Umanismul creştin, seriositatea vieţii în Hristos — este salvarea creştinătăţii şi a omenirii în genere. Aceasta este misiunea noastră..., care este iubire..." (p. 106). Schiţe fugare şi totuşi dense de gând. Cuvintele unui credincios, aprinse peste veac. Am dori poate mai mult decât atât; dar e destul şi atât spre a aprinde în inimi dorul după statura morală a sfinţeniei creştine. Diego Hanns Goetz frânge lumini de mister din viaţa Sfintei Treimi, ca să deschidă zarea adevăratului destin al omului.

Diacon NICOLAE MLADIN

Else Hocks: PIUS II UND DER HALBMOND (Papa Pius II şi Semiluna). Freiburg i. Br., Herder 1941, p. 230.

Cea mai cunoscută casă de editură catolică germană, Herder & Co. — care e şi una din cele mai mari din Europa — publică, pe lângă colecţii de texte şi manuale din toate discplinele teologice, multe lucrări de orice natură: ştiinţifice, de artă, de filosofie, enciclopedie (cunoscutul dicţionar „Der grosse Herder"), etc. O categorie deosebit de interesantă este şi cea a publicaţiilor literare scrise în duh religios, sigur de multe ori confesional-catolic. Biografiile romanţate, povestirile religioase, ca şi ori ce literatură de zidire şi de instruire creştină, ies cu zecile pe an din teascurile acestei mari instituţii, chiar şi în vremile grele de azi.

Lucrarea de faţă, scrisă cu mult talent şi cu putere de popularizare, fără însă a neglija nici rezultatele cercetărilor de specialitate, continuă seria inaugurată acum câţiva ani prin „Cristina Alexandra, regina Suediei" (1936) şi „Ultimul papă german Adrian VI" (1939). In lucrarea pe care o prezentăm, e vorba de cunoscutul umanist Aeneas Silvius Piccolomini, cunoscut ca papă sub numele de Pius II (1458—64), şi de strădaniile lui de a ridica o cruciadă contra lui Mahomed Cuceritorul, care intrase în 29 V. 1453 în strălucita cetate a Bizanţului.

Se știe că viața lui Pius II se încadrează nu numai la răspântia dintre Evul mediu și zările Renașterii, ci ea face parte din a doua perioadă critică a istoriei papalității, perioadă care, pe urma captivității babilonice papale (1305—1378) și a schismei celei mari a papilor (1378—1417), încă nu putea înregistra o refacere a prestigiului papal atât de știrbit pân'atunci. Simțea toată lumea că dogmatismul papal în luptă cu imperiul nu se poate reface — trecutul era mărturie — decât prin sinoade reformatoare. Ori, tânărul poet și polihistor umanist Aeneas Silvius Piccolomini, prin libertatea vieții și cugetării lui, ca și prin dorința fierbinte a mai tuturor contimporanilor, nu putea face parte decât din ceata celor care cereau la sinodul din Basel (1431—38) remedierea păcatelor din sânul Bisericii catolice.

Ajunsese secretar al cardinalului Capranica, apoi al lui Nicodim Skaliger și Vartolomei Visconti, stând alături de cardinalul Cezarini și viitorul papă Felix V — al cărui secretar ajunge în 1440 și în care calitate scrie cunoscuta sa lucrare „Tractatus de concilio" — fiind cu un cuvânt trup și suflet pentru partida sinodală, care cerea vindecarea relelor din Biserica romană prin sinoade. Enea Silviu era însă și un visător, un poet și încă unul de talent, poate cel mai de talent din vremea sa. Eleganța stilului, adâncimea cugetării și mai ales felul nou, modern și uneori chiar monden — (viața sa n'a fost lipsită de cotituri romantice; p. 24 și urm.) — au impresionat pe mulți și în deosebi pe tânărul împărat german Friedric III, al cărui om de curte și mijlocitor în căsătorie ajunsese. Poate lui și prietenului său Nicolaus Cusanus se datorește și faptul că a trecut mai târziu de partea papii Eugeniu IV, părăsind partida sinodală dela Basel. Eugeniu îl răsplătește cu episcopia de Triest, iar apoi cu cea de Siena. Calea spre scaunul papal îi este deschisă. Va sta pe el 6 ani (9 August 1458—15 August 1464).

Epoca lui Enea Silviu a fost sguduită de vestea căderii Constantinopolei. Eroul nostru devine predicator al ideii de cruciadă în dietele din Regensburg și Frankfurt (1454), dar mai ales în cea din Mantua (1459—1460). Prin neobosit zel diplomatic și literar („Despre căderea C-polei", despre „Asia", minunat tratat geografic, „Germania" descriere etnografică, etc.), Papa Pius II reușește să obțină din partea principilor hotărârea de a se porni o cruciadă. Dacă ar fi avut, pe lângă entusiasmul său platonic, și o mai reală cunoaștere a faptelor, spre a putea împăca pe Corvin cu Germanii și pe regii de Anjou cu cei de Aragon pe chestia Neapolului — dar mai ales dacă ar fi putut păstra credincios ideii de cruciadă pe principele Filip al Burgundiei — ar fi reușit poate să ajute operii lui Ioan Huniade și Skanderbeg. Așa, a trebuit să se mulțumească doar cu o flotă, pe care el singur a putut-o ridica, dar pe care nu s'a putut îmbarca să plece contra Turcilor, căci boala l-a răpus tocmai când își vedea, în Ancona, strânsă flota pentru plecare.

Preot Dr. TEODOR BODOGAE

Johannes Mewaldt: HELLENISCHE WELTANSCHAUUNG. Wien 1941.

E o succintă caracterizare a diferitelor concepţii de viaţă pe cari Elada le-a dăruit culturii umane. O perspectivă clară şi cuprinzătoare. Hesiod şi Homer deschid zările: în aurora lor purpurie se proectează mare, dramatic, *eroul*. E perspectiva eroică, a cărei putere e în apropierea, prietenia dintre oameni şi zei. Eroii nu dobândesc nimic fără ajutorul permanent al zeilor. Zeii nemuritori participă la dramele pământului. Tragedia ţâşneşte atunci când voinţa eroilor stă împotriva voinţii zeilor: e o tragedie fără mântuire.

Dar pe ţărmurile în furtună ale Ioniei, gândirea umană făuri perspectiva cosmologică: *filosofia*. Eroicul e perspectiva omului de faptă; crosmologicul e prespectiva gânditorului care caută adevărul. Universul devine cosmos: o unitate stăpânită de legi necesare, din care omul e de abia o parte. Aşa a apărut *ştiinţa*. Zeii dispar, dar dincolo de cognoscibil, dincolo de univers, e divinitatea tainică şi nepieritoare, de care atârnă toate.

Cosmocentrismului filosofic trebuia să i se opună *antropocentrismul* sofistic, cinic şi epicureic. Omul e măsura tuturor lucrurilor. El e liber: poate stăpâni lumea prin elocinţă, bogăţie, glorie (sofiştii), prin renunţare deplină (cinici), sau prin echilibru (epicurei). Zeii? — Dacă există, n'am nici un amestec în viaţa omenească.

In fine, peste toate aceste perspective se arcueşte ca o boltă perspectiva *religioasă*, a „căutătorilor de Dumnezeu", întrupată genial în Platon. De sigur, perspectiva religioasă e o permanenţă — dintru începuturi — a spiritului elen: Platon i-a dat monumentalitate de sistem. Spiritul — scântee din Dumnezeire — are un singur dor: să se reîntoarcă la sânurile veşniciei, să fie mai aproape de Divinitate. „In timp ce omul eroic stă încurcat în faţa enigmelor vieţii şi le rezolvă numai prin hotărârea faptei; în timp ce omul cosmologic face abstracţie de întrebarea chinuitoare asupra cauzei prime a fiinţii şi devenirii şi se mulţumeşte să formuleze legile materiei; în timp ce omul antropocentric e satisfăcut dacă şi-a asigurat cumva fericirea pământească, toată fiinţa omului religios tinde să nu închidă sufletului calea reîntoarcerii în lumea Fiinţii divine" (p. 18—19). Acestea sunt cele patru perspective de viaţă pe cari le-a creat Elada în numai 500 de ani; ele sunt perspectivele culturii europene. Dar în ce constă unitatea lor? — Intâi: o unitate formală, armonia, simetria. Toate sunt sisteme deplin închegate. Perspectiva organică: lumea este un mare organism. In al doilea rând, polaritatea antitetică: Veşnicie-vremelnicie, mărginit - nemărginit, viaţă - moarte. In sfârşit: în lupta pentru divinitate. Aceasta o exprimă şi filosofia şi arta: e caracteristică tuturor perspectivelor antice. „*Perspectiva elenică . . . fără raportare la Divinitate e imposibilă.* De aici rezultă şi faptul că pentru Elini, ateul — cel fără Dumnezeu — era privit nu ca tăgăduitor al lui Dumnezeu, ci ca părăsit de Dumnezeu şi prin urmare ca un vrednic de milă, ca un nebun" (p. 27—28).

Aceasta e concepţia ce stă la temelia Europei. Nebunia comunistă e o dovadă cât adevăr este sub zările ei: Europa fără Dumnezeu este un nebun care-şi aprinde propria locuinţă.

Diacon NICOLAE MLADIN

Wilhelm Engelmann: UNSER WERK. Ein A. B. C. der Inneren Mission. Eckart Verlag, Berlin-Steglitz 1939, p. 296.

O carte de informaţie asupra „Misiunii interne" a Bisericii protestante. Impărţită în diferite articole, aranjate în ordine alfabetică, scrisă — în colaborare — de mai mult de 80 de specialişti, clar, cu căldură, fără digresiuni inutile, cartea oferă o perspectivă exactă, istorică şi actuală, asupra câmpului de lucru al iubirii creştine din sânul poporului german. Instructivă, deschizătoare de orizonturi — în simpla prezentare a faptelor — şi îmbietoare spre iniţiativele iubirii faptice, ea merită să fie citită nu numai în cercurile protestante, dar şi la noi. Citită şi meditată.

E o părere cu care ne-am obişnuit de mult, că Biserica Apusului e o Biserică a practicităţii; şi mai ales protestantismul e socotit ca terenul firesc al acţiunii practice creştine: prin aceasta s'ar caracteriza el între celelalte confesiuni creştine. Să trecem cu vederea că o altfel de părere nedreptăţeşte nu numai catolicismul, dar şi ortodoxia (va veni odată vremea în care va ieşi la iveală şi opera caritativă a Bisericii ortodoxe în trecutul popoarelor). Ea însă nu e la curent nici cu faptele. Cel puţin nu aşa a fost dintru început: starea actuală este urmarea unei activităţi care are o durată nu de patru secole — cât Reforma — ci de abia un secol.

„Misiunea internă" înglobează în organizarea ei — pusă sub scutul unui comitet central al Bisericii evanghelice germane — atât opera de răspândire a Cuvântului biblic (edituri, cărţi, ziare, etc.), cât şi — aceasta e latura predominantă — toate instituţiile puse în slujba celor lipsiţi, celor bolnavi, celor orfani, celor fără ajutor, celor rătăciţi pe cărările vieţii, etc. In 1938, „Misiunea internă" — după 90 ani de existenţă — avea 7000 de aşezăminte, cu 393.000 paturi şi locuri, unele pentru sănătatea poporului (spitale pentru diferite boale sufleteşti şi trupeşti, case de recreare, cămine pentru mame şi copii), altele pentru educaţie (şcoli pentru copii, grădiniţe, şcoli pentru surdomuţi, şcoli pentru specializare în lucrarea caritativă, etc.), şi altele economice, gospodăreşti (misiunea gărilor, locuri pentru muncitorii călători, case pentru bătrâni, pentru cei fără adăpost, etc.); 70.000 colaboratori, între cari 47.000 diaconise şi 4400 diaconi, ca şi preoţi, medici, învăţătoare, etc. activau în cadrele acestor aşezăminte. Toată această operă — care nu e decât continuarea tradiţiei primare creştine şi transpunerea în mare a aşezămintelor sf. Vasile cel Mare din Cezarea — n'a răsărit dintr'o dată; ea e rezultatul unei evoluţii de mai bine de un veac. Ea n'a apărut odată cu protestantismul, ci e o creaţie a veacului trecut... Cum? De sigur rădăcina ei adâncă este

duhul evanghelic, duhul iubirii creştine care se vrea lucrătoare în sânul societății umane. Toate aşezămintele acestea au începuturi modeste: răsar din inițiativa şi sacrificiul câte unui preot, mai activ în ogorul Domnului, cu inima mai simțitoare față de suferințele sociale. Ele sunt minuni de faptă ale iubirii şi ale credinței. Din puțin s'a făcut mult, din mic a crescut mare. „Cu o sută de ani înainte era de abia o sămânță; astăzi (misiunea internă) este un copac ce adumbreşte lumea întreagă, biserică în Biserică" (p. 10). Toți aceştia — Hermann Francke, Joh. Falk, Chr. Zeller, Th. Fliedner, Am. Sieveking, Joh. Hin. Wichern, Löhe, Fr. von Bodelschwingh, Ad. Stöcker, ş. a. — sunt personalități pentru cari creştinismul este faptă.

Totuşi pământul din care au răsărit toate aceste aşezăminte este starea de lipsă şi mizerie a veacului trecut, în Germania, veacul care moştenea ruinele răsboaielor napoleoniene, veacul necontenitelor frământări revoluționare. Ele au fost o necesitate a vremii: erau un răspuns necesar din partea Bisericii la nevoile vremii. Este ceeace exprima în 1848 Joh. Wichern — inițiatorul „Misiunii interne" — la conferința bisericilor protestante în Wittenberg: „Cotitura istorică în care ne găsim, trebue să fie şi o cotitură hotărâtoare în istoria Bisericii evanghelice germane, întrucât aceasta trebuie să ia o nouă poziție față de popor" (p. 272). Caracteristic e că odată întemeiat de un preot, într'o parohie, un aşezământ de alinare a anumitor nevoi sociale, fapta lui se răspândeşte ca o flacără peste oraşe şi sate şi câştigă în scurtă vreme proporții impresionante. E aici dovada cât de corespunzătoare vremii erau aceste inițiative.

De aceea nu e suficient să admiri şi să imitezi ceeace s'a realizat în protestantism. Tendința spre faptă a creştinismului e neîndoelnic existentă pretutindeni: fapta însă nu trebue să fie o imitație, ci o creație ieşită din nevoile vremii şi ale poporului.

„Unser Werk" — în prezentarea simplă a faptelor — e o apologie a creştinismului. Ea mărturiseşte despre puterea iubirii creştine.

Diacon NICOLAE MLADIN

JAKOB BÖHMES SCHRIFTEN, ausgewählt, übertragen und eingeleitet von *Friedrich Schulze-Maizier*. Leipzig, Insel Verlag 1938, p. 412.

O culegere din opera misticului protestant Iacob Böhme pentru vremea de azi, pentru un cerc de cititori mai larg. Sunt fragmente din toate scrierile lui, precedate de o prefață documentată, necesară pentru înțelegerea întregului. Descoperit în vremea romantismului (el a trăit la începutul veac. al 17-lea), Iacob Böhme este autorul unui cerc restrâns de cititori. Totuşi, în ultimul timp, a suscitat atenția cercetătorilor şi statura lui filosofico-religioasă, mai ales prin trăsăturile ei existențiale, a fost pusă în lumina timpului. De sigur o operă destul de grea: Böhme — pantofarul din Görlitz — nu este un autor uşor de citit şi de înțeles. Glasul lui musteşte însă în sevele vii ale unei trăiri adânci, dramatice, care — dincolo de orice formulări teoretice — mărturiseşte întotdeauna dela inimă la inimă.

Problema esențială a gânditorului simplu din Görlitz — care nu și-a dobândit înțelepciunea din cărți, ci din Cuvântul Scripturii și din harul Duhului Sfânt (cum însuși mărturisește) — este problema răului: e unul dintre cele mai frământate suflete în privința aceasta. „Dacă toți copacii ar fi scriitori și toate ramurile tocuri de scris și toți munții hârtie de scris și toate apele cerneală, tot n'ar putea descrie jalea și mizeria pe care Lucifer cu îngerii lui au adus-o în locul lor" (p. 99). Cine citește numai acest fragment, își dă seama de ce proporții cosmice este învăluită forța răului în perspectiva lui Böhme. Creatura este pretutindeni străbătută de antagonismul dintre Bine și Rău, de cele mai multe ori răul având biruința. E într'un fel extinderea concepției antropologice protestante asupra cosmosului, până aproape de inima Dumnezeirii: unii comentatori susțin chiar că Bőhme ar vedea origina Răului în Divinitate, ca necesitate a Vieții.

Totuși Böhme nu e un pesimist: dacă Răul ia proporții gigantice, asta este numai ca omul — prin libertatea voinții lui iluminată de har — să lupte ca „în mijlocul morții să se nască viața" — ca prin durerile răstignirii să cucerească bucuria învierii. „Nu este un lucru așa de ușor să fii creștin, ci este lucrul cel mai greu. Voința trebuie să fie un cavaler (luptător)... (E) un răsboi aspru... pe care nu-l poate duce din propria ei putere..."; numai prin moartea împreună cu Hristos se ajunge la viața cea în Hristos (p. 229). E glasul propriei lui experiențe: Răul n'are nici o putere, el este înfrânt oride câte ori voința omului urmează chemarea lui Hristos. Iadul și Raiul sunt înlăuntrul nostru: sufletul credincios e tronul luminii divine. Această evidență lăuntrică, experiată existențial, face din Böhme un decis adversar al concepției protestante despre îndreptare și sfințire: că dreptatea lui Hristos „ni se va socoti în plus în chip exterior și ni se va dărui ca un har" — „nu, nu, nu e adevărat;... cine are pe Hristos în el și în temeiul lăuntric al său este El, acela e un creștin... Celce mărturisește cu gura, fără temeiul lăuntric în Hristos, este adevăratul Antihrist" (p. 323). Nimeni nu e condamnat sau mântuit în chip arbitrar (ca în calvinism), nici mântuirea nu este o simplă atribuire exterioară a meritelor lui Hristos fără nici o schimbare lăuntrică, ci ea stă în mâna voinții umane și în trăirea intimă în Hristos: o schimbare fundamentală care se întâmplă în virtutea iubirii unitive. „Trebue să vă nașteți din nou... să deveniți un om nou, care să trăiască în dreptate și sfințenie, în Dumnezeu" (p. 398). Se înțelege de ce pantofarul din Görlitz, care a auzit vocea lui Dumnezeu grăindu-i, a fost persecutat de autoritățile protestante și aproape socotit eretic. Intre Mistică și Protestantism nu există nici o împăcare: mistica este întotdeauna frângerea cadrului dogmatic protestant. De aceea Protestantismul n'are nici o înțelegere față de misticism: îi pare o apariție bolnăvicioasă, față de care trebuesc luate toate măsurile de prevedere, ca să nu-i invadeze ogorul. Bőhme e o apariție singulară și incomodă.

Sunt acestea numai câteva probleme din stufoasa problematică

böhmeiană: ele mărturisesc despre actualitatea operelor lui. Atât pentru conceptul vieţii creştine ca o luptă, cât şi pentru teologia protestantă, ale cărei cărări încep să oscileze în acest sens. Intre *iubire* şi credinţă (în sens protestant), iubirea este mai mare: ea va avea biruinţa. De aceea fapta lui Fr. Schulze-Maizier merită toată lauda: e un admirator faptic al „filosofului teutonic", cum a fost numit pe drept cuvânt Böhme.

Diacon NICOLAE MLADIN

Dr. *Franz Lieblang*: GRUNDFRAGEN DER MYSTISCHEN THEOLOGIE NACH GREGORS DES GROSSEN MORALIA UND EZECHIELHOMELIEN. Freiburg im Br., Herder & Co. 1934, p. 184.

Este o contribuţie monografică remarcabilă, pentrucă prin glasul papei Grigorie cel Mare rezolvă o problemă esenţială a misticei creştine: problema raportului dintre trăirea mistică şi trăirea creştină obicinuită. Este mistica o harismă specială, o excepţională favoare rezervată numai marilor personalităţi mistice, sau este inerentă stării harice normale? — Răspunsurile sunt variate, Unii văd în marii mistici o apariţie inimitabilă, asemenea geniului, ceva excepţional. Grigorie cel Mare — şi autorul nostru — nu e de aceeaş părere: „Nu există nici o deosebire esenţială între harul mistic şi cel obişnuit. Viaţa mistică şi contemplaţia (vederea), stau pe linia dreaptă a harului, care începe cu botezul şi se varsă în viaţa cea veşnică... Mistica reprezintă în viaţa creştină calea culmilor, calea desăvârşirii, dela care nimeni nu este exclus pentrucă fiecare (creştin) posedă in radice harul mistic" (p. 176). Fiecare — indiferent de starea lui socială — este chemat spre viaţa mistică: ea e chemarea însăşi a vieţii creştine, ca ultim scop al harului mântuitor în viaţa aceasta.

De aici urmează şi celelalte consecinţe: mistica e reîntoarcerea la viziunea paradisiacă, adamică (de dinainte de păcat). Cu o deosebire: slăbiciunea pe care azi o purtăm ca un ghimpe în fiinţa noastră.

Dumnezeu dărueşte în trăirea mistică harul sfinţitor, darurile sf. Duh şi virtuţile supranaturale. El călăuzeşte sufletul pe treptele mistice până la culmea viziunii unitive. Care e partea sufletului? — Năzuinţă, dor, iubire, asceză, osteneală.

Totuşi contemplaţia este numai o pregustare a fericirii veşnice. De aceea năzuinţa permanentă a celui ce a gustat din cupa ei de lumină este trecerea dincolo de barierele vremelniciei, în împărăţia veşniciei. Aceasta nu însemnează că misticul e un simplu visător, atârnat numai de zările unei alte lumi. El nu dispreţueşte viaţa activă. Viaţa activă este — în primul rând — premergătoarea, pregătitoarea contemplaţiei. In al doilea rând, ea e urmarea, consecinţa contemplaţiei. E revărsare a luminilor contemplative în lume.

Idealul este aşadar în unirea armonică dintre contemplaţie şi acţiune.

Dacă mistica este o realitate generală, de ce numai puţini sunt ceice se învrednicesc de harul contemplaţiei? — Nu pentrucă nu le-ar fi deschisă calea, ci pentrucă „puţini sunt ceice se purifică în aşa fel de patimile terestre, încât să fie pregătiţi pentru primirea sf. Duh" (p. 173).

Aceasta e schema generală: cartea — plină de citate, dar metodic sistematizată — aprinde în inimi dorul după unirea cea tainică cu Iisus Hristos. Şi ce veste mai fericitoare decât aceasta că unirea cu Hristos este deschisă tuturor!? Este vestea care în Ortodoxie n'are nevoie să fie susţinută cu argumente, ca în Apus: ea e o realitate vie.

Diacon NICOLAE MLADIN

Dr. *Şerban Lungu:* EDUCAŢIA NAŢIUNII. I. Fundamentele. Sibiu, 1940, p. 142.

Marele nostru deschizător de drumuri noui în domeniul încă neumblat al educaţiei naţiunii, Onisifor Ghibu, şi-a găsit un vrednic şi capabil urmaş în tânărul asistent universitar *Dr. Şerban Lungu.* Intelectual de rasă, înzestrat cu o putere de muncă creatoare, susţinută cu modestie şi cu pasiune, virtuţi cari alcătuesc podoabele adevăratului om de ştiinţă, dl Ş. Lungu s'a devotat problemei de o actualitate arzătoare a *educaţiei naţiunii,* care pe lângă importanţa ei teoretică, prezintă şi o importanţă naţională.

In prefaţa cărţii, dl Prof. O. Ghibu ne desvălue îndrăzneţul şi măreţul plan de muncă al harnicului său colaborator, care obsedat de nenumăratele aspecte ale educaţiei naţiunii, a abordat pe nesimţite un întreg complex uriaş şi unitar de probleme. Acestea, depăşind cadrul unor simple speculaţiuni filosofice şi ştiinţifice „obiective", se transformă în însăş problema fiinţei vieţii şi destinului neamului nostru românesc.

Studiul dlui Ş. Lungu, în astfel de condiţiuni, a luat proporţiile unei vaste lucrări, care tinde să examineze cât mai complect întreg subiectul acesta, ridicându-se la elaborarea unui *sistem propriu de gândire* şi de activitate. Educaţia naţiunii, privită ca ştiinţă, a luat în chipul acesta, la dl Ş. Lungu, proporţiile a nu mai puţin decât cinci volume, definitiv schiţate şi cu materialul strâns în mare parte.

Pentru o mai uşoară orientare, dăm aici schematica planului de ansamblu, care ne indică în oarecare măsură şi sensul în care înţelege autorul să urmărească problematica generală a educaţiei naţiunii, dela popor la naţiune: Vol. I. Fundamentele. Spre o ştiinţă etnică a educaţiei. Viziune. Intre ştiinţă şi viaţă. Poporul: comunitate de educaţie, comunitate socială, naţională. Totalitate românească. Educaţia naţiinii. Creşterea şi educaţia poporului. Eucaţia şi cultura poporului. Viziunea organică, totalitară.

Vol. II. Poporul în creştere. Etnogeneza structurală. Structura în spaţiu, în timp şi rasială. Poporul ca realitate dată. Creşterea poporului.

Vol. III. Poporul ca manifestare. Etnodinamica. Acţiune: spirituală, politică, social-comunitară, economică, militară, sportivă.

Vol. IV. Poporul ca atitudine. Etnonomica. Atitudine. Civilizaţie, cultură, misiune, ideal, destin, românism. Poporul ca realitate şi ideal. Naţiunea (spre o nouă antropologie etnică). Creşterea şi educarea poporului.

Vol. V. Pedagogia românească. Etnopedagogie. Instrucţie. Aplicaţii.

Fiecare volum îşi găseşte în precedentele fundamentarea sa şi toate laolaltă formează un tot organic.

Lucrarea de faţă constitue primul volum din problematica generală a educaţiei naţiunii.

Autorul îmbrăţişează subiectul cu o seriositate impunătoare, tratându-l din puncte de vedere originale care se vor impune ştiinţei româneşti şi vor înrâuri în mod binefăcător întreaga evoluţie viitoare a neamului nostru.

Deoarece în cunoaşterea şi în educaţia neamului nostru preoţimea a avut şi va avea totdeauna partea leului, lucrarea de faţă serveşte ca un far luminos acestei clase de educatori din toată vremea a naţiunii. Nimeni n'a putut pătrunde aşa de adânc în tainele fiinţei noastre etnice ca preotul român, sub epitrafilul căruia se destăinue toată gândirea şi simţirea românească, cu specificul său cel mai original, curăţat de sgura simulărilor în care îşi învălue Românul tainiţele lui sufleteşti în faţa savantului iscoditor care coboară la el rar din lumea străină lui, dela oraş.

Cu toată căldura recomand cartea de faţă preoţimii noastre, care va descoperi în paginile ei o consacrare ştiinţifică a operei gigantice desfăşurate de *preotul român, neîntrecutul educator de totdeauna al naţiunii sale.* Dar în acelaş timp ţin să amintesc şi faptul că educaţia naţiunii *române,* fără colaborarea preotului ,este cu neputinţă şi că cei ce muncesc în acest ogor, ajuns în vremurile noastre un centru de interes suprem, vor găsi, în colaborarea Bisericii noastre, pietre scumpe pentru realizarea măreţului plan care este desăvârşirea naţiunii.

Preot Dr. NICOLAE TERCHILĂ

Onisifor Ghibu, profesor la Universitatea din Cluj-Sibiu: I. FR. HERBART, *ce ne spune el, la aniversarea de o sută de ani dela moarte.* Sibiu, 1942, p. 28, Preţul Lei 60.—

Protagonistul educaţiei naţiunii şi neînfricatul luptător pentru drepturile neamului românesc, în broşura pe care o prezentăm, publică lecţia sa de deschidere a cursului de Pedagogie, ţinută în ziua de 3 Noemvrie 1941, la Universitatea din Cluj, refugiată temporal la Sibiu.

Publicaţia de faţă este de o importanţă covârşitoare pentru ideea înaltă în slujba căreia se pune autorul ei, şi anume Neamul,

care trăeşte azi momente mari şi pe care vrea să-l servească cu toată experienţa unei vieţi devotată exclusiv educaţiei naţiunii. Pentru catedra de Pedagogie — zice dl O. Ghibu — situaţia în care se găseşte astăzi poporul român deschide noui perspective şi noui probleme, cărora trebue să le facă faţă educaţia.

Poate că niciodată nu i s'au impus catedrei de Pedagogie sarcini atât de multe şi de mari, ca tocmai în momentele de faţă, când ne găsim într'o fericită ascensiune politică şi militară, care însă la rândul ei trebue coroborată cu o ascensiune spirituală cât mai puternică şi mai sănătoasă.

In această evoluţie a poporului nostru, *şcoalei, respectiv educaţiei, i se atribue cu drept cuvânt rolul decisiv.* Pornind dela acest adevăr fundamental, educatorul neamului formulează imperativul categoric al vremii noastre: acela de a cerceta mai înainte de toate, cu cea mai mare atenţiune, ideologia şcoalei româneşti de până acum şi de a fixa apoi ideologia ei viitoare în chipul cel mai temeinic.

De aceea — zice O. Ghibu — comemorarea marelui pedagog I. Herbart noi n'o facem numai în chip de omagiu, ci pentru un motiv care stă în strânsă legătură cu problema cea mare amintită mai adineaori, a evoluţiei educaţiei noastre naţionale. Căci Herbart a avut o foarte mare influinţă asupra şcoalei româneşti din aproape toate provinciile, în ultimele trei sferturi de veac, astfel că comemorarea lui ne duce, vrând-nevrând, la necesitatea cercetării critice a însăşi acestei influinţe.

In expunerea sa concisă, autorul reuşeşte să fixeze admirabil liniile mari ale personalităţii uriaşului pedagog de acum o sută de ani, prezentându-ni-l aşa cum n'a făcut nimeni altul până azi — ca pe un gânditor preocupat adânc de destinul omenirii şi de mijlocul de înălţare a acesteia. Face apoi o critică aspră herbartienilor cari mai mult l'au compromis pe Herbart, decât l-au făcut folositor umanităţii şi ajunge la concluzia că abia acum, la o sută de ani dela moartea lui, a sosit momentul ca H. să intre în pedagogia românească cu ceeace este în adevăr mare în gândirea şi viaţa sa şi anume cu *concepţia sa înaltă despre misiunea şi activitatea dascălului, ca educator şi creator de valori spirituale,* aşa cum le-a realizat el, începând cu anii săi de preceptor modest, serios şi conştiincios până la moarte.

O. Ghibu are meritul deosebit de a ne fi descoperit în momentul oportun adevărul că întreaga problemă a educaţiei se reduce la Herbart; în realitate, la ce este educatorul însuşi, la ceeace face el însuşi din sine, printr'o educaţie temeinică de fiecare clipă şi raportând acest punct de vedere esenţial al lui Herbart la nevoile şi la vremurile noastre de astăzi, ne îndeamnă să-i înţelegem cu o tragică şi în acelaşi timp sublimă seriozitate gândul, în sensul că *România de mâine va fi ceeace este dascălul ei de astăzi.*

Preot Dr. NICOLAE TERCHILĂ

Timotei Popovici: CÂNTĂRILE LITURGIEI PENTRU 2 VOCI EGALE. Sibiu 1942, p. 24.

Astăzi, când până și cele mai modeste parohii se străduesc să-și înjghebeze un cor bisericesc, compunerea și tipărirea cântărilor sf. Liturgii, menite să fie cântate de corurile școlare, este cât se poate de bine venită.

De sigur că răspunderea învestmântării textelor sf. Liturgii în haină muzicală nouă este covârșitoare. Păr. prof. T. P. și-a putut lua însă această mare răspundere, pentrucă P. C. Sa este un compozitor încercat și încă de foarte mult timp intrat în manualele de istorie a muzicii românești. De asemenea P. C. Sa și-a împodobit sufletul cu o frumoasă cultură bisericească națională, din care și astăzi bucuros împărtășește celor mai tineri.

Păr. prof. T. P. a mai tipărit până acum și cântările Liturgiei pentru cor mixt, ca și cele pentru 3 voci egale. O dovadă despre valoarea acestor lucrări mai vechi o constitue faptul că amândouă au fost retipărite, iar cântările Liturgiei pentru 3 voci egale au ajuns, acum de curând, la a șasea ediție.

După cartea de cântări a Oastei Domnului, întocmită cu colaborarea regretatului profesor Diacon Petru Gherman și a subsemnatului, „Cântările Liturgiei pentru 2 voci egale" vin să ne întărească în convingerea că Păr. prof. T. P., deși trecut de 72 ani, se află încă în plină putere de creație muzicală.

De o simplitate adecvată genului lor, cântările din noua lucrare sunt în același timp foarte melodice și deosebit de expresive. Pot fi învățate și intonate cu ușurință chiar și de vocea a doua. Accentele ritmice coincid în mod regulat, deci conștient, cu accentele tonice ale cuvintelor; nu există silabe neaccentuate în vorbire, cari să fi devenit accentuate prin muzică, și nici invers. Prin ritmul lor liniștit și datorită unor influințe — voite— din partea muzicii noastre bisericești de strană, aceste cântări liturgice au un pronunțat caracter bisericesc ardelenesc. Deosebit de frumoase sunt primele răspunsuri ale ecteniei, învăluite parcă în atmosferă de colindă. Armoniile, aproape numai consonante, contribuesc și mai mult la crearea acelui mediu de seninătate și pace sufletească, necesar în biserică.

Prea cucernicii preoți (unii chiar din Sibiu) cari au avut prilejul să le asculte, știu că orice cuvânt bun spus despre noulle cântări liturgice ale Păr. T. P. este pe deplin îndreptățit.

Prin noua-i lucrare muzicală, P. C. Sa și-a consolidat și mai mult locul de cinste pe care-l ocupă, de mult, în istoria muzicii bisericești naționale.

Preot GHEORGHE ȘOIMA

Preot Dr. *Ioan Zugrav,* Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți: GANDURI ȘI PROPUNERI PENTRU REORGANIZAREA MONAHISMULUI. Chișinău 1942, p. 8.

Problema reorganizării vieţii monahale în Biserica ortodoxă română, a fost în ultimii ani tot mai des discutată în revistele şi foile noastre bisericeşti şi în broşuri şi studii preţioase. Sfântul Sinod al Bisericii noastre, sesizat probabil pe deoparte de starea actuală a monahismului ortodox român, iar pe de altă parte de discuţiile care au avut loc în presa bisericească, a instituit o comisiune specială, pentru a studia şi a face propuneri concrete în legătură cu reorganizarea mânăstirilor şi monahismului nostru.

Păr. Prof. Dr. Ioan Zugrav dă în broşura de faţă o serie întreagă de sugestii sănătoase în această chestiune. O semnalăm aici pentru ca preoţimea noastră — şi în special cei ce sunt însărcinaţi cu studierea problemei — luând cunoştinţă de apariţia ei, să o folosească spre binele instituţiei monahale şi al întregei noastre Biserici.

Dr. SP. C.

Dr. *Simeon Reli*, Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuţi: GÂNDURI ŞI SUGESTII PENTRU O REGENERARE A VIEŢII NOASTRE MÂNĂSTIREŞTI (Extras din revista „Candela" pe anii 1939—1941). Cernăuţi, Tip. Glasul Bucovinei 1942, p. 38.

Problema regenerării monahismului şi a reorganizării vieţii noastre mânăstireşti este desbătută actualmente cu o îmbucurătoare insistenţă. Numai Facultatea de Teologie din Cernăuţi, prin rostul Păr. Profesori Dr. S. Reli şi Dr. I. Zugrav, ne-a oferit anul trecut, pe acest tărâm, două contribuţiuni remarcabile.

Păr. Prof. S. R., a cărui revenire la catedra pe care a onorat-o cu o râvnă exemplară ne umple inimile de bucurie — în treacăt fie spus: nici când n'am putut înţelege de ce a trebuit să se despartă vremelnic de ea şi cine a avut interesul să urzească o atât de regretabilă faptă — discută problema ca istoric bisericesc şi ca preot ortodox român.

Omul de ştiinţă se aliază întru totul — fundamentând-o din punct de vedere istoric — opiniei dlui Prof. S. Mehedinţi („Creştinismul românesc", 1941), care consideră „o greşală" stăruinţa celor ce leagă mereu soarta mânăstirilor noastre de nişte călugări străini şi îndeosebi de stareţul malo-rus de origine Paisie Velicicovscki. Viaţa călugărească la Români, în forma ei cea mai veche de pustnicie sau schimnicie, este tot atât de veche ca şi Neamul românesc. Dacă ea a avut nevoie de infuziile înviorătoare ale unui Paisie, de vină sunt numai împrejurările neprielnice prin cari a trecut viaţa plenară românească, sguduită de cutremurele atâtor calamităţi.

Propunerile amănunţite pe cari le face Păr. Prof. S. R. în partea ultimă a acestui studiu, în vederea îmbunătăţirii vieţii noastre mânăstireşti, le împărtăşim întru totul. Esenţialul care comandă întregul acestei reforme — şi care singur poate să-i asigure o reuşită deplină — rămâne totuşi acea *altă creştere* a altui tip de monah, concepută de I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului în studiul „Monahismul

ortodox" (Bibl. „Popasuri Duhovnicești" nr. 8, Sibiu 1936, p. 24—25). Transcriem de-acolo:

„Cu gândul și cu silințele îndreptate spre această operă (scil.: *de înnoire a forțelor morale ale națiunii*), care covârșește în importanță pe toate celelalte, rugăm Cerul să ne trimită o nouă revărsare de duh profetic și să scoale din mijlocul poporului nostru *apostolii* cari să vestească măririle lui Dumnezeu, frumusețile și tăriile vieții celei trăite cu El. Cu sufletele lor aprinse prin lumina cea de sus, purificate prin rugăciune și jertfă, să cheme cu glas de arhanghel toată suflarea românească la pocăință și îndreptare, la întoarcerea către altarul strămoșesc, la ascultare și supunere către voia celui atotputernic. Prin râvna lor după cuceriri nouă în împărăția fără hotare a sufletului și prin entuziasmul ofensivei lor duhovnicești să îmbisericească pornirile individualiste și sectare, să capteze setea religioasă a obștei credincioase în albia bisericii, iar pe slujitorii acesteia să-i scoată din încetineala unui conservatism somnolent și din oportunismul pactizărilor cu lumea. Crainici ai idealurilor pure ale ortodoxiei, să extragă din ele criteriul pentru critica formelor culturii contemporane și prin toate să reprezinte nota *eroismului* în cugetarea trăirea religioasă. Ca o nouă și înălțată *conștiință de sine* și de misiunea în lume a sfintei noastre biserici, concep eu sămănătura de primăvară a *monahismului luminat*, ce va să vie".

Credem că nu numai barbariile bolșevice, comise și asupra bibliotecii Facultății de Teologie din Cernăuți, l-au împiedecat pe distinsul nostru fost profesor — a cărui pasiune pentru informația exactă și complectă o cunoaștem — să utilizeze și acest studiu în lucrarea P. C. Sale, ci și faptul că „Monahismul ortodox" este epuizat de vreme îndelungată.

Un motiv mai mult pentru neîntârziata tipărire a celei de-a doua ediții. Și „Revista Teologică" își ia angajamentul să-i grăbească apariția.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Prof. Dr. *Grigore Popa*: PREZENȚA DIVINĂ IN FILOSOFIA CONTEMPORANĂ. Sibiu, Editura ziarului „Țara" 1942, p. 15, Lei 30.

Autorul pornește dela caracteristica filosofiei veacului nostru, care este o renaștere metafizică. Printr'o foarte succintă punere în paralelă a sec. XIX și XX, ne arată superioritatea celui din urmă, în toate domeniile de activitate spirituală.

Odată cu renașterea metafizică, gândirea filosofică se îndreaptă spre ontologie, iar existența umană devine problema centrală a preocupărilor spirituale.

Existența ca dată concretă a preocupat pe cei mai vechi gânditori. Astfel Socrate, „a așezat omul în carne și oase în centrul cercetării filosofiei". Creștinismul, prin coborârea transcendentului în imanență, reprezentat majestos prin fericitul Augustin, Pascal, Kierkegaard

şi alţii, umple golul concepţiei socratice. Dar „existenţa ca dată concretă, nu este decât uvertura la ceeace noi numim prezenţa divină în filosofia contemporană" (p. 13).

Esenţialitatea omului constă în realizarea rosturilor sale creatoare. El devine colaboratorul lui Dumnezeu. „In această colaborare işi desvăluesc petalele de lumină valenţele divine ale omului" (p. 14). Omul îl caută pe Dumnezeu, descoperindu-şi astfel sensul şi valoarea în lume. Căutarea este însoţită de nelinişti trupeşti şi sufleteşti, deoarece ea este „drumul salvării".

„Neliniştile, aspiraţiile, depăşirile, dorurile şi transfigurările acestei participări, nu sunt decât valenţele divine ale omului. Intensitatea sentimentului lor, trăit până la incandescenţă, ne dă măsura prezenţei divine în filosofia contemporană" (p. 25).

Claritatea expunerii şi splendorile stilului — însuşiri proprii scrisului fremătător a dlui Prof. Dr. G. P. — ca şi frumuseţea tiparului, fac din această broşură o adevărată desfătare pentru minte şi pentru inimă.

Prof. SEPTIMIA P. GHERMAN

Al. Gregorian: ŢARA DEMIURGULUI. Bucureşti, „Cugetarea" 1942, p. 204, Lei 160.—

Un gând cinstit, dăltuit în cremenea unui limbaj suplu şi sclipitor, de tulburătoare rezonanţă — iată ce reprezintă pentru noi cea mai proaspătă carte a dlui Al. Gregorian.

Directorul revistei — şi apoi al ziarului — „Sfarmă Piatră", este unul dintre foarte puţin număroşii noştri purtători de condeiu din trupa neteologilor, asupra scrisului cărora ne-am aplecat totdeauna cu emoţie şi respect. Credem că în jurnalistica românească, după dl Nichifor Crainic, dl A. G. deţine un loc de onoare pe care nu i-l poate disputa nimeni altul şi când aşternem pe hârtie această afirmaţie, nu ne gândim atâta la splendorile şi fluiditatea stilului dsale, de-o răpitoare sonoritate şi de-o savuroasă originalitate, cât mai ales la credinţa care-l însufleţeşte pe acest uimitor de bine dotat publicist. Această credinţă urmează severa linie de totală devoţiune idealului naţional şi creştin care a însufleţit generaţia eroică dela 1922.

In Mareşalul Antonescu, dl A. G. descopere pe împlinitorul acestui ideal. Lui şi operei sale reparatoare îi închină această carte.

Astăzi, când scrisul zilnic se menţine încă la o altitudine prea joasă ca să-şi mai merite acest nume, ziaristul A. G. săvârşeşte prin cartea de faţă o operă de educaţie naţională care zideşte şi înalţă.

Din belşugul de probleme desbătute aci, reţinem mai ales paginile dense şi limpezi despre „Misiunea Bisericii româneşti în Răsărit" (p. 121—123), ca unele cari cad deadreptul în sfera preocupărilor noastre.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

CRONICA

AL DOILEA AN DE APOSTOLAT ORTODOX ROMÂNESC DINCOLO DE FELEAC. Spornica apostolie pe care o îndeplineşte cu râvnă, pricepere şi tact desăvârşit ocârmuitorul Bisericii Românilor ortodocşi din Ardealul de Nord, P. Sf. Episcop *Nicolae Colan*, este urmărită cu un viu interes şi cu legitimă mândrie, dincolo şi dincoace de cernitul hotar. Acum e anul, am aşternut aici momentele ei de căpetenie (vezi *RT* XXXII, 1942 p. 128—131) şi ne-am luat în conştiinţă obligaţia de-a o rezuma, la acelaşi soroc, şi în viitor, atâta vreme cât „hatul" despărţitor de fraţi va sta acolo unde a fost implântat fără voia noastră.

Avem înainte şi de astă dată cele mai bune surse documentare: cronica bisericească apărută în „Calendarul Creştinului de Lege răsăriteană" pe anul 1943 (p. 97—100), care acopere intervalul de timp dela 1 Oct. 1941 şi până la 1 Oct. 1942, precum şi informaţiunile pe cari ne-am îngrijit să le obţinem la vreme, din loc autorizat. Laolaltă, ele oferă situaţia exactă a celui de-al II-lea an de apostolat ortodox românesc dincolo de Feleac.

Luând aminte la stările create de răsboiul în curs, silinţele P. Sf. Episcop *Nicolae Colan* şi ale eroicilor Săi împreună lucrători dela centru şi din toate parohiile Eparhiei, s'au îndreptat mai cu osebire către propovăduirea insistentă şi cuceritoare a cuvântului de mângăiere şi de încurajare al Evangheliei.

„In parohii, viaţa religioasă şi pastorală s'a restrâns mai ales între pereţii sf. biserici, la actele de cult public, la satisfacerea cerinţelor religioase ale enoriaşilor şi la catehizarea elevilor".

La Cluj, Reuniunea femeilor ort. rom., reconstituită în 7 Dec. 1941 sub preşedinţia dnei văd. Maria S. Bariţiu, a lucrat cu spor pe tărâmul asistenţei sociale şi al înzestrării şi împodobirii bisericilor din oraş.

Corul Catedralei, dirijat de P. C. Prot. Stavr. Laurenţiu Curea, consilier eparhial, a organizat două concerte (în 21 Dec. 1941 cu program de colinde, iar în 23 Maiu 1942 cu program religios). Acestea, pe lângă faptul că a dat răspunsurile liturgice în toate Duminecile şi sărbătorile. O frumoasă activitate au la activul lor şi corurile bisericeşti din Oradea şi Bistriţa.

Un ciclu de conferinţe religioase a fost organizat în Catedrala din Cluj, în Duminecile sf. şi marelui post, la care şi-au dat concursul, pe lângă P. Sf. Episcop Nicolae Colan, consilierii eparhiali

Dr. Vasile Sava şi Ion Goron, rectorul Academiei teologice Dr. L. G. Munteanu şi profesorii de Teologie Dr. I. Paşca şi Emil Nicolescu.

Catehizaţia a luat un avânt îmbucurător. P. Sf. Episcop Nicolae Colan a ţinut să prezideze personal toate examenele de religie ale elevilor noştri din şcolile clujene. Iar pentru ocrotirea şi educarea lor în spiritul Bisericii noastre, la 12 Sept. 1942 şi-a deschis porţile — pe lângă Internatul de băieţi — nou înfiinţatul Internat ortodox român de fete.

Pe tărâm literar, Eparhia Clujului a vădit o productivitate vrednică de avântul ce i l-a imprimat P. Sf. Episcop Nicolae Colan, atât cantitativ cât şi calitativ. La 1 Martie 1942 a reapărut incomparabila revistă „Viaţa Ilustrată", iar în 25 ale aceleiaşi luni, epocala lucrare a *Noului Testament dela Cluj*, în traducerea P. Sf. Episcop Nicolae Colan.

Colecţia „Cărţile Vieţii" a fost sporită cu următoarele volume: „La răscrucea vieţii" (nr. 11), de Dr. Eugen Nicoară; „Viaţa sf. Apostol Pavel" (nr. 12), de Dr. L. G. Munteanu şi „Impărăţia lui Dumnezeu" (nr. 13), de Prot. Stavr. Ion Goron (†).

Proaspăta bibliotecă populară „Veniţi de luaţi lumină", a trimis la propovăduire următoarele broşuri: „Din vieţile sfinţilor Antonie cel Mare, Macarie Egipteanul şi Efrem Sirul" (nr. 1), de Preot Fl. Mureşanu; „Moartea părintelui Grigorie" (nr. 2) de Dr. E. Nicoară; „Din vieţile sfinţilor Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz şi Ioan Gură de Aur" (nr. 3), de Preot Emil Nicolescu; „Dreptatea". Trei legende creştine (nr. 4), de Augusta Rubenescu; „Tatăl nostru în pilde din viaţa săteanului român" (nr. 5), de V. Gr. Borgovan; „Praznicele Legii noastre ortodoxe" (nr. 6—7), de Preot Teodor Ciceu.

Harnicul preot Florea Mureşanu a publicat o conştiincioasă monografie despre vechiul lăcaş de închinăciune din Cluj „Biserica din Deal", iar manualele de religie pentru şcoala primară, iscusit întocmite de P. C. Sa, au apărut în a II-a ediţie.

Calendarul eparhial pe 1942, despre care am scris la timpul său, a fost tipărit şi desfăcut în zece mii exemplare.

P. Sf. Episcop Nicolae Colan a hirotesit întru protoiereu pe Păr. Valer Matei, ales protopop al tractului Unguraş; a hirotonit întru preoţi 6 absolvenţi ai Academiei teologice, iar întru diaconi 4; a târnosit bisericile noui (ori reparate temeinic) din Bărăi, Bonţida, Cărbunariu, Făureşti, Caciucul-Vechiu şi Valea-Mare (aceasta prin delegatul P. Sf. Sale, Păr. Prot. I. Maloş).

Trei preoţi au adormit întru Domnul.

Vizitaţii canonice a făcut în parohiile de mai sus şi în: Ciucea, Târgu-Mureş, Văleni, Baia-Mare, Berinţa, Copalnic, Lueriu, Deda, Stânceni, Topliţa, Galaţii Bistriţei, Rohia, Ardusat, Satu-Mare, Oradea, Mădăraş, Negreni, Bistriţa, Simioneşti, Caila, Iad, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului şi Prundul Bârgăului.

Intre 15 Sept. şi 10 Oct. 1942, P. Sf. Episcop Nicolae Colan a făcut o călătorie în România liberă. Cu acel prilej, P. Sf. Sa a vizitat în două rânduri Vicariatul ort. rom. al Albei-Iulia. In Bucureşti, a participat la o şedinţă a Academiei Române, care l-a ales membru activ al ei încă din 26 Maiu 1942. La Sibiu, P. Sf. Sa a fost primit de I. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae, al cărui oaspe iubit şi preţuit a fost pe toată durata concediului petrecut în ţara noastră.

Distincţii au fost acordate următorilor: Păr. Dr. I. Paşca, profesor la Academia teologică, a fost hirotesit întru protoiereu, iar administratorii protopopeşti Ioan Costea, Carol Bărdăşan, Petru Pop şi Teodor Rusu, au primit binecuvântarea de a purta brâu roşu.

*

Al doilea an de apostolie ortodoxă românească a P. Sf. Episcop Nicolae Colan în Ardealul de Nord, întrece orice cuvânt de laudă. Naia oropsiţilor noştri fraţi de dincolo de Feleac este diriguită de cel mai osârduitor şi mai destoinic cârmaciu pe care şi-l putea dori.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

COMEMORAREA MITROPOLITULUI ŞAGUNA DE CĂTRE SOCIETATEA DE LECTURĂ A STUDENŢILOR ACADEMIEI TEOLOGICE „ANDREIANE", care s'a desfăşurat, potrivit tradiţiei, în cadrele unei şedinţe festive, Luni 30 Noemvrie 1942 (sf. Andreiu), a întrunit în aula şcoalei un public distins şi număros, în frunte cu toţi capii autorităţilor şi instituţiilor sibiene, şi anume: I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, P. Sf. Episcop Vasile al Maramurăşului, dl General Comandant de Armată Nicolae Macici, cu şeful dsale de Stat Major dl General Filip Agricola, dl Colonel Vasile C. Mihăilescu, prefectul judeţului, dl Prof. Dr. Iuliu Haţieganu, rectorul Universităţii Daciei Superioare, Păr. Prof. Dr. I. Lupaş, prorectorul Universităţii, dl Dr. Ioan P. Papp, prim-preşedintele Curţii de Apel, ş. a.

Serbarea a început cu imnul „La mormântul Marelui Andreiu" de D. Cunţan, după care Păr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, preşedintele de onoare al Societăţii de lectură, a evocat, într'un scurt cuvânt de deschidere, chipul şagunian al preotului.

Programul festivităţii a mai cuprins o conferinţă despre „Actualitatea Ortodoxiei", a stud. teol. din anul IV Liviu David, preşedinte activ al Societăţii de lectură, declamările studenţilor Virgil Bota, an IV („Rugăciune" de Oct. Goga), Iuliu Pănicanu, an III („Ardealul" de Mircea Dem. Rădulescu) şi Iancu Popa, an II („Plânset de Moţ" de Gh. Ciobanu) şi un repertoriu muzical („Blândul Păstor" de Petru Gherman şi „Balada Iancului", în trei părţi, de Victor Vasilescu), temeinic studiat şi admirabil executat de Corul studenţilor teologi, dirijat de Păr. Prof. Gh. Şoima. A dat concursul un grup de elevi ai Şcoalei normale „A. Şaguna".

Aplauzele frenetice cu cari au fost răsplătite toate punctele din program, au vădit din plin reuşita deplină a serbării. I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*, în cuvântarea pe care a rostit-o cu acel prilej, a adus cel mai râvnit elogiu ostenitorilor, când a caracterizat această însufleţită manifestaţie drept „vecernia" praznicului naţional de 1 Decemvrie.

Comemorarea Mitropolitului Şaguna, în condiţiunile superioare în care o săvârşesc studenţii noştri teologi, este de fiecare dată o înaltă lecţie de educaţie ortodoxă şi românească.

SABIN SIBIANU

† PROTOPOPUL STAVROFOR ION GORON, consilier referent la Episcopia Clujului, a adormit întru Domnul în 9 Ian a. c. O scurtă şi grea suferinţă l-a răpus la vârsta de abia 50 de ani, lipsind Biserica Românilor ortodocşi din Ardealul de Nord de unul dintre cei mai destoinici şi mai devotaţi fruntaşi ai ei.

Consilierul episcopesc Ion Goron a fost un publicist încercat şi un preot cu o fumoasă cultură teologică şi literară, pe care şi-a agonisit-o printr'un efort personal exemplar, cu atât mai demn de subliniat cu cât a fost început ceva mai târziu decât se obicinueşte. Cele trei volumaşe de meditaţii religioase publicate în colecţia „Cărţile Vieţii („Tâlcuiri", „Meditaţii la Evangheliile din Duminecile şi sărbătorile de peste an" şi „Împărăţia lui Dumnezeu"), se disting prin temeinicia expunerii, fluiditatea stilului şi înălţimea gândului. Un curs de Apologetică — din care a publicat câteva fragmente, cu acomodările de rigoare, în revista „Viaţa Ilustrată" — îşi aşteaptă apariţia.

In vremea din urmă, P. Sf. Episcop Nicolae Colan i-a încredinţat redacţia revistei „Viaţa Ilustrată". Din Septemvrie 1940, îndeplinea şi funcţiunea de profesor suplinitor la Academia teologică din Cluj.

Om al datoriei, a rămas până la sfârşitul vieţii alăturea de Episcopul său, căruia i-a fost de mare ajutor pe atâtea tărâmuri ale anevoioasei Sale apostolii.

Pentru odihna sufletului său se roagă — alăturea de cei trei copii pe cari i-a părăsit prea de vreme — toată suflarea ortodoxă românească din Ardeal.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

NOTE ŞI INFORMAŢII

„MERGEM neînfricaţi spre ţinta noastră spirituală!" — iată mesajul de părintească iubire şi de reconfortantă încredere în misiunea noastră, pe care Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit **Nicolae** al Ardealului îl trimite, de anul nou 1943, tuturor ostenitorilor şi cititorilor acestei ctitorii de căpetenie a strălucitei Sale tinereţi, închinată în întregime Bisericii ortodoxe şi Neamului românesc.

Il întâmpinăm cu emoţie şi recunoştinţă. Il vom urma fără şovăire, cu sporită râvnă şi cu însufleţire netulburată de nici o împotrivire.

Şi fiindcă Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae a binevoit să aştearnă această îmbărbătătoare certitudine pe prima pagină de corecturi a acestui fascicol, care inaugurează colecţia anului al XXXIII-lea al revistei noastre, ne îngăduim a mărturisi, din dragostea nefăţărită ce o nutrim faţă de adevăr, că ceea ce suntem noi, că flăcările cari ard vâlvătae în scrisul nostru, că neînduplecatele convingeri pe cari le mărturisim neînfricaţi, că viziunea de-o severitate creştinească şi de-o omenie curat românească ce-o vădim în atâtea împrejurări, sunt roadele şcoalei pe care ne-a făcut-o Inaltul Ierarh. Noi avem un singur merit: acela de-ai fi solicitat, ori de câte ori era cazul — şi asta s'a întâmplat des — sfatul luminat.

Creaţie a Profesorului de Teologie Dr. Nicolae Bălan, „Revista Teologică", în înfăţişarea de azi, vrea să fie oglinda fidelă a convingerilor cari îl însufleţesc pe I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi — în aceeaşi măsură — pe teologii crescuţi în şcoala Sa. Consimţim întru totul cu vederile Inalt Prea Sfinţiei Sale din convingere pură, onestă, fiindcă am văzut totdeauna în ele nu numai o trainică scară ce sue cugetul la Cer, ci şi cărările drepte ce ne călăuzesc spre inima Neamului românesc, ale cărei bătăi nu ne lasă indiferenţi.

La revistă, Inalt Prea Sfinţia Sa ne-a fost patron, ocrotitor şi îndrumător activ în toată bunăvremea. Iniţiativelor noastre le-a hărăzit totdeauna o încredere desăvârşită. Elanurile noastre l-au umplut statornic de-o netăinuită bucurie. Şi mai presus de toate, ne-a înlesnit favoarea de-a putea să ne controlăm paşii în lumina vederilor Sale limpezi şi robuste. De câte ori n'a lăsat totul laoparte pentru a răspunde respectuoaselor solicitări ale redactorului responsabil de a-şi rosti cuvântul asupra uneia sau alteia din atitudinile creştineşti pe cari revista noastră le lua faţă de manifestările — de calitate felurită — ale spiritului veacului nostru.

Am avut, în spirijinul ce ni l-a acordat cu mărinimie Inalt Prea Sfinţia Sa, cea mai sigură pâr-

ghie a luptei ce o ducem pentru reaşezarea în Hristos a vieţii plenare a Neamului românesc.

Ii suntem profund recunoscători. Şi n'avem altă dorinţă mai fierbinte decât aceea de-al şti pururea prezent, cu fapta şi cu spiritul, la cârma „viei" acesteia, Mitropolia Ardealului. *R. T.*

⊕

FOR-ul a purces la strângerea rândurilor şi în activitatea sa se simte un reviriment îmbucurător. Actualul preşedinte al comitetului central de conducere, dl Prof. univ. Dr. Ioan Mateiu, prorectorul Academiei comerciale din Cluj-Braşov, depune în acest scop silinţe vrednice de eminentele servicii pe cari le-a adus o viaţă întreagă, cu o rară însufleţire şi cu nedesminţită pricepere, cauzei ortodoxe. In devotatele dsale străduinţe, îl secondează cu credinţă şi avânt tineresc noul secretar general al FOR-ului, dl Prof. Dr. Grigore Popa, cunoscutul poet şi gânditor ardelean, precum şi alţi intelectuali din vechea şi zeloasa gardă.

O primă mărturie îmbucurătoare a reluării activităţii FOR-ului este sporirea „Bibliotecii Asociaţiei Mirenilor Frăţia Ortodoxă Română (F.O.R.)" cu câteva broşuri noui, apărute una după alta în cursul anului 1942. Dela Cluj, biblioteca numită a plecat cu o zestre de 20 broşuri, încheiată de medalioanele înmănunchiate în „Eroi şi mucenici ai dreptei credinţe" de P. Sf. Episcop Nicolae Colan. Au urmat, în pribegia dela Braşov: „Un ctitor al Românismului dela miazănoapte: Episcopul Nicolae Ivan (1855-1936)" de Prof. univ. Dr. I. Mateiu; „Biserica Românească", de Dr. D. Stăniloae; „In duhul Ortodoxiei naţionale", de Dr. Grigore Popa şi „Doctorul operează, Dumnezeu vindecă", de Dr. Eugen Nicoară. Alte broşuri sunt sub tipar.

⊕

REVISTA „Viaţa Ilustrată", ctitoria P. Sf. Episcop Nicolae Colan al Vadului, Feleacului şi Clujului, a intrat în al X-lea an de apariţie.

Când îl va săvârşi cu bine, îi vom recapitula strădaniile devotate, aşa precum merită.

⊕

DIN iniţiativa Consiliului de Patronaj al operelor sociale şi prin osârdia Doamnei Sanda I. Mateiu, a luat fiinţă la Braşov-Stupini, în localul deţinut până de curând de către secta adventistă, o Şcoală centrală de misionare, a cărei menire zace în a pregăti din elemente de elită, recrutate din lumea satelor noastre, tot atâtea sfătuitoare pricepute ale mamelor, în chestiuni gospodăreşti, igienice şi de puericultură.

Ceeace ne bucură din tot sufletul, este educaţia categoric religioasă care li se va face acolo elevelor. Şi despre aceasta vom mai vorbi.

⊕

PENTRU îndeplinirea trebuinţelor lor duhovniceşti, Românii ortodocşi de peste hotare au la dispoziţie preoţi şi capele în principalele capitale apusene. Cele mai vechi se află la Baden-Baden şi la Paris. Aceasta din urmă,

situată în rue Jean de Beauvais, a fost achiziţionată de statul român în 1882 (Amănunte în monografia P. Sf. Arhiereu Veniamin Pocitan Ploeşteanu: Biserica ortodoxă română din Paris; Bucureşti, Tip. Cărţilor bisericeşti 1941, p. 160).

Guvernul român, în înţelegere cu Sf. Sinod, a procedat nu de mult la înfiinţarea de parohii ortodoxe române în capitalele Germaniei şi Italiei. La Berlin, lucrurile au mers neted.

Organizarea şi înzestrarea parohiei ortodoxe din Berlin s'a făcut cu mare uşurinţă, autorităţile germane dând dovadă de-o mărinimoasă înţelegere faţă de această iniţiativă.

Cancelarul german Adolf Hitler, apreciind bunele legături existente între Germania şi România, a dăruit parohiei noastre din Berlin superbul monument istoric „Biserica Ierusalimului" (Jerusalemer Kirche), situat în centrul capitalei Reichului, pentru a-i servi ca lăcaş de închinăciune.

Potrivit dispoziţiilor date de dl Mareşal Ion Antonescu, Conducătorul Statului, o comisiune prezidată de dl Prof. Aurel Popa, secretarul general al Cultelor şi Artelor, organizează în preajma acestei biserici un muzeu permanent de artă bisericească românească.

Gestul Cancelarului german şi hotărârea Mareşalului-Conducător au fost întâmpinate cu o legitimă bucurie de obştea Românilor ortodocşi din Berlin şi de acasă.

FINLANDA a sărbătorit la 14 Oct. 1942 împlinirea a treisute de ani de când Biblia a fost tradusă pentru întâia dată în limba acestui brav şi tenace popor luptător pentru cruce şi civilizaţie.

Evenimentul a luat — în plin războiu — proporţii impresionante. Însuşi preşedintele Statului finlandez, dl Ryti, a onorat cu prezenţa sa această festivitate. Mareşalul Mannerheim, reţinut pe front, a fost reprezentat de episcopul Armatei.

Cu acel prilej, episcopul Mannermaa a rostit o predică despre valoarea şi puterea cuvântului dumnezeesc, iar cuvântarea festivă a fost citită de Arhiepiscopul Dr. Erkki Kaila.

Au participat şi delegaţi din străinătate. GR. T. M.

PROBLEME LITURGICE. *Întrebare:* Care este rânduiala intrării celei mici şi celei mari, la săvârşirea sf. Liturghii în sobor, fără diacon?

Răspuns: Să luăm, de pildă, şapte preoţi, cari se vor aşeza în jurul sf. mese precum urmează:

7	Sf. masă	6
5		4
3	1	2

Preotul nr. 1 este proistosul. El stă cu faţa înaintea sf. mese, având la dreapta pe preotul nr. 2, care-i urmează după vechimea hirotonirii sau în rang, iar la stânga pe preotul nr. 3, care-i urmează preotului nr. 2 fie după hirotonire, fie în rang, ş. a. m. d.

Pentru o mai uşoară înţelegere a chestiunii, vom nota locul aşe-

zării în naos a preotului care duce sf. Evanghelie, până ce o ține în mâini, cu cifră **grasă**, iar după ce a predat-o proistosului, cu $^1/_2$ **gras.**

După terminarea rugăciunii ce se rostește în timpul cântării antifonului III, se trage perdeaua, iar când se cântă: „Mărire" etc., toți preoții se închină de trei ori înaintea sf. mese. Apoi preotul cel mai tânăr hirotonit, nr. 7, ia sf. Evanghelie de pe sf. masă cu amândouă mâinile, ținând-o ridicată în sus, cu deschizătura spre stânga, și începe cu pași lini înconjorul sf. mese spre dreapta, închinându-se în toate laturile ei, precum și la darurile dela proscomidiar, urmându-i ceilalți preoți în această ordine: preoții 6, 5, 4, 3, 2, și în fine proistosul 1, înconjurând cu toții, în procesiune, sf. masă și închinându-se la fel. Ies apoi pe ușa de miazănoapte a altarului, ducându-li-se înainte una sau două lumânări aprinse, simbolizând lumina învățăturii Evangheliei, pe Înaintemergătorul Domnului și Botezătorul Ioan și pe alții profeți dinainte de Hristos, cari vesteau venirea Lui. Venind la locul cel îndătinat, adică în mijlocul naosului, se opresc înaintea ușii împărătești, așezându-se în chipul următor: dacă sunt șapte preoți: **7**, 5, 3, 1, 2, 4, 6, **7**; de sunt șase preoți: 5, 3, 1, 2, 4, **6**; de sunt cinci preoți: **5**, 3, 1, 2, 4, **5**; de sunt patru preoți: 3, 1, 2, **4**; de sunt trei preoți: 2, 1, **3**: și, în fine, de sunt numai doi preoți: 1, **2**. Apoi proistosul zice încet: „Domnului să ne rugăm", la care toți, cu capetele aplecate, rostesc în taină rugăciunea intrării: „Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru" ș. a. m. d., iar cel cu sf. Evanghelie, în timpul acestei rugăciuni, sloboade sf. Evanghelie pe umărul stâng iar după terminarea ei, iarăși o ridică în sus și se apropie de proistos, predându-i sf. Evanghelie în așa fel ca deschizătura ei să fie spre stânga proistosului. Proistosul, luând sf. Evanghelie, o sărută pe dos, cum a primit-o, închipuindu-se prin aceasta dragostea către învățăturile din această carte, iar preotul cel ce ținea sf. Evanghelie se retrage la locul indicat. Apoi proistosul pășește până la ușa împărătească, ținând sf. Evanghelie ridicată în sus, iar după terminarea troparului, zice în taină: „Binecuvântată este intrarea" ș. a. m. d. și după ce au sfârșit cântăreții cele ce se cuvin, proistosul înalță puțin mâinile și arată sf. Evanghelie, zicând cu voce tare: „Cu înțelepciune, drepți!", făcând cu sf. Evanghelie semnul sf. cruci. Intră apoi în sf. altar, punând sf. Evanghelie pe sf. masă. Iar ceilalți preoți, închinându-se și plecându-se puțin unii spre corul din dreapta iar alții spre corul din stânga, pășesc după proistos câte doi, sau câte unul, după cum este de largă ușa împărătească, așezându-se fiecare la locul lui în jurul sf. mese, excepție făcându-se când slujesc numai doi preoți: atunci preotul al doilea se așează la stânga proistosului.

Rânduiala intrării celei mari sau a ducerii darurilor pe sf. masă, este următoarea:

După ecfonisul: „Ca sub stăpânirea Ta" ş. a. m. d., se începe cântarea imnului heruvimic, iar preoţii zic în taină rugăciunea: „Nimenea din cei legaţi" ş. a. m. d.

După terminarea acestei rugăciuni, preoţii se aşază toţi într'un şir înaintea sf. mese şi rostesc în taină — cu mâinile ridicate în sus, dar numai până în dreptul capului — imnul heruvimic, de 3 ori. Prin aceasta li se aduce aminte că ierarhia bisericească este tipul ierarhiei cereşti. După fiecare rostire, se închină odată în semn de evlavie şi spre a deştepta în sine sentimente corespunzătoare actului ce are să urmeze.

După rostirea imnului heruvimic, fiecare preot se aşează la locul lui, apoi se trage perdeaua iar preotul cel mai tânăr hirotonit, luând cădelniţa, punând în ea tămâie şi binecuvântând-o, începe a tămâia, zicând în taină Ps. 50 şi alte tropare de umilinţă, sf. masă împrejur, darurile dela proscomidir şi pe toţi preoţii. Ieşind apoi prin uşa împărătească, tămâiază iconostasul şi tot poporul. Terminându-se tămâierea, cu toţii se închină spre popor, păşind spre proscomidiar, unde proistosul tămâiază darurile de trei ori şi la fiecare tămâiere se închină cu proistosul toţi preoţii, zicând întru sine: „Dumnezeule, curăţeşte-mă pe mine păcătosul". Apoi proistosul luând aerul de pe daruri, îl pune pe umărul său stâng, iar discul îl pune deasupra potirului; ia potirul în mâna dreaptă, iar cu mâna stângă susţine discul de pe potir, şi dânsul începe procesiunea dela proscomidiar, urmându-i ceilalţi preoţi, ducând unii cruci, alţii vase sfinţite, precum şi sf. moaşte de ale sfinţilor, iar cel mai tânăr hirotonit duce sf. copie. Ieşirea se face pe uşa de miazănoapte, ducându-li-se înainte una sau două luminări aprinse, precum şi cădelniţa. Apoi după terminarea primei părţi a imnului heruvimic, proistosul, din uşa de miazănoapte, zice cu glas tare cea dintâi pomenire: „Pre tot neamul cel creştinesc" ş. a. m. d., urmându-i ceilalţi preoţi cu câte o pomenire şi aşezându-se în mijlocul naosului, cu faţa spre popor, în ordinea următoare: 6, 4, 2, 1, 3, 5, 7. Apoi proistosul încheie pomenirile astfel: „Şi pe voi pe toţi" ş. a. m. d. Făcând semnul sf. cruci cu sf. daruri asupra poporului credincios şi întorcându-se, intră în altar, urmându-i ceilalţi preoţi, câte unul sau câte doi, după cum este de largă uşa împărătească, aşezându-se fiecare la locul avut în jurul sf. mese.

Dr. IOSIF HRADIL

MITROPOLITUL TEODOSIE VEŞTEMEANUL

ÎN ACEST NUMĂR:

ÎNVAŢĂTURA ÎNVĂŢĂTURILOR